

המכון ללימודי השואה

ע"ש ח. אייבשיץ

רחוב התיכון 39, נווה-שאנן,

ת.ד. 9288, חיפה 31092

Bitaon.shoa@gmail.com

בס"ד, אלול תשע"ח, אוגוסט 2018

ביטאון פורום שמירת

זיכרון השואה

ביטאון מספר 44

העורך: גדעון רפאל בן-מיכאל

רכבות המוות נוסעות לכוון אחד

פסי הרכבת שהוליכו את רכבות המוות
לתוך מחנה ההשמדה אושוויץ

תוכן העניינים

עמודים

- פתח דבר 4
- אהרון צייטלין: יתגדל ויתקדש שמה רבא 8
- יעקב גרופיין: במעגלי הזכירה והאזכרה 9
- ברוניה אולניג: קפיצה מן הקרון [בלז'ץ] 11
- שרה פינקלאלשטיין-טילל [מיידנק] 19
- מרתה גולדברג {קליין}: ברכבת המוות ממחנה הריכוז
טרזין-טריאזנשטאט לאושוויץ 21
- דוב ויינברג: בדרך מצ'ורטקוב
למחנה ההשמדה בלז'ץ 27
- סיפור גלגולו של הלחן שחובר למילים "אני מאמין"
ע"י חסיד מודז'ץ, ר' עזריאל-דוד פסטג,
ברכבת המוות שהובילה למחנה ההשמדה טרבלינקה 31
- מאשה גרינבאום: התלאות ברכבת שהובילה יהודים
למחנות באסטוניה! 34
- חיה קרוין: מפלונסק לאושוויץ 40
- קרונות המוות בכיכר השילוחים של גטו לודז' 42
- רכבות המוות ביאסי – רומניה 43
- שרונה שלום: ארבעה ימים ברכבת המוות
בדרכה לאושוויץ 57

עמודים

- יצחק פלר: בריחה מרכבת המוות
שיצאה מביאליסטוק לטרבלינקה 64
- ד"ר שקלאי אליעזר: בריחה מרכבת המוות
מבז'ני לבלז'ץ 67
- שלבי הטרור המוקדמים שעשו הגרמנים
לקהילת דונאסרדאהלי – הונגריה
לקראת הובלתם לרכבת המוות,
תלאותיהם וייסוריהם ברכבת
עד הגיעם למחנה ההשמדה אושוויץ 70
- בריחה מרכבות המוות 76
- יעקב גורפיין: בגטו סאנוק – במחנה זאסלון –
ברכבת לבלז'ץ 78
- פראדיל שיפפר {פרלמוטר}: רכבת המוות במסע
מהורודלה למחנה ההשמדה סוביבור 85
- ברטה מורגנשטרן: ברכבת המוות לטראנסניסטריה 91
- הלה אכטמן: בריחה מרכבת המוות שיצאה מחלם
לעבר מחנה ההשמדה סוביבור 93

פתח - דבר

"עלי קרונות צפופי אדם
אשר רופדו גפרית וסיד
צחי צמא ככלות נפשם
צעקו מים ואין מושיט".

מתוך קינה לשואה שחיבר יהודה לייב ביאלר
ורשה - 1945

העדויות על רכבות המוות הגיעו אלינו מאלה שהצליחו להימלט מהרכבות או מאלה שהגיעו למחנות ההשמדה, מחנות הריכוז ומחנות העבודה ברכבות ושרדו ע"י בריחה מהמחנות או ששרדו במחנות עד שחרורם על ידי הצבאות שהשתתפו במלחמת העולם השנייה.

כאשר אנו עוסקים בנושאי שואה, מועלים בדרך כלל נושאים, כמו גטאות, אקציות, מחנות ריכוז והשמדה ועוד... הפעם, אני מביא את סיפורי הניצולים מרכבות המוות.

תלאתיהם, ייסוריהם המרים והקשים של היהודים ברכבות המוות מובאים בעדויות רבות. אני דליתי מתוך העדויות הללו את תיאוריהם של הניצולים. בפסיפס העדויות שהבאתי אני מקווה שהקוראים יקבלו תמונה מהימנה על מה שהתרחש ברכבות המוות.

האירועים ברכבות המוות היו טראומטיים ביותר וזאת הסיבה שמוסד "יד ושם" הביא למוזיאון בירושלים, קרון רכבת שישמש תזכורת לאירועים הנוראיים שהתרחשו ברכבות המוות.

ברצוני לציין, בהבאת העדויות לא שיניתי מהנוסח והתחביר של הכותבים וזאת כדי לשמור על האוטנטיות של העדויות.

במספר עדויות הרחבתי את התיאורים בעיקר על הימים הקשים בגטאות לקראת הגירוש, התלאות והייסורים ברכבת, תיאור בריחת הנמלטים מהרכבת וגם תיאורים מהמחנות על תלאותיהם של היהודים שהגיעו למחנות.

עם כיבוש הערים והעיירות ע"י הגרמנים, בשלב ראשון, הם הקימו גטאות כדי לרכז את היהודים באתר אחד כדי לשלוט בהם בצורה מרוכזת לקראת שילוחם למחנות הריכוז וההשמדה.

בשלב זה ידעו היהודים שמצפים להם ימים קשים אבל טרם חשבו על המחשבה הזדונית של הגרמנים להשמיד את היהודים. בהעברת היהודים לגטאות היה מותר להם להביא מעט מטלטלים ואוכל. בתיהם ורכושם נשאר מאחור ועל נכסיהם השתלטו הגרמנים ואנשי המקום שבזזו את רכושם.

בעת שהותם בגטאות, הם חשו מועקה כבדה. הם חשו כי דברים רעים עומדים להתרחש. הגיעו אליהם שמועות כי הגרמנים מגרשים את היהודים למקומות בלתי ידועים.

גם בשעות קשות אלו היו היהודים אופטימיים, הם קיוו שיוכלו לבטל את גזרות הגרוש על ידי תשלום כופר לגרמנים.

כאשר הגיע השלב של ריכוז היהודים למקומות ריכוז כמו כיכר העיר ובתי הכנסת אמרו הגרמנים ליהודים שאין להם מה לחשוש, מעבירים אותם למקומות חדשים - למגורים ומקומות עבודה ושם יוכלו להתאחד מחדש. **הייתה זאת מערכת הטעייה זדונית ומשומנת היטב ובכך ניסו הגרמנים למנוע מהיהודים למרוד או לברוח.**

בעת העברתם למקומות הריכוז הטילו הגרמנים משטר טרור כלפי היהודים כדי לזרוע בהם אימה ופחד.

כך כותבת בביטאון אחת העדות: "בשעה שתיים לפנות בוקר פרצו גם אלינו אנשי ה"שופו" {"שוץ-פוליצי"י} בפרצופים אכזריים. גרשו אותנו והובילנו אל מקום הריכוז מול "בריסטול", במקום הזה כבר נמצאו הרבה אנשים מסביב – אימה וזוועה. יורים בתינוקות שבזרועות אימותיהן, מפילים אנשים מהגזוזטרות. העמידו אותנו בשישיות ומצעידים אותנו למקום ריכוז גדור ושם אנו נשארים כל הלילה. האנשים מסתובבים, מתגודדים, שואלים לגורלם. רבים מהם פצועים, מוכים. ילדים מסכנים מסתובבים ללא הורים.

הלילה בהיר, איש אינו ישן, את הצימאון מרוויים במי גשם שבחבית מתחת למרזב.

השחר עלה, השעות חולפות, החום מחניק, כולנו רעבים, מרגישים אנו כבהמות המובלות לטבח. האנשים חדלים להתבייש. מוכרח אתה לעשות צרכיך לעיני כולם".

כאמור, הובלו היהודים לתחנת הרכבת תוך כדי טרור וברוב המקומות השתמשו הגרמנים בכלבים נובחים כדי להגביר את הפחד. בתחנת הרכבת ציפו להם קרונות משא וכפי שאחד העדים מתאר, שבצדי הקרון היה שלט ובו נכתב: 8 סוסים או 40 איש יכול להכיל הקרון.

הגרמנים דחסו לקרון מעין זה למעלה ממאה איש, גברים, נשים, זקנים וטף. הקרונות היו דחוסים ורוב האנשים עמדו מעטים יכלו לשבת. האוויר היה דחוס והיה קשה לנשום. אוכל ומים לא היה להם. הצמא והרעב גברו. בדרך כלל הנסיעה נמשכה מספר ימים. אנשים מתו בתוך הקרונות.

בקרונות שררה אווירה של אימה ופחד, ילדים ואימהות בכו בכי תמרורים. לאחר מספר שעות של נסיעה מזדקקו לעשות את צרכיהם, בחלק מהקרונות היה דלי שבו עשו את הצרכים לעיני כל- לעיני הילדים, הגברים והנשים. הייתה זאת השפלה נוראה.

צעירים אזרו כוח ואומץ לב והחליטו שהם ימלטו מהקרונ שבו הם שהו. למרות שהקרונ היה סגור מכל עבריו הם מצאו דרכים מקוריות כדי לפתוח פתחים שדרכם יקפצו מהרכבת החוצה.

בביטאון, אני מביא תיאורים של מעשי האומץ והתעוזה של הקופצים. חלקם נהרגו ע"י ירי החיילים הגרמנים ששהו ברכבת וראו את קפיצתם. חלקם נהרג בעת קפיצתם כאשר נחבלו על הקרקע וחלקם נפצע ויחידים נשארו שלמים בגופם.

לאחר שקפצו, נשאלה השאלה: לאן יברחו? האוכלוסייה ברובה הייתה עוינת והיה חשש שיסגירם לגרמנים, לכן רובם שמו פעמיהם לעבר הגטאות שמשם גורשו. כאשר הגיעו לגטאות הצליחו הגרמנים לשים עליהם יד והם נשלחו פעם נוספת באמצעות הרכבות למחנות, חלקם שרדו וחלקם נרצחו.

לחלק מהניצולים ששרדו על ידי קפיצה מהרכבת המוות הייתה תחושת אשם שבעקבות קפיצתם השאירו את אחיהם היהודים מאחור. במבט לאחור, אני סבור שעשו את המעשה הנכון ועשו הכול כדי להישרד. אומץ לב ותעוזה הייתה מנת חלקם וכך נזכרם.

לסיום, תודה מיוחדת **"ל"ד ושם"** על השימוש בתמונות ועדויות מארכיון המוסד, וכן תודה מיוחדת **"לבית לוחמי הגטאות"** על השימוש בצילומים מתוך הארכיון שלהם.

נזכור ולא נשכח!

ג'ק-מ'כא

אהרון צייטלין

יתגדל ויתקדש שמיה רבא

**בקרן-מוות חתום
ומתוייל בתיל-דוקר
קם יהודי על רגליו ואומר:
"ריבונו של עולם, יש נרות עמדי, התראה?
אדליקם, וכל אחד מאתנו בקרן הזה
יאמר "קדיש" על עצמו –
"יתגדל ויתקדש שמיה רבא"
ובכי מר,
וכל אחד על עצמו קדיש אמר.
והקדוש-ברוך-הוא קם לומר
קדיש אחרי העולם.**

[מקור: קובץ "זכור" ג', עמ' 109]

**אמירת קדיש ע"י קבר אחים
בקובל - אוקראינה**

יעקב גרופיין במעגלי הזכירה וההזכרה

הרשו לי לפתוח עצרת זיכרון זו במלאת 25 שנה לחורבן הסופי של **יהדות סאנוק** והסביבה. היום לפני חצי יובל שנים הוכנסו שרידי יהדות זאת **לתוך עשרה קרונות-משא של רכבת גרמנית** בתוך מחנה זסלב **והובלו למחנה ההשמדה בלז'ץ**, אחד המחנות הנוראים ביותר באירופה, מחנה אשר איש לא נותר ממנו בחיים.

רק 10% מיהודי סאנוק נשארו ביום מר זה, אנשים ונשים, לרוב צעירים, כי ילדים וזקנים לא היו כבר מזמן – **וכולנו נדחסנו לתוך הקרונות הסגורים היטב, ללא אוכל וללא מים**, וזאת לאחר שהחזיקו אותנו כבר 3 יממות באותם התנאים באולם המלאכה של מחנה זסלב, ותחת שמירה קפדנית של אנשי ס.ס. על כל קרון הוסעו ביום ארוך זה לכוון בלז'ץ.

הרבה סופר על גבורת יהודים במחנות ובגטאות של פולין, אולם אין כמעט מי שיוכל לספר על הגבורה אשר בנסיעה זו בתוך רכבת המובלים לבלז'ץ.

איני יודע אם **שיא הגבורה** היה במעשיהם של אלה, אשר פרצו קרון אחד וקפצו כולם החוצה תוך מטר יריות של הגסטפו ונהרגו עד אחד מכדורי הרוצחים או תחת גלגלי הרכבת, אולי גבורה יותר מזאת הראו האימהות אשר דחפו את ילדיהן לקפוץ מתוך הרכבת הדוהרת, ואולי דווקא כול הגבורה הראו אלה אשר דחפו את ילדיהן לקפוץ מתוך רכבת הדוהרת, ואולי דווקא כול הגבורה הראו אלה אשר ייתכן שיכלו לנסות להינצל אבל לא רצו להיפרד מעל יקיריהם למרות ידיעתם את אשר מצפה להם בשעות הקרובות!

האם אנחנו, שרידי יהדות מפוארת עושים די כדי שזכר אבותינו, אחינו ואחיותינו יישאר בלבנו ובלב כל אלה שיבוא אחרינו? האם כעבור עוד מחצית יובל שנים מהיום יהיה עוד בכלל מי שיזכור ויזכר בטרגדיה של יהדות סאנוק זו?

לצערנו הרב, קיימת בקרב מנהיגי הארץ הזאת בגלל סיבות שונות נטייה לא להרבות בהזכרת האשמה של עם הרוצחים, ומובן שאם אין מזכירים את הרוצחים אין מזכירים את הנרצחים.

לכן אני רואה את כל יעודו של ארגון יוצאי סאנוק והסביבה בעבודת קודש זו {כתיבת ספר הזיכרון לקהילת סאנוק} של הקמת יד לזכרם של כל אלה הקרובים לנו, אשר על קברים לא נוכל להשתטח, ועבודה זו נעשית ע"י ארגוננו באמצעיו הדלים ובפעולות ההתנדבות של קומץ אנשים המקדישים לכך ממיטב זמנם ומרצם.

{הדברים נאמרו בעצרת הזיכרון לקדושי סאנוק והסביבה במלאת 25 שנה לחורבן סאנוק שהתקיימה ביום ג' בשבת תשכ"ח, 12 בפברואר 1968.}

המקור: ספר הזיכרון לקהילת סאנוק - Bukowsko, עמ' 376.

יהודים לפני העלאתם לרכבת הגירוש - פולין

ברוניה אולניג קפיצה מן הקרון

הצליחה להימלט מרכבת המוות שנסעה למחנה המוות בלז'ץ ושרדה

בערב שבת, 13 בנובמבר, פשטה **בגטו דמביץ** השמועה הרעה, שבעוד יומיים, ביום א', 15 בנובמבר, יבוצע "שילוח". שני אחיי היה להם מקום עבודה טוב והיו בטוחים שיישארו בגטו. אני עצמי עבדתי בבית חולים, ואת אבא החבאנו בבונקר. אכן עונג שבת היה לנו!

כבר במוצאי שבת הקיפו שוטרים פולנים וגרמנים את הגטו. באור הבוקר, בצאתי לעבודה בבית החולים, היו שני אחיי מנחמים אותי, שגם הם יישארו בגטו. לפתע נשמע קול רעש גדול, אנשים התרוצצו, כאילו נטרפה דעתם: ראש הגסטפו עומד בחוץ וקורא מעל נייר רשימה של 540 איש, שעבדו במפעלי הרכבת – רק אלה יישארו. רק הם זכאים להישאר בחיים, שאר היהודים יושמדו.

עוד מעט באים הליסטים לבית החולים ופקודה בפיהם: הכול, בריאים וחולים, חייבים לעזוב את בית החולים. מה מרים נשמעו באוזניי הדברים, שגם עלי מוטל ללכת למות, שלא אראה עוד את אבא שלי, את אחי שלי.

חולי טיפוס בארבעים מעלות חום נסחבו מבית החולים. הקור בחוץ היה איום, וכאן מתייצבים החולים, בכותונותיהם בלבד, **היכון למשלוח**. אותנו, הצעירים הבריאים, מאיצים במגלבים וכלבי המשמר האיומים אל מגרש השילוח, בו מכנסים אלפי אנשים מערים ועיירות שונות – למשלוח!

עומדת אני ומסתכלת, שמא, חלילה, מובלים הנה אבא ושני אחיי. ערוכים בשורות של חמישה-חמישה אנו הולכים אל תחנת הרכבת. שוב ושוב חוזרת הפקודה "שמאל, שמאל" וכך אנחנו יוצאים, **כצאן הללו למות בכבשן של בלז'ץ**.

מאה-מאה אנשים נכנסים לכל קרון, ומיד בא גם תורי להיכנס לקרון-המוות. מן הקרון הזה בוודאי לא נוכל עוד להתחמק. ברי, שאנו נוסעים למות.

שישים קרונות היו, שישים קרונות לבלז'ץ, זקנים וצעירים, גברים, נשים וילדים, כגורל כל היהודים כן גם גורלנו- נוסעים למות.

יגיעו היהודים למכון-אדי-הרעל, יתפתלו, יתעוותו, עד שייחנקו בייסורים.

רק בשעה שמונה בערב זזה הרכבת ממקומה, היו רבים שהרהרו, אולי יצליחו למלט נפשם, שלא יגיעו לאשר מובילה הרכבת. היה לילה אפל, אבל הבהיק לתוך הקרון אור כלשהו מפנסי-היד שעם אנשי הס.ס. בעומדם על המשמר. האנשים בקרון דחוסים כעין שקים. היה זה מסע-ייסורים, ארוך, נסיעה צפופה במעומד, גסיסה עומדת.

מי ימות כאן? מי יעמוד בקשיי הנסיעה? ומה יתרון בכך שיעמוד בהם? וכי היכן נוסעים? – צאן לטבח, קורבנות לכבשן-השריפה.

אף על פי כן, כל רגע שעודך חי דומה כאילו במציאה בא לך, ומי יודע מה עלול להתרחש? אולי יינצלו אנשים. ספסל לישיבה לא היה, אנשים ישבו באשר עמדו.

הטורפים מוכנים היו להכות, כל אימת ששמעו קול בוקע, אפילו בעוון אנחה שפרצה בקול. אנשים נאנקו בקירבם, היו נושכים שפתיהם ובולעים דמעותיהם. יכולתה רק לפרוך ידיך, להטיח אגרוף בראשך, לתלוש שערך. בכי דומם אל ריבוננו של עלם, קריאה אל אבא-אימא בעולם האמת.

רק נשמע שאנו זזים, פרץ הבכי בת אחת ביתר כוח. בכו עד שאפסו הדמעות: גניחות כבדות פרצו מליבות יגעים, רבים נדמו בחוסר אונים. אבל איש לא ראה את אלו שהתעלפו בחשכת הלילה, העיניים ההפוכות, כשפה נאלם ולב חדל לדפוק. בקרון היו ילדים רבים, שלא הרפו מאימותיהם.

פתאום נשמע קולו של יהודי קשיש, היה זה פייבל ווילנר: יהודים, נאמר תהילים! נאמר ווידוי, צריך להיות מוכן...

בכיין של הנשים גבר, הגברים התחילו לנוע.

אולם עד כה וכה הפליט יוסף טויב: הוא ינסר חתיכה מרצפת העץ, יפרוץ החוצה וגם אחרים יוכלו להינצל. כל מי שיוכל וירצה ויהיה בו העוז לקפוץ מן הרכבת הדוהרת... אך מה יכול לפעול באולרו הקטן, ובכל זאת לא נתן מנוח: יהודים, אמר, עוד אנחנו יכולים לזכות ולראות את סוף המלחמה, בעוד שבועות אחדים. אנחנו חייבים להינצל. **צריך למצוא דרך אחרת לקפוץ.**

לא רחוקה ממני יושבת אשתו עם שני ילדיה היפים. הילדה פורצת בבכי, משהו כואב לה. האם מנחמת את בתה, מלטפת את שערותיה הנאות ואומרת לה: זה לא יימשך עוד הרבה. יבואו אל הדודה, שם תקבל צעצועים יפים. אנחה עברה בכל אשר מסביבה.

אולם לנו אומרת האם האומללה משהו אחר לגמרי, בלחש, דק מן הדק: כאשר נגיע למקום האומלל, אתן לילדים שלי קצת מן הרעל, שלקחתי עימי. אני יודעת שאסור לאם לעשות כזאת, אך להיכן אנחנו נוסעים? אנחנו נוסעים אל בלז'ץ. ופתאום היא זועקת מליבה השבור: למה נתת לנו ילדים שאהרגם? לכן אני נותנת להם רעל, שתהייה להם מיתה קלה יותר.

ושוב גנח הבעל בלחש: כולנו, יקירי, חייבים לומר לעצמנו, שכבר אנחנו בני שמונים. כבר כלו חיינו בעולם היפה ואין לנו אלא למות.
- הלואי והיינו מתים, צועקים האנשים, ולא היינו צפויים למיתה איומה כזאת.
כל אשר בקרון חשים צימאון נורא. הילדים מתחננים לאימהות: אימא, בוער לי בגרון, תני לי מים.

לפני שנכנסנו לקרון פיזרו בו הגרמנים אבקת סיד, והיא שחנקה בגרונות האנשים. כולם היו מוכנים למסור בעד לגימת מים אחת כל מה שהיה איתם.
אנשי ה-ס.ס., בשומעם את הזעקות, הטילו לתוך הקרון בקבוק מים, אחד למאה בני אדם. נותנים להם כסף וזהב, אבל מי יזכה לשתות מן המים? מוציאים את הבקבוק איש מיד רעהו. כבר לא היו הללו אנשים. עלו בהם רגשי חיות. קמה תגרת ידיים ובלבד לרוות את הצימאון הנורא.

והנה באים אלינו אותם אנשי ס.ס. בהצעה: אם יינתן להם כל מה שעוד נמצא איתנו, יפתחו לחמישה רגעים את הדלת המוחתמת ומי שיהיה מסוגל לקפוץ, יישאר בוודאי בחיים.

מוסרים להם איש-איש כל מה שהיה עימו, הם לוקחים הכול ומעתה אינם ניגשים עוד אל האשנב הקטן. הם רימו, רק לעג היה זה מצידם.

הגברים מוסיפים להרהר, כיצד, בכל זאת, להינצל מן המוות. קם יוסף טויב ממקומו, ניגש עם בחורים אחדים אל שבכת-האשנב ומוציא שוב את "כלי זינו" הקטן – האולר. בו הוא מתחיל לסלק את חוטי הברזל. **פתאום נשמעת קריאתו: חתכתי את החוטים. עכשיו, בני אדם, אתם יכולים להציל עצמכם!** מן הצד משמיע יהודי זקן את טענותיו: אין אני יכול להציל את עצמי. כבר אני זקן מדי. חולה ותשוש אני. אם אקפוץ, לא אקום עוד, ונמצא שקיפדתי חייב עצם ידיי. כבר אמות באותה מיתה אשר ריבנו של עולם ברר לי. אם שריפה, תהא שריפה...

ועוד הוא אומר: כבר אין הוא יודע מה ראוי ומה לא ראוי, אבל מי שכוחו עימו לקפיצה, יעשה זאת, יציל עצמו. מי שרוצה לקפוץ, יקפוץ בכל כוחותיו וישאר שלם בגופו ולא ייפול בידי הגרמנים, ויזכה לראות בישועה. הזקן הביט בעד האשנב לראות אם אנשי ה-ס.ס. עומדים כעת על המשמר. הגברים מגבירים אומץ. ראשון קפץ מנדלי שדליסקר. חולה טיפוס היה והיה לו חום של 40 מעלות. לא שמענו שיירו אחריו. אנחנו מתפללים לאלוהים שישוב בשלום לגטו.

אני עומדת אצל קרובי פייבל ווילנר, ברכה'לה – אומר הוא לי – למה אין את יחד עם שני אחייך? גם הם במשלוח הזה, בקרון הראשון. איני יכולה להקשיב לדבריו – בטוחה הייתי שנשארו בגטו. זיעה קרה כיסתה אותי. אין בי כוח להשיב לו.

אני פורצת בכוח אל האשנב הקטן בשביל לקפוץ, ויהא שאשאר מתה תחת גלגלי הרכבת – ובלבד שלא אראה במר מותם בבלז'ץ. לפניי קופצים גברים אחדים. גם אני רוצה להיות ביניהם. אבל דוחפים אותי הצידה. אין נותנים לי לקפוץ. אולם רצוני היה חזק מהתנגדותם. בכל זאת אינם רוצים להיות אחראים על חיי.

התייצבתי על יד האשנב. יוסף טויב צופה, אם רואים את המשמר הגרמני או לא. ופתאום הוא אומר: את יכולה לקפוץ, עכשיו.

ליבי הלאם כפטיש. אני מוסרת את פרוסת הלאם שעימי ומתכוננת לקפיצה. אני עומדת ראשונה.

הרכבת דוהרת מהר למדי, הבחורים עוזרים לי ואני קופצת. נעלמתי. נפלתי על השלג הלבן היפה שעל הפסים. נחבלתי כהוגן בצידי הימני. אני שומעת היטב, שצועקים כי קפצתי. **היה זה במרחק של 90 ק"מ מדמביץ.** **רצית להישאר מתה תחת גלגלי הרכבת. אבל אלוהים זיכני בחיים.** הרכבת המשיכה דרכה, לא מיהרה. היה לילה אפל למדי, שעה 4 לפנות בוקר. אני מביטה אחרי הקרונות המובילים למוות את הקרובים לי ביותר והרחוקים יותר, ואין אני יכולה לעזור להם בכלשהו, הרכבת נעלמה. אני פונה לאחוריי, **לשוב לדמביץ, חזרה לגטו.** הולכת אני על הפסים עד שאני מגיעה לתחנת הרכבת לנצוט. אני חומקת בין הגרמנים ומגיעה אל חוץ לעיר. עוברים במוחי הרהורים שונים: הלא כל מי שרואה אותי יודע, שקפצתי מן הרכבת.

בשעה שש בבוקר אני מגיעה אל בית של נוצרים. שם גרה משפחה בשם טרצ'אנסקי. אני פותחת את הדלת ומבקשת מעט מים, שואלת את האישה מה שעה כעת, והיא עונה: רואה היא שבחורה יהודייה אני, אכנס נא אליה, אל חדרה: היא כבר החביאה אצלה יהודים אחדים, לכן, אל אפחד, חלילה, אלא אכנס. הייתי מוכנה בליבי למות מדי רגע, ונכנסתי.

הנוצרייה נתנה לי חדר מיוחד ודיברה אלי כאם. מיד הגישה לי ארוחת בוקר והכינה אותי לדרך. רציתי לתת לה כל מה שהיה עימי, רק תיתן לי מטפחת ראש, שאוכל להסתיר קצת את עיניי היהודיות. הוציאה מן הארון מטפחת ירוקה חדשה ואמרה לי: ירוק אומר תקווה. סימן הוא, שאשוב הביתה. היא מאחלת לי הרבה מזל בדרך ומבקשת לכתוב לה.

בחוץ קר מאוד. אני הולכת מהר. נדמה לי, כי מאחוריי מהלך צל המבקש לקחת את חיי. אני רואה רק שדות ויערות. האדמה מכוסה שלג. הרוח טורד אותי הלאה והלאה. ובלילה אני באה עד רישא. אני עומדת לפני הגטו. אומרת לי גויה אחת: את יהודייה. אני מכירה מיד. את רוצה להיכנס עכשיו לגטו? את יודעת מה נעשה עכשיו בגטו? מחפשים יהודים שהסתתרו אחרי השילוח, בשביל לירות בהם, ואת עלולה להיות ביניהם. לך לכפר, שם תלוני הלילה ובבוקר תבואי לגטו. אני רוצה, מוכרחה, לשמוע בקולה, ופונה ללכת לכפר.

אני נכנסת לאחד הבתים ומבקשת את בעל הבית הנוצרי, שירשה לי ללון כאן הלילה. הוא דורש ממני את תעודותיי, שכן אסור להחזיק בבית אנשים זרים. אני נכנסת לבית שני, שלישי, ונענית באותה תשובה. אני נאלצת לישון בחוץ. אני רצה אל בין אילנות, בעובי החורש אני תולשת ענף עץ ושוכבת לישון בשלג. הענף מתחת לראשי. אני מבקשת לישון ויורדת עלי שינה עמוקה עד הבוקר. כבר האיר היום. הייתי קפואה כולי. רציתי לשתות משהו חם. אבל היכך? לא נשאר לי אלא לאכול שלג די. בכסף שהיה עימי לא יכולתי אפילו לקנות פרוסת לחם. אני עוקרת לפת קפואה עד תומה ואוכלת בתיאבון גדול.

אני מוסיפה ללכת בשדות ויערות. עוד הרבה עלי ללכת עד שאגיע הביתה. ושוב בא לילה. ושוב אני בחוץ. אני מחפשת רפת, סככה, גורן כלשהי ללינת לילה, אך כל הדלתות סגורות, נעולות.

והנה לנגדי קובה קטנה מאוד. אני מתגנבת לתוכה. חרש אני משתרעת על מקצת קש ופורצת בבכי. הדמעות חונקות אותי. האומנם כה רבים חטאיי? האם חייבת אני בייסורים מרובים כל כך? אלוקים, רחם על נערה יתומה, אולי אמצא עוד את אבי חי. בלעתי את דמעותיי ונרדמתי תרדמה קשה עד בוקר.

בשעה שש בבוקר אני יוצאת מן הקובה. בעלי הבית כבר קמו משנתם והתחילו בעבודת יומם. אני נכנסת לחדר ומבקשת מעט מים. כבר אין בי כוח לשאת. האנשים מסתכלים בי, כאילו מטורפת אני. רחמיהם מתעוררים עלי והרי הם מזכים אותי במעט חלב חם ופרוסת לחם. אבל מיד נודע להם שיהודייה אני, ומיד הם מצויים עלי לעזוב את החדר אותו רגע.

אני נותנת לבתם 20 זהובים, שתוליכני לדרך בטוחה, כדי שאדע לאן אוסיף ללכת. ילדים הולכים לבית הספר ומיד הם קוראים: הנה ז'ידוביצה (בחורה יהודית) הולכת. בוודאי ברחה מן הגטו.

דמי קפא בי. דומה שלא אזכה עוד לבוא לגטו בדמביץ. אך ככל שרבו המכשולים בדרכי, כך קם ועלה בי אומץ-הלב.

ביום ד' לפנות ערב ראיתי גויה עומדת בשדה עם בתה הקטנה, מוציאה לפתים מן האדמה. אני מבקשת ממנה, אולי תוכל לקחתני עמה ותניח לי ללון הלילה ברפת. הבת הקטנה מרחמת עלי מאוד ומבקשת מאמה, שתעשה כן. אבל האם עונה, שמוכרח היא לשאול אצל בעלה. וכשאנו באים אליו, הוא מכיר מיד

שיהודייה אני... מה הוא להיות יהודי, הרהרתי אז. האיכר דורש ממני כסף ומראה לי מקום מנוחה בעליה.

מאוחר בלילה הוא קורא אותי, שארד לדירה. אני מקבלת קצת מרק תפוחי אדמה ופרוסת לחם. מיד אחרי כן אני חשה בחזרה לעליה.

בשעה חמש לפנות בוקר הם מעירים אותי משנתי. הבעל מטיל עלי אימה גדולה, כי בכפר השכן חונים אנשי ס.ס ובודקים את ניירותיו של כל עובר ושב. אני מבקשת ממנו שיעזור לי. אתן לו חמישים זהובים, שאשתו תעביר אותי בדרך. בשכר של 200 זהוב הוא נותן הסכמתו, אבל אשתו רק העבירה אותי מן הביתה החוצה, נשארה עומדת בפתח ואינה זזה. היא סוגרת את הדלת וצועקת אחרי: אין כאן משמר גרמני כלל.

האיכר התכוון רק להוציא ממני כסף במרמה, והצליח. מזל היה לו. אבל גם אני היה לי מזלי.

בלילו של יום חמישי הגעתי עד הגטו בדמביץ. אבל לא חפצתי להיכנס בטרם תהיה עמי הודאות, שאבא עדיין הוא כאן. שאלתי אצל גויים מכירים, ונתברר שאמנם שוחחו עם אבא. הוא נמצא בגטו.

אני צריכה לחכות עד שיחשך כליל. בחשכה חתכתי חוטים אחדים בגדר ונכנסתי. גדולים וקטנים מצעקים: ברוניה שבה מקרון-המוות. אני נדחפת בינות לאנשים, ומגיעה סוף-סוף אל אבא.

כבר לפני כן באו לבשר את אבא שבאתי. אבא חיכה לי לפני הבית. נפלתי על צווארו בבכי גדול, לא יכולתי להינתק. אבא נשק לי וליטפני כלטף ילדה קטנה.

לא הכרתי את אבא אהובי. ימים אחדים הספיקו שיזדקן בכמה שנים.

השכנים ניחמו את אבא כל העת, שבוודאי אשוב מהדרך. עכשיו נתקיימו הדברים.

סיפרתי הכול, בפרוטרוט, על הקרון ועל הדרך הקשה, ורק מאוחר בלילה שכבתי לישון והרהרתי: מי ייתן ובא כבר מחר טוב ליהודים.

המקור: **ספר דמביץ**, הוצאת ארגון יוצאי דמביץ בישראל, תש"ך – 1960, עמ' 170-172.

יהודי לודז' עולים לקרון רכבת הגירוש.

נשים עולות לרכבת גירוש מלודז' לאושוויץ

4.5.1946

שרה פינקעלשטיין-טילל מכתב מהגולה

אברהם היקר,

אין אני בטוחה שאתה עדיין זוכר אותי. אני בתו של אלי פינקלשטיין וב-1930 נישאתי לדוד טילל. היו לי שני ילדים, בן ובת. כשפרצה המלחמה מיד נכנסו הגרמנים לפרושקוב. בנובמבר 1940 הכניסו את כל היהודים לתוך גטו וכעבור שלושה חודשים העבירו את כולנו **לגטו ורשה**. שם שרר רעב נורא. גופות של מתים התגלגלו ברחובות. בראותנו מצב כזה התחמקנו מתוך הגטו **עברנו למזריטש**.

ב-1942 התחילו משם להעביר לטרבלינקה. משמונים ושישה מקומות הביאו יהודים למזריטש ומכאן לטרבלינקה. במשך ארבע "אקציות" הצלחנו להתחמק מהגרמנים. אבל ב"אקציה" החמישית הם גילו אותנו וחטפו אותי עם הילדים. את בעלי לא מצאו.

במשך שבוע ימים החזיקו אותנו במרתף בלי אוכל ומים. **כעבור שבוע, הכניסו אותנו לרכבת משא**. מאתיים איש לתוך קרון אחד. סגרו במסמרים את הדלתות והחלונות. אנשים התחילו להשתגע מתוך ייאוש. לא היה אפילו מקום לעמוד.

לפנות ערב השתתקו רובם וחשבתי שנרגעו. אבל, בבוקר השכם, כשהתחיל קצת להאיר הבינותי את פשר השתיקה. **רוב האנשים נחנקו וביניהם גם שני ילדי**. רק כמה גברים חזקים נשארו גם בחיים, והם התחילו לשבור את החלונות. **כשנפתח חלון אחד התחילו לקפוץ החוצה ואני אחריהם**. הלא לא היה לי מה להפסיד בין כך **אינני מבינה מנין בא אלי הכוח**. הקפיצה שלי בצליחה ולא נפגעתי.

במשך שבועיים הסתתרתי בימים ונדדתי בלילות, עד שהצלחתי לחזור למזריטש שם עדיין נשארו מעט יהודים וגם בעלי ביניהם. נשארו יחד עוד כחצי שנה.

במאי 1943, החליטו הגרמנים לחסל את שארית היהודים. בזמן ה"אקציה" איבדתי את בעלי, **ואותי לקחו למחנה ההשמדה במיידנק**. בגיהנום זה ביליתי שלושה חודשים ועדיין לא מובן לי כיצד נשארתי בחיים. פתאום הכריזו שזקוקים לשבע מאות נשים לעבודה בסקרזשיסקו. עשרת אלפים נשים התנדבו לכך, אבל רק 700 בחרו **ואת היתר הכניסו לתנורים**. שם, בסקרזשיסקו, עברתי גיהנום נוסף.

בסוף 1944, כשהרוסים התקרבו לפולין, העביר אותנו הגרמנים לליפציג. באפריל 1945 התקרבו האמריקנים והס.ס. הוציאה אותנו מהמחנה והובילה אותנו במשך 13 ימים במצעד מתים ללא טיפת מים. סוף סוף הדביקו אותנו הרוסים והשתחררנו מידי השטן. חזרתי לפושקוב, אבל לא מצאתי אף אחד. נודע לי כאן שבעלי נפל במלחמה כחבר קבוצה פרטיזנית.

המקור: ספר הזיכרון פרושקוב – Nadarzyn, עמ' 276.

מרתה גולדברג {קליין}
ברכת המוות ממחנה הריכוז
טרזין-טריזנשטאט לאושוויץ

מרתה גולדברג {קליין} מסרה עדות על קורותיה ותלאותיה בשואה.

עדותה צולמה ב"יד ושם". הסרט תומלל והודפס.

מספר התיק: חטיבה 0.33, תיק 9698. מספר הסרט: vd/1276

עדותה כתובה על פני 65 עמודים. אני מביא רק מספר קטעים מהתמליל, הקשורים לנושא הביטאון, מעמוד 31 עד 37.

מרתה נולדה בצ'כיה בשנת 1929, לאמור, **עם פרוץ המלחמה הייתה בת 10**. בשנת 1943 **בהיותה בת 14** הגיעה למחנה טרזין-טריזנשטאט ומשם שולחה ברכת המוות למחנה ההשמדה אושוויץ. בסיום המלחמה **הייתה בת 15**.

מרתה מסרה עדותה בעל-פה וצולמה. היא שוחחה לפי תומה, זאת הסיבה שלפעמים לא דיברה בעברית תקנית. לא שיניתי מדבריה כדי לשמור על אוטנטיות העדות.

ב-15 בדצמבר 1943 היינו בין האחרונים שהגיעו לטרזין ובין הראשונים שיצאו אחר כך. כל פעם לקחו לטרנספורטים שנסעים מטרזין למזרח את האחרונים, כי הראשונים היו יותר מבוססים, בתנאים יותר טובים ויותר מוגנים.

שכחתי להגיד דבר חשוב, שאמנם לא נוגע לי, אבל מה שסיפרתי יפה על הגטו זה רק חלק קטן ממה שהתרחש שם, ורק חלק שחוו ילדים ובני נוער. חוץ מזה היה שם אירוע מיוחד. הגרמנים רצו להציג את גטו טרזין כגטו לדוגמא.

ש. אולי נתרכז רק במה שקשור אלייך.

ת. ב-15 לדצמבר 1943 היינו ברשימה של אלה שצריכים להופיע במגרש אחד בטרזין, שמשם אנחנו ממשיכים לטרנספורט. לא ידענו לאן הטרנספורטים האלה, שעברו כבר מספר כאלה לפנינו, לאן הם מוליכים. לא ידענו שום דבר, ידענו רק שזה למזרח, וידענו שזה מאד מאד קשה, שיהיו שם תנאים שקשה להתמודד איתם. כולם פחדו להיות ברשימה של הטרנספורטים שמשם ארגנו אותם מזרחה.

כפי שבטרזינשטאט הייתה גם הנהגה של האסירים בעצמם הייתה להם מעט מאד אפשרות להוציא אחדים מהרשימה ולהכניס אחרים. כמובן שזה היה תפקיד מאד קשה ואכזרי מאד. לרוב לא עשו את זה אבל אם מישו מהמארגנים היה הייתה לו שם אימא או אחות, או מישו מאד אהוב וקרוב, עשו את המאמצים בכל זאת אולי אפשר להצליח להוציא מישו. אנחנו לא היינו בין אלה. באנו בין האחרונים, וכמה שהשתדלו קרובינו הוותיקים לעזור לנו בכל מיני דרכים, זה לא הצליח ולא הלך ואנחנו נשארנו ברשימה ונשארנו כמועמדים לנסיעה.

היינו צריכים להופיע בשעה מסוימת במקום מסוים בטרזין. אני, כמו כשנסענו לטרזינשטאט, יצאתי ישר מבית חולים והגעתי למקום המפגש, עם ההורים שלי ועם האח שלי. בבית חולים ביקרו אותי כל החברים וכל הקרובים, והיה לי מאד טוב להיפגש איתם, אבל זה היה שוב מצב שהייתי מבודדת ועם תווית מיוחדת של חולה ולא זזה. כשבאתי למקום המפגש, בין ההרגשות של פחד וחרדה ואי-וודאות לגבי העתיד, ובמסגרת של כל האנשים שהיו בפאניקה ובצעקות ובתפילות, היה לי יחד עם זה איזו שהיא תחושה חיובית שאני שוב עם ההורים שלי ועם האח שלי, ושאני כמו כולם. היה זה קשה מאד, כי גם במפגש הזה הייתה אוירה מאד מאד קשה, מאד קשה. היו שם אנשי ה-ס.ס. והיו שם שוב אנשים שהתנהגו בגסות וצעקו על היהודים, והיהודים היו אומללים ונדחפו ורצו לברוח ורצו לזוז, ולא יכלו. שמה שוב פעם היו צריכים לקחת רק חלק יותר קטן, עשרה קילו היו יכולים לקחת מהדברים שהיו בטרזינשטאט. והיו אנשים חולים, וכמובן שזה היה מצב מאד קשה. אבל לי נאמר: מעכשיו את צריכה להיות כבריא, את עם כולם, אל תגלי לאף אחד. עוד יותר היה איסור משמעותי, לא לגלות, לא להגיד שהייתי בבית חולים, לא להתנהג בצורה אחרת. ולי זה לא היה קשה, כי נחתי לפני זה כמה חודשים. וכפי שאמרתי, זה לא גרם לי לתחושת

חולי, רק לידיעה. פינקו אותי כי הביאו לי מה שלא היה לאף אחד. ככה שהגעתי לשם בסך הכול די בכוחות, וכל כך שמחתי להיות שוב עם ההורים שלי ועם כולם ביחד.

אבל האווירה הייתה מאד מאד קשה ומפחידה. שוב היינו דחוסים במקום אחד. **ופתאום הופיעו לפנינו קרונות רכבת.** והפעם זה כבר לא היו קרונות רגילים אלא **קרונות של בהמות.** אנשי ה-ס.ס. התחילו לצעוק ולתת פקודות: מהר מהר לעלות והיה קרש מסוים שהעמידו מהרצפה לקרון, ועל הקרש היינו צריכים לעלות, לא היו מדרגות.

אנשים נדחפו מפני שרצו לברוח ממכות השוטים של ה-ס.ס. שהיכו מסביב לאן שנפל השוט, ואמרו: מה אתם מחכים?! למה אתם לא נכנסים!" עוד ועוד. דחפו אנשים לשם, אף אחד לא ידע איפה הקרובים שלו. איפה המכירים שלו. פשוט איך שעמדו נדחפו אחד על השני. אנשי ה-ס.ס. ממש צעקו ודחפו אותם פנימה.

אני בכלל איבדתי את הרצפה מתחת לרגליי. הייתי רזה וגבוהה בשביל גילי, הייתי קלה, ואיך שנדחפו סחבו אותי רוב האנשים שהיו שם, ונדחפו עלי. אני קראתי: אימא, אבא, טומי! ולא קיבלתי תשובה, רק צעקות, רק בכי, רק פאניקה. לא יכולתי לזוז, לא יכולתי לעשות שום דבר. רק הרגשתי שאני כמו נוצה בכוח שדוחף אותי, מצד אחד ומצד שני, מאחורה ומקדימה היו מודבקים אלי אנשים. ככה העלו אותי לקרון, בלי שאני אוכל להשתתף בהליכה, כי למעשה הייתי תלויה באוויר. ככה נכנסנו, והם זרזו את האנשים, עוד ועוד ועוד, עד שהיה הקרון דחוס ממש ולא היה לאף אחד מקום לשבת, לזוז, לעבור ממקום למקום.

כולם היו דחוסים פנימה בקרון שהיה מקום אולי לחמש או שבע פרות, והיו שם חמש מאות אנשים.

אחרי שהכניסו את כל הכמות שהם הרגישו שזה ניתן, סגרו בדחיפה את הדלת ואנחנו היינו שם בחושך, בלי חלון, בלי אוויר מורגש, רק הרגשנו גוף של בני אדם

מסביב. ולא ידענו מי, מה ואיפה. לא ידעתי בכלל אם אימא שלי ואבא שלי ואח שלי נמצאים באותו הקרון. לא ידעתי איפה אני, מי על ידי. סוף סוף הגעתי עם הרגלים לרצפה, זו הייתה הקלה ראשונה, כי לא הייתי באוויר.

לאט לאט, פתאום אחרי שהיינו בחושך ובפאניקה, **פתאום זיהינו שבתקרת הקרון יש חלון קטנצ'יק עם רשת ברזל**, שדרך הרשת הגיעו פסים דקים של אור. הסתגלנו, לפי הטבע האנושי, שנמצאים בחושך ויש איזה מקור קטן של אור, התחלנו להסתגל, להסתכל מסביב וקצת לראות מה קורה מסביבנו. כולנו היינו דחוסים שם. אני סוף סוף מצאתי שאימא נמצא בקרון יחד איתי. על אחי ואבי אני לא זוכרת בכלל אם הם נמצאו שם או לא. אני זוכרת רק שאימא הייתה. איך שהוא אנשים בכל זאת התחילו לחזור אחד לשני, להתארגן, כדי שיגיעו אלה ששייכים להיות ביחד. הגעתי לאימא. גם כל אחד ניסה להסתובב ולתפוס כמה שפחות מקום, אבל בצורה כמה שיותר נוחה. בסוף כל אחד יש במקום מסוים.

התיישבנו והיינו דחוסים. ראינו קצת מה שקורה, אבל האנשים היו מאד אומללים, מאד נחרדים. ילדים קטנים, תינוקות צרחו, היה מאד מאד קשה.

פתאום אנשים התחילו להרגיש צורך להתפנות. הסתכלנו מסביב, לא היה שום דבר. בסוף אחד שעמד בפינה ראה שעל ידו באחת הפינות היו שני דליים, אחד ריק ואחד עם מים. אנחנו הוצאנו מזה מסקנה שהמים זה לא כל הצרכים שיש לנו לאורך הנסיעה, והדלי הריק הוא בשביל הצרכים. אבל מה לעשות? כל אחד ממש מוגבל במקום, עומד במקום או יושב אפילו, ולא יכו לזוז. איך אפשר להגיע? מה שנעשה, הראשון שהיה איש מאד מבוגר היה בלחץ, והיה זקוק להתפנות. העבירו לו מעל הראש את הדלי, וראינו שכל אדם, שבאנו מתנאים של ציוויליזציה של המאה העשרים, מעיר תרבותית, מארץ תרבותית, היינו צריכים להתפנות במקום שהיינו בנוכחות של ילדים, זקנים, גברים ונשים. לקום, פשוט להתפשט ולהתפנות בנוכחות כולם, בלי לפתח צרכים או תחושות של בושה, ואין ברירה. האיש עשה את שלו, ושוב העבירו מעל הראשים של כולם את הדלי עם התוצר, בחזרה.

לאט לאט התעוררו האנשים ואחרי הלחץ שעברו ואחרי כל ההתנסויות הקשות שהיו לנו לפני זה, כל אחד הרגיש צורך להתפנות. וככה עבר הדלי מעל הראשים מאחד לשני, וכולם התפנו. התפשט ריח חזק וקשה בכל הקרון הסגור. בטח היה הכי קשה לראות את ההורים במצב זה.

היה מאד קשה, אבל רק את אימא ראיתי, והיא הייתה מיד מסתגלת למצב. כשהדלי היה מלא היה צורך למקום נוסף. האפשרות היחידה הייתה לעלות לחלון הקטנצ'יק בתקרה, ודרך הרשת לשפוך החוצה את התכולה שלו. כמובן שזה לא היה אפשרי לעשות מבלי שינזל גם חלק פנימה על הראשים של האנשים שישבו מתחת החלון.

ככה נסענו, אני חושבת, שבעה ימים, אני לא זוכרת בדיוק. אומנם זה כתוב אצלי, אולי זה קצת פחות, אבל נסענו ימים בצורה כזאת, בחושך, דחוסים במקום, במעט אור שנכנס דרך החלון. אנשים בכו, אנשים הרגישו צמא כאבים וצער.

ופתאום אישה אחת שהחזיקה ביד תינוקת קטנה, באמצע כל האנחות והבכי התחילה לשיר. כולם השתתקו והקשיבו לקול האישה. קול נהדר פרץ בתוך הקרון, והאישה שרה שיר לתינוקת שלה. היא שרה שיר: "אני אתפור לך קרינולינה ורודה, כשתלכי לנשף הראשון שלך". זה מה שהשתיק את כולם. כולם הקשיבו לקול נהדר ואישה שרה לתינוקת, שידענו מה יהיה הסוף. מההתנסות הזאת, נודע לי כי אחרי המלחמה, ובישראל לפני מספר שנים, שהייתה איתי באותו קרון סופרת בשם רות אליאס, שכתבה ספרים, ואני גם קראתי את הספר שלה, שבו היא מתארת חלק משותף שלנו. אני לא הכרתי אותה אז. היא מתארת גם את האירוע הזה של הקרון, איך שהאימא של התינוקת שרה את השיר בצ'כית.

בדרך זאת אנחנו עברנו **והגענו למקום שפתאום הרכבת עצרה**. הרכבת עצרה, השערים של הרכבת נפתחו, והיה לנו מראה מאד קשה של אנשי ס.ס. וכלבים ואנשים, אסירים בלי שערות עם תלבושת של פסים כחולים ולבנים. וכולם התחילו לצעוק: לאוס! לאוס! לצאת לצאת! ושוב פעם השתמשו בשוט, ברובה ובצעקות: חזירים יהודיים, מהר מהר! מה אתם חושבים, שאתם בטיול! מה אתם חושבים לכם? מהר מהר לצאת לצאת! ושוב פעם מכות וצעקות. ואנשים היו צריכים מהר מאד לרדת מהקרונוט. כלבים קפצו עלינו. אנשים חיפשו זה את זה. נורא פחדו מכל מכה שיכולה ליפול על הראש שלהם, ואני ביניהם.

הייתי עם אימא, ברוך השם, ובסוף אפילו ראיתי מרחוק את אבא ואת האח שלי. אמרו לנו להסתדר בחמישיות, מהר מהר, להשאיר את הכול שם, את העשרה קילו שהיו לנו היינו צריכים להשאיר במקום על יד הרכבת, ולבוא בלי שום דבר בידים.

הסתדרנו בשורות. הובילו אותנו למקום שחיכו לנו משאיות. העלו אותנו על המשאיות ונסעו איתנו למחנה ריכוז, שאחר כך נודע לנו שקוראים לו **מחנה C** –

אושוויץ פאמיליין לאגר.

הגענו למקום, והמשאיות שוב עם ליווי אנשי ה-ס.ס. ועם ליווי הצעקות והשוטים והבכי והבהלות והצרחות של הילדים, הגענו למקום שראינו שם כל כמה מטרים שהיו מגדלים. למעלה עמדו אנשים עם רובה. זה היה מואר. בין המגדלים היו מתוחים חוטי תייל, ברזל, שאחר כך נודע לנו שהם מחושמלים.

פעם ראשונה ראינו לפנינו מה זאת להיות במחנה ריכוז ונודע לנו שזה מחנה ריכוז אושוויץ שהיה אחד המחנות שהכי פחדו ממנו. ידענו ששמה יש גם משרפות ובתים של גז שהיו מחניקים את האנשים שהחליטו שצריכים להיכנס לשם, ושורפים אותם... הגענו למחנה ריכוז של פמיליין לאגר, ושם הפרידו את הנשים מהגברים חשבנו שלא נוכל להתראות. הנשים היו צריכות להתארגן לשורות של חמישיות לחוד והגברים לחוד.

זה היה בלילה מאוחר כשהגענו לאושוויץ, עד שהוציאו אותנו מהקרונות ועד שהגענו למקום הזה. אחר כך הנשים לחוד והגברים לחוד. אני יודעת רק על הנשים שהייתי ביניהן. הכניסו שוב פעם בכוח לאיזה אולם גדול את כולם ביחד, ככה זרקו אותנו אחד על השני, שככה נעבור את הלילה. עד הבוקר נזרקנו לשם ושמרו אותנו שאף אחד לא יזוז. לא נתנו לנו לאכול ולשתות. שמה היינו מושפלים. היינו רובצות אחת על השנייה. לא יודעות מה מצפה לנו, מה יהיה מחר. אחרי לילה, אחרי שלקחו לנו כבר את הכול גם מה שלקחנו איתנו, אחרי שהכלבים קפצו עלינו, אחרי שצעקו עלינו כל הזמן והרביצו. שמה נזרקנו ושמה אני התחלתי לבכות את הבכי המר ביותר. אותו לילה הרגשנו שאנחנו חסרי אונים.

**דוב ויינברג: קפיצה מרכבת המוות
בדרך מצ'ורטקוב למחנה ההשמדה בלז'ץ
מתוך סיפור עדותו: חורבן צ'ורטקוב**

כל הרוצה לדעת פרטים על זוועות מחנה ההשמדה של בלז'ץ, חייב לקרוא את החוברת "בלז'ץ" של רודולף רדר, שהופיעה בשנת 1946 בשפה הפולנית. המחבר הוא אחד הבודדים שניצלו מהגיהנום.

בלז'ץ שוכנת בין רבה-רוסקה וטומשוב-לובלסקי, בסביבות לובלין. הפועלים היהודים שהקימו את המחנה בשנת 1942 היו גם קורבנותיו הראשונים. מחנה בלז'ץ היה מהאיומים ביותר, כי כל הנכנסים בו הובלו מיד לתאי-הגזים בלי כל סיכוי להישאר בחיים. **המשלוחים הגיעו במשך שמונה-עשר החודשים של קיום המחנה**, בקצב של שניים עד שלושה ליממה. במחנה אימים זה הושמדו למעלה משני מיליון אנשים.

המשלוחים הגיעו לבלז'ץ בדרך כלל מכיוון רבה-רוסקה והועברו מיד למסילה צדדית שממנה הובילו פסי הרכבת ישר למחנה ההשמדה. מבית-הנתיבות ועד המחנה היה מרחק של קילומטר ועל השטח הזה אסור היה להיראות או להזדמן באקראי, כי אחת דינו של אדם כזה – מוות.

מכונאי גרמני מיוחד הוביל את כל המשלוחים מבית-הנתיבות למחנה. זקנים, חולים וילדים היו מובלים לבורות מוכנים ומומתיים שם. איש ה-ס.ס. אירמן היה מקבל את המשלוחים, מפקד על ההרג ולנשאים היה נושא "נאום" בזה הנוסח: "אתם הולכים לבית-המרחץ ואחר כך תצאו לעבודה!...", בשקר הזה הובלו האנשים למוות ללא התנגדות כלשהי, הגברים לחוד והנשים לחוד.

לפני הובלת הנשים לתא-הגזים גזזו שערותיהן. זעקות הנחנקים היו נשמעות כרבע שעה ולאחר שנשתתקו נפתחו הדלתות ופועלים יהודים נגשו למלאכת הרחקת הגופות. **במשך כל הזמן ניגנה תזמורת מהבוקר ועד הערב...**

לאחר שהוצאו הגויות מהתאים הועבר הגופות לפני שמונה רופאי שיניים שעקרו במלקחיים את שיני הזהב מפיות המתים.

קבוצת פועלים יהודים עסקה באריזת החפצים ואסוף השערות לשקים מיוחדים. כסף וחפצים יקרי-ערך נשלחו ישר ללובלין. אלה מהפועלים היהודים שלקו ברוחם מעבודתם הזוועתית נשלחו לתאי-הגזים ובמקומם נלקחו אחרים.

במחנה קרו מקרי התעללות איומים. לפני שהיהודים הובלו לתאי-הגזים מילאו את פיותיהם חול וציוו לרקוד. משהחלו להחנק וחדלו לרקוד לפניאנשי ה-ס.ס. היכו אותם במכות רצח.

כמאה אלף יהודים מחוץ-לארץ הושמדו במחנה בלז'ץ.

הנאצים אירמון, הני שמיד, שוורץ, פייקס, ריינהולד ואחרים היו בין מנהלי מחנה בלז'ץ. הימלר וקצמן ביקרו במחנה ונהנו כסבנוכחותם הוצאו הגופות המורעלות מהתאים.

הקפיצה מרכבת המוות:

אנו מביאים כאן עדות אישית מאת **בתו של ליאון ברקוביץ שקפצה מרכבת המוות יחד עם בתו של הרוקח פאלק ובה היא מוסרת פרטים על התנאים ששררו בנסיעה למחנה ההשמדה.**
זהו קטע **ממכתבה** של זונקה ברקוביץ-פולק בעניין הובלת יהודי צ'ורטקוב למחנה בלז'ץ ביום ה-26 באוגוסט 1942.

יום רביעי, 26 באוגוסט 1943

...מהדהדות היריות הראשונות, מנופצות שמשות, נפרצות דלתות, יללות, צעקות בכי מר החלה ה"אקציה".

השעה – חצות. הלילה יפה ובהיר ובו נישאים קולות זעקה ובכי של נשים ותינוקות. ומעבר מזה, בצד ה"ארי", כולם ישנים בשקט ובשלווה במיטותיהם. אני מציצה באחותי הקטנה בת העשר המתפללת לאלוקים שיצילה ממוות והדם נקרב בעורקיי. בשעה שתיים לפנות בוקר פרצו גם אלינו אנשי ה"שופו" {"שופו" -

פוליצי"י" { בפרצופים אכזריים. גרשו אותנו והובילונו אל מקום הריכוז מול "בריסטול", במקום הזה כבר נמצאו הרבה אנשים מסביב – אימה וזוועה. יורים בתינוקות שבזרועות אימותיהן, מפילים אנשים מהגזזטורות.

העמידו אותנו בשישיות ומצעידים אותנו למקום ריכוז גדור ושם אנו נשארים כל הלילה. האנשים מסתובבים, מתגודדים, שואלים לגורלם. רבים מהם פצועים, מוכים. ילדים מסכנים מסתובבים ללא הורים.

הלילה בהיר, איש אינו ישן, את הצימאון מרוויים במי גשם שבחבית מתחת למרזב.

השחר עלה, השעות חולפות, החום מחניק, כולנו רעבים, מרגישים אנו כבהמות המובלות לטבח. האנשים חדלים להתבייש. מוכרח אתה לעשות צרכיך לעיני כולם.

בשעה אחת ושלושים בצהרים ניתנה הפקודה לעזוב את מקום הריכוז. ברגע הראשון כולם נרתעים שלא לצאת בין הראשונים, אולם אחרי כמה דקות מתחילים לזוז וכולם צועדים מדוכאים ומיואשים.

מעמידים אותנו בעשרות ומובלים דרך רחוב מיצקביץ'. הרבה אנשים נמצאים על המדרכות כביום חג ומועד ומביטים עלינו בהשתאות. כולם מתבוננים בסקרנות מוזרה באלה המובלים למוות.

אנחנו בטוחים שמכוונים אותנו ליער שם נמות ביריות, אלם מיד, אנו משתכנעים שהולכים בכיוון בית-הנתיבות. אני צמאה. הלשון נדבקת לחכי. נדמה לי, שמימי טרם עברתי ברחובות אלה שכה ידועים לי. האנשים מסביבי משליכים חפצים ומסירים מעליהם בגדים ובלבד להקל על עצמם את ההליכה.

בבית-הנתיבות חילקו אותנו לקבוצות של מאה ועשרים איש, הכניסונו לקרונות וסגרו מאחורינו את הדלתות. בפנים לחץ ואפלה. אין להרים יד ואין אוויר לנשימה. כל אחד נושם במאמץ רב ולנו ההרגשה שהחום מגיע אלינו ממיכל שהציתו אותו מתחת לרצפת הקרון.

קבוצתנו שמנתה עשרה איש, עמדה על יד הדלת. כל אחד התחיל לחטט בקיר בסיכות, מהדקי-שיער ומסמרים ובלבד לפרוץ פירצה שחרור קצת אוויר פנימה.

האנשים מאחורינו נמצאים במצב הרבה יותר גרוע, אחדים קורעים את בגדיהם כדי להקל על עצמם מהחום והמחנק. מתגברים הילל, הבכי, הזעקות החירורים

והגניחות. המצב איום הרכבת נוסעת. אינני יודעת כמה זמן אני ניצבת ככה, דקות או שעות. נדמה לנו שנוסעים בכיוון טרנפול. המחנק גובר ואנו יודעים שנמצאים כבר בינינו מתים. יושבים על הגופות ומחפשים דרכים מוזרות להשתיק את הצימאון.

הרכבת נעצרה. נדמה לנו שמדברים רוסית. שביב תקווה, אולי מובילים אותנו לעבודה? אנו מקשיבים לצעקות אנשים הנדחפים בכוח ומוצאים מהקרונות.. הקרון שלנו סגור. מובילים אותנו הלאה. רבים כבר מתו. אימי היקרה מדברת בקול חלוש, היא דורשת ממני שאשבור את החלון הקטן למעלה. הן אחת היא לנו – הפעם, עשיתי כעצתה. אור ואוויר חדרו בבת-אחת פנימה. מסביב – הרבה מתים וגוססים. אינני זוכרת מה קרה לאחר-מכן, אבל אני יודעת ששמעתי **כל הזמן את קול אימי המבקשת ממני שאקפוץ דרך החלון**. היא חוזרת פעמים אין-ספור על בקשתה. לא נבהלתי מהרעיון, להיפך – נאחזתי בו. פחד לא היה בליבי, אם לא פחדתי מלהיות בצוותא עם כל המתים המוטלים בזה, לדרוך עליהם, לשבת עליהם...

הייתי מאד צמאה. הרהרתי רק בשתייה. **כשעברנו על יד אגם – קפצתי**. לאחר מכן אני זוכרת רק ששכבתי על בטני על שפת האגם ושתייתי, ושתייתי, ללא הרף, כי לא יכולתי לרוות את צימאוני. לצידו ראיתי אישה מתה. מיד פגשתי גרמני, שהוביל אותי לגסטפו, ומכאן הובילוני לבית-הסוהר. למזלי הגעתי יום אחרי הוצאת המשלוח. על קיר אחד מצאתי חרוט שם של אישה צ'ורטקובאית, ז.פלדמן.

נשארתי עשרה שבועות בכלא ומשם עברתי בחזרה לגטו. מכאן השתדל אבי ע"י פולני, והעביר אותי בתעודת לידה "ארית" לבוצ'ץ וחמקתי לגטו של העיר. חודשים רבים לפני השחרור ע"י הצבא האדום הסתתרנו בשדות וביערות...

מקור: ספר צ'ורטקוב – (Chortkiv 1967)
מסיפור עדותו של דוב ויינברג: חורבן צ'ורטקוב

סיפור גלגולו של הלחן שחובר למילים "אני מאמין"

ע"י חסיד מודזיץ, ר' עזריאל-דוד פסטג

ברכת המוות שהובילה יהודים

למחנה ההשמדה טרבלינקה

ר' עזריאל-דוד עצמו נספה בשואה, אך הלחן שחיבר בהיותו על **רכבת המוות לטרבלינקה**, הגיע בדרך לא דרך אל **הרבי ממודזיץ** והוא שהפיץ את ניגונו של ר' עזריאל-דוד פסטג בעולם כולו. "עם הניגון הזה צעדו יהודים אל משרפות הגזים" אמר, "ועם הניגון הזה יצעדו יהודים לקבל את פני משיח צדקנו".

שמי אירופה התקדרו בעננים שחורים, ענני הכיבוש הנאצי. ר' עזריאל-דוד פסטג, היה על הרכבת לטרבלינקה. קולו הערב של ר' עזריאל-דוד פסטג היה שם דבר בוורשה כולה. רבים נהרו אל בית הכנסת שבו נהגו ר' עזריאל-דוד ואחיו, אף הם משוררים בחדס, להתפלל בימים הנוראים. ר' עזריאל-דוד היה עובר לפני התיבה והם ליוו אותו כמקהלה. הוא ניחן בקול רם, צלול ומרגש, שסחף את כל שומעיו.

חיי החומריים היו צנועים למדי. את עיקר סיפוקו ואושרו שאב ממקור אחר - מעולם הנגינה. ניגוניו המרגשים עשו את דרכם היישר לאוטווצק, אל בית מדרשו של רבו, רבי שאול ידידיה אלעזר ממודזיץ, אמן ניגון בזכות עצמו, שחיבב מאוד את ניגוניו. החסידים בסביבתו של הרבי כבר ידעו כי יום שבו הגיע לחצר ניגון חדש של ר' עזריאל-דוד, הוא יום חג לרבי.

כעת נדחס ר' עזריאל-דוד, עם אלפים מאחיו היהודים, באחת מרכבות המוות, בדרך מוורשה אל מחנה ההשמדה טרבלינקה. האוויר בקרון הבקר העמוס היה מחניק. אנשים, נשים וטף, ששיועו למעט אוויר ומים, נדחסו באכזריות על ידי החיות הנאציות. קודם לכן הופרדו זוגות זה מזה, ילדים נקרעו מידי אימותיהם וזקנים כושלים נורו למוות לעיני יקיריהם. הרכבת יצאה לדרכה. ר' עזריאל-דוד היה מכונס בתוך עצמו. שקשוק הגלגלים המונוטוני, עם מעט

האוויר שחדר פנימה מבעד לחלון הקטן, השקיטו במקצת את האווירה. האנשים עמדו דבוקים זה לזה, נאנחים ונאנקים בשקט.

מול עיניו של ר' עזריאל-דוד קמו לפתע מילות העיקר הי"ב:

"אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה,

עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא".

הוא עצם את עיניו והתעמק במילים ובתוכן. דווקא עכשיו, אמר בליבו, כשהכול נראה אבוד, נבחנת אמונתו של יהודי.

ופתאום החלו שפתיו לפזם נעימה שקטה וחרישית. הנעימה השתפכה לה, ואט אט חברה אל המילים עד שהתאחדה עמן. דבקותו של ר' עזריאל-דוד גברה והלכה מרגע לרגע. עיניו עצומות וגופו דחוס, אבל רוחו מתנתקת מנסיבות הזמן והמקום ונוסקת אל על.

הוא לא חש כלל בשקט המוחלט שהשתרר בקרן ובמאות האוזניים הכרויות בתדהמה למשמע הצלילים המופלאים, שכאילו נלקחו מעולם אחר לגמרי. הוא גם לא שמע את הקולות המצטרפים בהמשך לשירתו, בתחילה בשקט, ומרגע לרגע בקול גובר והולך.

הנעימה המרגשת, עם המילים הקדושות, חברו לאמונה הטהורה שבלבבות ופרצו מתוכם בשירה גדולה ואדירה. קרן שלם, דחוס באנשים מושפלים, מורעבים ומדוכאים, העושים דרכם לטרבלינקה, שר בעוז: "אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה..."

שעה ארוכה נמשכה השירה המופלאה הזאת.

לפתע, כמתעורר מחלום רחוק, פקח ר' עזריאל-דוד את עיניו והביט נכחו. עיניו היו אדומות מבכי ולחיי רטובות מדמעות. הוא היה נסער מאוד. "אחים יקרים!", פנה אל הסובבים אותו, "הניגון הזה הוא ניגונה של הנשמה היהודית. זהו ניגון האמונה הטהורה, שגם אלפי שנות גלות ורדיפות לא יכלו לה." קולו נחנק לרגע.

"רוצה אני להציע לכל מאן דבעי עסקה בלתי שגרתית: **מי שיקפוץ מהרכבת,**

יציל את עצמו ויצליח להביא את הניגון הזה אל מורי ורבי האדמו"ר

ממודיץ, מעניק אני לו מחצית מחלקי בעולם הבא..."

ר' עזריאל-דוד התרומם על קצות בהונותיו וסקר את ראשי האנשים. כעבור רגע הורמו שתי ידיים. אלה היו שני בחורים צעירים שכוחם עוד עמד להם. "מקבל עלי", אמר האחד. "מוכן לעסקה", החרה-החזיק האחר. כעבור שעה קלה

הצליחו השניים בעזרתם של האחרים, לפרק את הקרשים שסגרו על החלון הקטן שבמרומי הקרון. הם נפרדו מאחיהם וקפצו בזה אחר זה מתוך הרכבת השועטת.

כעבור זמן התייצב על סף דלתו של הרבי ממודזיץ בארצות הברית אחד מהשניים. התברר, **כי חברו התרסק אל מותו בקפיצה מהרכבת**, ואולם הוא ניצל והצליח להימלט מהתופת. הוא נכנס אל חדרו של הרבי, גולל באוזניו את הסיפור המלא ושר לפניו את ניגונו של ר' עזריאל-דוד, חסידו. כל אותה שעה ישב מולו הרבי ומירר בבכי.

הרבי ממודזיץ הוא שהפיץ את ניגונו של ר' עזריאל-דוד פסטג בכל העולם כולו. "עם הניגון הזה צעדו יהודים אל משרפות הגזים", אמר, "ועם הניגון הזה יצעדו יהודים לקבל את פני משיח צדקנו".

הסיפור פורסם ב"שיחת השבוע מס. 654 של צעירי אגודת חב"ד, וכן באתר האינטרנט של חסידות מודז'ץ: WWW.MODZITS.ORG

**נשים יהודיות עונדות סרטי זרוע עולות לקרונות
הגירוש באומשלאגפלאץ - וורשה לכיוון טרבלינקה
צולם ביולי או אוגוסט 1942.**

מאשה גרינבאום

התלאות ברכבת שהובילה יהודים למחנות באסטוניה!

מאשה גרינבאום, ניצולת **גטו קובנה** ומחנות עבודת הכפייה באסטוניה, תיארה בספרה, "**תקווה על פי התהום**" על המאורעות שחוותה המחברת על בשרה: ההשפלה, הגטאות, המחנות באסטוניה ובגרמניה - עד השחרור במחנה ברגן-בלזן. לאחר המלחמה עלתה מאשה ארצה.

מובאים בזה הטעים מספרה:

26 באוקטובר 1943. אי שקט בגטו. השכם בבוקר נכנסו לגטו שוטרים גרמנים, ליטאים ואוקראינים, ובראשם קצין הס"ס וילהלם גקה. יחד עמם באה קבוצה

של קציני ס"ס ואנשי גסטפו. תפקידו של גקה היה **לארגן את הגטו כמחנה ריכוז** ולשלוח קבוצות של יהודים מהגטו למחנות עבודה בסביבה. באותו יום דרש וקיבל מן האלטסטנרט רשימה של 3,500 יהודים, ביניהם משפחות שלמות, כדי לשלחן למחנה עבודה. מפה לאוזן עברה בגטו שמועה, **שלתחנת הרכבת באלקסוט הובאו קרונות משא רבים, כלומר, עומדים לשלוח יהודים מן הגטו, לאן – לא ידע איש לומר.**

היה זה האות לחברי המחתרת של ארגון ברית ציון להיעלם: למקלטים, לבונקרים ולמחבואים השונים, שנקראו בפי כל "מלינות".

מקום המחבוא שיועד למרים היה בבית המדריכה שלה, לאה. שם, מתחת למיטה, הייתה דלת, שהובילה למחבוא שהכינו מבעוד מועד חברי תא המחתרת. 12 חברים ירדו לתוך המחבוא הזה באותו יום, ולמעלה, בדירה, נשאר חבר אחד כדי לשמור. כעבור כמה שעות שמעו המסתתרים את קולה של נערה. הייתה זו פרומה, אחותה הצעירה של מרים. היא אמרה: "אני מחפשת את מרים כדי להודיע לה, שתפסו את ההורים והובילו אותם לשער הראשי. גם אני

הולכת לשם כדי להיות אתם". החבר בשמירה ענה לה שלא ראה את מרים, אבל בהזדמנות ראשונה יודיע לה את אשר סיפרה לו.

עד מהרה החלו חיילים ליטאים ווכמנים אוקראינים לעבור מבית לבית ולחפש יהודים מתחבאים... לאחר מכן, ניתנה הוראה להשאיר את המזוודות ואת תרמילי הגב והחבילות על הרציף, כי אלה יישלחו בנפרד, יחד עם הזקנים והחולים; אלא שפתאום ראה מישהו שמעמיסים את החבילות על משאיות, ואלה נוסעות חזרה לעיר. "הגרמנים רימו אותנו!" צעק מישהו, "יהודים, הצילו את עצמכם!" אבל לא היה לאן לברוח.

מיד החלו הגרמנים והאוקראינים לדחוף את הקהל לתוך קרונות המשא.

לכל קרון דחסו עשרות אנשים – הרבה יותר מכפי שהיה יכול לקלוט. לא היה מקום לשבת, אף לא מקום לזוז. דלת הקרון נסגרה והוברחה מבחוץ בקול רעש, ובצפיפות הנוראה ובמחנק החל הצמא להציק. הרכבת עמדה ועמדה זמן רב, ואיש לא דאג להביא מים או אוכל. האם התכוונו הגרמנים לחנוק את כולם בתוך הקרונות?

מרים נלחצה אל בני משפחתה. בלב כולם היו פחד ודאגה. מה יהיה גורלם? מה רוצים הגרמנים לעשות להם? היה ברור שדבר טוב לא יצמח מזה. עתה החל גם הרעב להציק. מי שהיה ברשותו מעט מזון התחלק עם הקרובים אליו. היה במעט המזון כדי להשיב את הנפש – אף שהצמא ייבש את הגרון והיה קשה לבלוע. פתאום הורגשה תזוזה: **הרכבת הארוכה החלה לנסוע במהירות. לאן? לא ברור.** מישהו הציץ מבעד לאשנב, אבל הסביבה לא הייתה מוכרת. דרומה? מזרחה?

כל השומרים היו אוקראינים. בין היהודים היו שטיפחו תקוות שיצליחו "להסתדר" אתם איכשהו, שהרי אין אלה גרמנים; אבל כאשר נעצרה הרכבת כעבור זמן, וכולם החלו לצעוק שייתנו להם לצאת לשירותים, נפתחה פתאום דלת הקרון, ובפתח ניצב אוקראיני חסון. הוא הציץ באומללים הצפופים בו וצעק: "שירותים רציתם, מה?" ובסכין שהוציא ממגפו פירק קרש ברצפת הקרון: "הנה לכם שירותים!" אישה אחת תפסה בשרוולו והסבירה לו שאי אפשר כך: הרי יש כאן גברים ונשים! חייבים להפריד, להסתיר, להצניע! במקום תשובה

סטר לה האוקראיני על פניה, שילח בעיטה חזקה בבטנה, קפץ מהקרון, ומיד הוגפה הדלת אחריו ברעש. כדי לפתור את הבעיה הדוחקת תרמו האנשים מעילים ושמיכות, וכך יצרו מחיצה סביב "חדר השירותים".

בינתיים עמדו הקרונות בשדה חשוף ולא זזו. הצמא והרעב גברו מאוד, אך השומרים לא נענו לבקשות להביא מים או לחם. אחרי תחנונים וצעקות נענה לבסוף אחד מהם והביא דלי מים, אבל ספל לא נתן. "הגרמנים לא נתנו לנו ספלים בשבילכם", אמר, "ואנחנו, האחראים לרכבת הזאת, בוודאי לא נטרח בשבילכם. מספיק סבלנו באוקראינה מן היהודים. את המולדת שלנו לקחו לנו הז'ידים הארורים". מישהו מצא בין חפציו בקבוק, ובו השתמשו כדי לשאוב את המים מן הדלי.

שוב ושוב נעצרה הרכבת. למעשה, יותר משנסעה – עמדה. כעת יכלו לראות מבעד לאשנבים, שבמסילה המקבילה עוברת רכבת של הצבא הגרמני, ובה קרונות מלאים חיילים פצועים מן החזית. מפעם לפעם נעצרה רכבת המגורשים כדי לתת מעבר לרכבות הצבא, ועל-פי רוב נעה בלילה. מישהו עקב אחר מסלול הנסיעה וקרא את שלטי התחנות: קידן, ינובה, שוולי – משמע עדיין הם בליטא. הנוסעים התחילו להשליך מן הקרונות פתקים, ועליהם שמותיהם וכתובותיהם מלפני המלחמה. אחדים הוסיפו תיאור קצר של מצבם, מקווים שאולי מישהו שם בחוץ יספר את דבר מסעה של הרכבת.

שוב נעצרה הרכבת. דלת הקרון נפתחה ברעש, ובפתח נראו כמה אוקראינים. אחד מהם נאם באוזניהם באוקראינית, ומישהו תרגם את דבריו: "ז'ידים! אמנם אסור לי לגלות לכם לאן אנו נוסעים, אבל מכיוון שאני אדם טוב ולא מנוול, אגלה לכם: את כולכם יהרגו הגרמנים; הזקנים שלכם כבר מתו, החבילות שלכם כבר חולקו לאחרים; הגרמנים יודעים טוב יותר איך לפתור את הבעיה היהודית מאשר אחינו באוקראינה. אצלם הכול מאורגן ומדויק כמו שעון. אתם כבר עכשיו כמו מתים, אך מכיוון שאיננו רוצים שתמותו רעבים, החלטנו למכור לכם לחם, כרוב ותפוחים, אם תיתנו לנו את הזהב והתכשיטים שלכם. בעוד כמה שעות נחזור ונביא את המצרכים".

בקרן השתררה דומיית מוות. איש לא שאל ואיש לא זעק. גם הצעירים ומעט הילדים היו שקטים מאוד. עכשיו הבינו כולם שהאוקראינים אינם טובים מן הגרמנים. אישה צעירה התעלפה, והאנשים זזו מעט כדי שיהיה לה אוויר לנשימה. כששבה אליה רוחה, סיפרה בדמעות בעיניה ובמרירות בקולה ששאפה להציל את העולם, ולא הקדישה מחשבה וזמן לעמה, למשפחתה, ואפילו לא למען אביה ואמה. קומוניסטית היא, ומאמינה באחדות האנושות ובעבודה למען המדוכאים, ובתוכם גם האוקראינים. מדוע מתאכזרים כל כך האוקראינים, בוגרי בתי ספר סובייטיים, לבני אדם חפים מפשע?! בשביל אנשים שכאלה נלחמה? "היהודים", אמרתי, "יכולים לחכות, ובסוף גם הם ייהנו מהעולם החדש, השוויוני, החופשי. אבי, שוחט בעיירה קטנה, אמר לי: "צירה'לה, עשב יעלה בלחיי כולנו – והעולם לא ישתנה. תמיד יהיו עניים ועשירים, טיפשים וחכמים, כמו כיעור ויופי; ובעולם החופשי שלכם לא יהיה בשבילנו, היהודים, טוב יותר". אמרתי לו: "אבא, אנו שונים. הנוער שלנו מבין את הדברים טוב יותר, הוא אנושי יותר". היה לי חבר, שלמד בשוודיה וחזר הביתה לפגרת החורף. העגלון שלקח אותו מתחנת הרכבת רעד מקור. הוא פשט מיד את מעיל הפרווה שלו ומסרו לו. אביו, יהודי אמיד, כעס ואמר לו: "בני, בפעם הבאה אם אתה רוצה להתחלק עם איכר או עגלון עני, תן לו ממה שאתה מרוויח – לא מה שאני קניתי לך". החבר שלי מאוד נעלב מדברי אביו, ואנו ניחמנו אותו: "וכי מה אתה יכול לצפות מהדור הישן?! הם אינם מבינים כלום!" עתה אני מבינה שלהם הייתה יותר חכמת חיים מאשר לכל המנהיגים הקומוניסטים שלנו. טעות איומה טעיתי, שעזבתי את עמי ולא שמעתי בקול הורי. עתה אני מתחרטת מרה על אמונתי זו ועל שהכאבתי להורי ולמשפחתי בחילול שבת, באי קיום מצוות בפרהסיה. אפילו ישבתי בכלא בגלל תעמולה קומוניסטית!" סיימה את דבריה ופרצה בבכי מר.

"האוקראיני משקר, משקר!" צעק יהודי כחוש, שלחיו חבושות כאילו חש בשיניו. לא פעם נראו בגטו גברים שמטפחת עוטפת את לחייהם. היו אלה יהודים, שהגרמנים או הליטאים התעללו בהם וגילחו את זקנם ופאותיהם יחד עם עור הפנים. עכשיו ביטא יהודי זה את הזעם, הכאב והבושה, שנמנע ממנו לבטאם אז, כאשר התעללו בו והשפילו אותו. "הוא משקר!" חזר וצעק חבוש הפנים, "אל תיתנו לו כלום! הוא לא יביא לכם לחם. כל מה שהאוקראיני רוצה זה זהב וכסף. בעיניו כל היהודים עשירים כקורח. אם תיתנו לו זהב, ידרוש עוד, ומכיוון שהוא

משוכנע שיש, יחפש יחד עם חבריו "הנחמדים" אצל כולם. אוי לו למי שימצאו אצלו, ואוי למי שלא ימצאו אצלו! את שניהם יחסלו – ולחם לא ייתנו!"

מיד אחר כך החל לומר תהילים, וקבוצה של יהודים הצטרפה אליו, פסוק אחרי פסוק. **הרכבת החלה לנסוע שוב**, ושקשוק גלגלי הקרון התערבב באמירת פרקי תהילים למין ניגון נוגה שכסס בלבבות. כל אחד התכנס בפינתו בתוך עצמו או התחבק בדומייה עם הקרובים שלו.

כבר שלושה ימים שאנחנו ברכבת, חשבה מרים, בוודאי עברנו את מחצית ליטא, אבל לאן הם מובילים אותנו? ולשם מה? **ולמה מגיעים לנו כל הייסורים האלה?** יהודי שעמד ליד האשנב הגבוה תיאר באוזני הסובבים אותו את מה שראו עיניו: שדות שיפון, יערות עבותים, נהרות קפואים, כפרים דלים שבתיהם מכוסים קש ומהארוכות יוצא עשן: הם מזכירים בית ומשפחה. והיכן אנחנו? בטח נוסעים לעבודה. עוד יש תקווה, יהודים, אל ייאוש!

שוב נעצרה הרכבת. שלושה אוקראינים ניצלו את ההזדמנות, חזרו ודרשו כסף וחפצים יקרים. הם לא הביאו לחם. כנגד זה גברה חוצפתם. קבוצת אומרי התהילים התעלמה מהם, אבל פתאום עלה מתוך הקבוצה קול: "יש בינינו עשרים נערים צעירים, שלא אכלו יותר משלושה ימים. כמה שעונים אתם רוצים תמורת לחם בשבילם?" "עשרים!" באה התשובה.

"אתן ארבעה שעונים למי שיביא את האוכל", אמר היהודי. "בוא הנה יהודון, תפס אותנו אחד האוקראינים במעילו, הרימו מעל הרצפה כאילו היה בובה, ותקע את אגרוף הברזל שלו בפניו של היהודי. גבוה היה האוקראיני, כמעט ענק, בריא ובעל כוח רב. מיד התחיל לקרוע מעל היהודי את הבגדים בחפשו אחר השעונים. מכיוון שלא מצא אותם, החל להכותו בחימה נוראה.

"תן, ז'יד, את השעונים!" צעק, "ולא, אעשה ממך קציצות!" "לא", זעק היהודי, "קודם תביא אוכל ואראה את הנערים אוכלים משהו!" מיהו התערב: "עזוב אותו! הרי אתה רואה שאין לו שעונים!"

"אתה בוא אתנו!" פקד אוקראיני אחר, "וגם אתה, וגם את הסבתא ניקח". **האוקראינים לקחו אתם את השלושה, את שני הגברים והאישה, והובילו אותם לחורשה הסמוכה, ולעיני כל הנוסעים ירו בהם בפאתיה. אף גרמני**

לא נראה מסביב. אין זאת שהניחו לאוקראינים לעשות כרצונם – או שמא שמחו שהם מתנדבים לעשות את מלאכתם.

שוב הגיפו את הדלתות, והרכבת המשיכה לנסוע. אומרי התהילים נטלו ידיים ואמרו קדיש. הנשים בכו.

"מי היה היהודי בלי השעונים, שרצה להציל את הנערים?" שאל מישהו.
"שכן שלי, יהודי פשוט וטוב", ענה קול אישה.

שבוע ימים עשתה הרכבת את דרכה. ביום השביעי למסעם הנורא נעצרה הרכבת, הדלתות נקרעו בכוח, ואת פני הנוסעים קידמו צעקות, מכות ונביחות כלבים. כולם הצטוו לרדת ולהשאיר את המתים בקרונות. התחנה לא הייתה מוכרת לאיש, אולם שתי נשים, אם ובתה, אמרו: **"אנו באסטוניה! בעיר נרווה.** היינו כאן לפני המלחמה. יש לנו קרובים בעיר הזאת".

המקור מובא גם באתר: <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=15579>

**יהודים המגורשים מגטו לודז' באוגוסט 1944
עולים לקרון משא עם צרורותיהם.**

חיה קרוין מפלונסק לאושוויץ

מחלונות הקרונות מציצים ראשים אחוזי סקרנות, המבקשים פתרון לחידת גורלם. לאן מובילה אותנו פלדה מטרטרת זו? האם למחרת באותה שעה עוד נראה את אור העולם, או שמא ניטגן כבר על אותה "מחבת" מיתולוגית? – שואלות כמעט על העיניים.

מקרונות אחדים מגיעה שירה נוגה. אם תאמץ את חוש השמיעה, תקלוט אזנך מילים של שירים עממיים, שאמת חיים עמוקה נעוצה בהם.

נציץ לאחד התאים של הקרון. במבט ראשון קשה יהיה להבחין כאן, שוררת כאן אפלולית, האוויר מחניק ודחוס. אך כהרף-עין הינך נכנע לאווירה המעיקה הזאת. מפעם לפעם תפרוץ אנחה עמוקה מחזהו של איזה אדם צעיר: "למה, למה זה קורה כך? מדוע נבצר ממני ליהנות מחדוות החיים כדרך שנהנים בני אדם אחרים?".

בפינה יושבת אישה קשישה ומחזיקה בידה את כף-ידה של בתה, אשר את אושרה לא זכתה לראות. עתה היא מפזמת לה בקול גובר והולך, **באומץ גדל והולך:**

" באש ובמים העבירונו,
ובכל זאת את שמך
לא שכחנו" ...

ליד החלון לוחשת אם מניקה! אל תבכי נא, עוד מעט קט נגיע לקץ דרכנו ואוי יבוא אז הקץ לכל ייסורינו, ואולי... לא, מחשבה זו לא ארצה להעלות על דעתי שאני עצמי אקח חלילה את חיי האפרוח הזה? לא, לא, מוטב לי למות יחד איתה".

צ'נסטחובה. הרכבת נעצרה לכמה דקות. דיילי הרכבת, שמראה מאות ראשים אחוזי חרדה משעשע אותם, צוחקים ומלגלגים: "עוד רגע ותעופו כיונים ישר אל ריבון העולמים". פחד, חרדה אוחזים בנפש הנידונים למוות. אמו של ילד

הממרמר בבכי שוב אינה משתדלת אפילו להשתיקו. הכול מדוכדכים ומדוכאים. רק אותה אישה קשישה עם בתה יושבות שקטות, שני יצורים, של הדור הקשיש ושל הדור הצעיר. זוהי שיחת-עיניים ללא אומר ודברים: "כן, לא זכיתי לראות באושרך, הגיעה שעת הקץ לחיי. אשר לי עצמי, אין בכך כלום, הרי פעם ממילא צריך לבוא הקץ, אבל את, את שהינך בשר מבשרי ועצם מעצמי את חייבת לחיות. אורי הוא אושרך, אל תבכי איפוא, שכן הולכת אני כשהאושר שרוי בליבי". משיקה אחרונה של האם כל מצחה של הבת, זוהי ברכת-הפרידה האחרונה בין שני יצורי-אנוש קרובים אלה.

הקטר מאיט את מרוצו, הוא נוסע עתה יותר לאט ויותר לאט, הגלגלים משמיעים את קצב לחנם הארוך. תחנה לרדת, אבל בשום מקום אין רציף, בשום מקום לא נראה בית-נתיבות, מסביב שממה ומרחקים בלי סוף. שנלר! פראואן לינקס, מענער רעכטס! {אוצו! נשים שמאלה, גברים ימינה!} כמו לפי אות מטה-קסם ניצבו מיד שתי שורות נשים וגברים עוד רגע וכל שורה תתחלק לשתיים, וכך יהיו ארבע שדרות, שתיים מהן – נועדו לחיים, ושתיים האחרות – למוות.

העלאת יהודי פלונסק לרכבת

המקור: ספר הזיכרון לקהילת פלונסק – Nowe Miasto , עמ' 454.

קרונות מוות בכיכר השילוחים (Umschlagplatz) של גטו לודז'

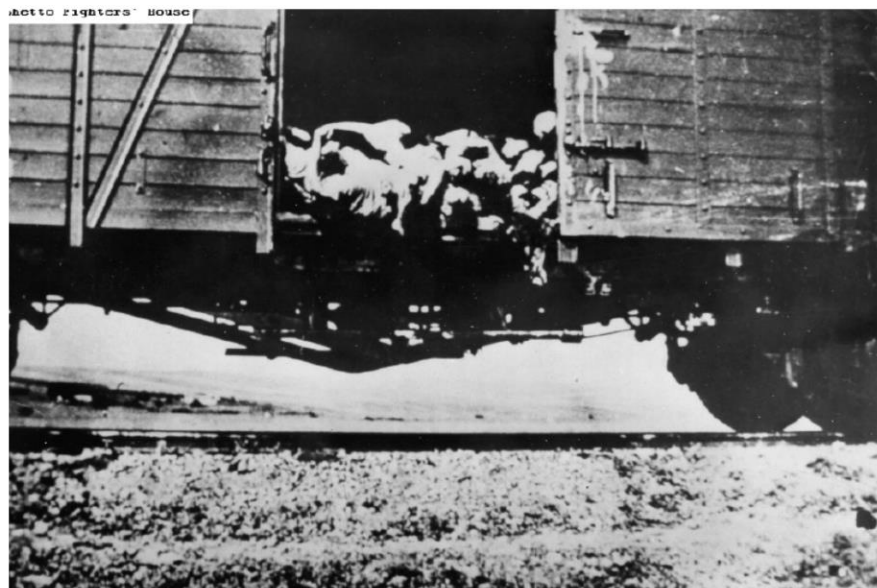

בתמונה - קרונות בקר אותנטיים בגטו לודז' ששימשו למשלוח עשרות אלפי יהודים וגם אחרים למחנות ההשמדה **חלמנו ואושוויץ**. רבים מניצולי השואה מתארים את המסע בקרונות אלה כיותר גרוע ממחנות ההשמדה עצמם. 120 איש צפופים בקרון שנהפך לבית שימוש אחד גדול כשילדים רואים את הוריהם וסביהם עושים את הצרכים על עצמם, חולים וגוססים נערמים אחד על השני ועוד מראות קשים שהצפיפות גורמת.

**מקור התמונה: בלוג Rik - משולחנה של ארנה רובין (1927-2014)
בעת שביקרה בפולין.**

רכבות המוות ביאסי - רומניה

גוויות של יהודים ברכבת המוות של יהודי יאסי

מקור התמונות: ארכיון התמונות של "בית לוחמי הגטאות".

**יהושע גרינברג מספר בעדותו על השילוח ברכבות
לפודול אילואיי לאחר שניצלו מהפוגרום ביאסי**

ש. על כל פנים ביום שאחרי הפוגרום הוציאו אתכם?
ת. כן. אחרי הירי והרצח. הוציאו אותנו בבוקר השכם, הועברנו לתחנת הרכבת ביאסי.

ש. איך הועברתם?
ת. גם כן בשיירות.

ש. ברגל?
ת. ברגל. כלב לא היה ברחוב. אני חושב שאפילו הרומנים, הגויים, גם כן הסתתרו.

ש. אתם הייתם עדיין כל המשפחה?
ת. כל המשפחה. זה היה האסון שקרה. יכול להיות שאילו המשפחה שלנו הייתה מפוזרת היו נשארים חלק מהם. אבל בקרון הזה, קרון הרכבת, לאחר ספירה של 180-190 כל המשפחה נכנסה לקרון אחד. אנחנו היינו הראשונים שנכנסנו לקרון השני.

ש. מי זה אנחנו?
ת. המשפחה שלי - אימא, אבא, אני ואחותי.

ש. וכל השאר?
ת. כל השאר בקרון שממנו יצאו שני אנשים [בחיים].

ש. גם אצלכם היו 180 בקרון?
ת. כן. אבל כנראה שהקרון שלנו לא היה כל כך הרמטי. לא היה כל כך אטום, ואנחנו מצאנו סדקים, ואני זוכר שמהקרון שלנו אנחנו יצאנו כמה יהודים. היה שמה מאיור אחד, רב סרן אחד, רופא, ד"ר קאופמן, אני זוכר את שמו עד היום,

הוא נשאר בבגדי הצבא שלו, וזכור לי שהוא ניצל. אז אני חוזר, למחרת הועברנו לתחנת הרכבת. שכבנו לפני תחנת הרכבת עם הפנים לאספלט, עם הידיים על העורף, והתחילה ספירה לקראת העלייה לקרונות.

ש. כאשר מה נאמר לכם שהולך לקרות?

ת. שאנחנו הולכים למחנה עבודה, נהיה שמה כמה זמן. על פי רוב לא דיברו אתנו, אם ראו איזה עט נובע נוצץ באיזשהו מקום אז לקחו לנו את זה, שעונים לא זוכר שלקחו לנו.

ש. גרמנים או רומנים?

ת. גרמנים, על פי רוב גרמנים. נכנסו לקרונות בערך בשש בבוקר, לא יודע בדיוק אם בשבע התחילה התזוזה או בשמונה. שעות הקיץ הלוהטות ביוני-יולי.

ש. זאת רכבת משא?

ת. רכבת משא, כן. קרונות של תבואה אני חושב, כי זה היה אטום לגמרי. במקרה זכור לי שאבא תפס איזה מקום, והיה לו איזה סדק מינימלי, קטן מאוד, והיה מנופף שמה עם איזה ממחטה והיה מקרב אותה ומכניס אותה בחזרה. עובדה שבפינה הזאת הרגשתי קצת יותר

טוב. אני זוכר שאנשים התעלפו, נרדמו, התנפחו - והיה לנו נוח אולי יותר בשעות המאוחרות של היום, 11-12, היה הרבה יותר מקום בקרון, כיוון שכבר לא עמדו. כולם כמעט נרדמו, ויכולנו לנוע, לחפש את היקרים, את אימא, את אבא. את אבא הורדנו ברגע שנפתח הקרון. הוא היה מעולף, ואנחנו כילדים החזקנו מעמד הרבה יותר טוב מהמבוגרים.

ש. כמה זמן נמשכה הנסיעה?

ת. עד 12-12 וחצי. 4-5 שעות. אבל הנסיעה הזאת עושים בעשרים דקות, בנסיעה רגילה. אבל זה נמשך 5-6 שעות. נפתחה הדלת ואנחנו נפלנו החוצה, כי חיפשנו לצאת לאוויר, חיפשנו מים, היינו מאוד צמאים. מצאנו שמה איזה סימן של מים רדודים, עם בוץ, לרוב היינו ערומים, התפשטנו, כדי להתגבר על החום, ותיכף ניסינו להסתיר את הגוף הערום ומרחנו על עצמנו את הבוץ הזה. אז נפגשתי עם הקצין הרומני שלא רצה לקבל מאימא את כל הרכוש הדל שהיה לה, ובשיירה הנותרים, כמה מאות, צעדנו לקראת מרכז העיר.

ש. איזה מקום זה היה?

ת. זה היה בפודול אילואיי. היה יום של שוק שמה, ואני רוצה לספר לך מה קרה ברגע שכל הגויים ראו את השיירה הזאת האומללה, ערומה, בסחבות, ואני חושב שקיבלנו גם הרבה מכות שמה, אני לא זוכר, אבל סיפרו לי שקיבלו אותנו לא יפה.

כל השיירה הזאת הגיעה לבית כנסת בעיירה, שמה היו מרוכזים תושבי העיירה היהודים, שנאמר להם, במידה ולא קולטים אותנו לבתיהם, אז להם יהיה אותו גורל שהיה לנו. ברור שכל היהודים עשו את המקסימום כדי לקלוט אותנו בבתיים, לחדרים שלהם, במקומות המגורים שלהם. שמענו, אני לא הייתי במקום, שרוב היהודים שנשארו בחיים היו נאלצים למחרת או באותו היום אחרי הצהריים, לא זכור לי, להתייצב בבית הקברות היהודי, לחפור את הקבר ההמוני, להשליך את הגויות, לאסוף את התעודות, את הרכוש, את הבגדים, ואבא היה בין אלה שהתנדב לעסוק ברישום של כל אלה שמתו באירוע הזה. הוא עבד שמה כמה חודשים.

ש. אולי תיזכר, כאשר הגעתם ופתחו את הדלתות של הרכבת, אמרת שלא נשארו הרבה בחיים.

ת. לא נשארו הרבה בחיים, מפני שגם אלה שנשארו בחיים, בהבדלי לחץ האוויר, הם ממש קיבלו שטפי דם ונפטרו במקום. היה לחץ נמוך מאוד בקרון. יצאו ללחץ הרגיל, זה גרם לשטפי דם.

ש. זה מהקרונוט האחרים או אצלכם?

ת. עד כמה שזכור לי מהקרון שלי. כמעט ולא טיילתי שמה לראות את הקרונוט האחרים.

ש. המשפחה הייתה בקרון הראשון?

ת. המשפחה, אנחנו לא ידענו שרוב המשפחה שרשומה כאן נהרגה. חשבנו שמישהו חי, שנפגוש אותה, שאנחנו נתייחד, אבל ברור שמצאנו את כל קרובי המשפחה הרוגים ואבא, אני חושב שקבר אותם במו ידיו.

ש. זאת אומרת שכשאתם ירדתם מהרכבת הסתבר לכם שהם כבר מתו?

ת. לא, לא ידענו. ברגע שאני ירדתי מהרכבת כולנו ברחנו, התרחקנו מהרכבת. יצאנו, קפצנו מהרכבת, התרחקנו מהרכבת, נאספנו קרוב לשיירה הזאת, ומי שנשאר, מי שחי עוד לא ידענו.

ש. מהקרון שלכם כמה?

ת. מהקרון שלנו אני מעריך שיצאו איזה 18-20 איש. אבא, אני זוכר, הוא לא יצא בהכרה מלאה. אבל דיברתי עם עוד אישה אחת שהייתה אצלנו בקרון, אולגה שמה, אולגה מויסי, אז היא זוכרת שמה שהיא ראתה שמסתובבים שם בקרון, זה היה איזה 15-20 איש. ממאה ושמונים.

ש. מי קיבל אתכם במקום?

ת. אותנו? הגרמנים והחיילים הרומנים. לרוב חיילים רומנים כבר היו שם.

ש. ואז הובילו אתכם לבית הכנסת?

ת. לחצר בית הכנסת. חלק מהאוכלוסייה היהודית כבר הייתה שמה, הגברים, ולחצו עליהם שיקלטו אותנו, שיטפלו בנו, כי אם לא - אז יהיה להם אותה הגזירה, דין.

העברת היהודים ששרדו לרכבות המוות

עם סיום הטבח הנתעב בקסטורה, דמה המקום לבית מטבחיים. היהודים שנשארו הובלו למסע מוות. **הרומנים** התחילו לרמות את היהודים. אמרו להם להסתדר בשורות כדי שיחזרו לבתיהם. למעשה היה זה מעשה הונאה. **היהודים הסתדרו בשורות ולמעשה, הועברו לתחנת הרכבת.** היהודים הבינו כי הפרעות והמוות לא תמו. בדרכם לתחנת הרכבת, ראו אנשי השיירה, שהדרך מלאה בגוויות של ילדים נשים וגברים. היו גוויות גם באמצע הדרך והצועדים נאלצו לדרך עליהם.

ז'אן חיימוביץ' מעיד:

"... ראיתי רק גוויות על הרחובות, ילדים, נשים עם תינוקות בידיהן שכבו ברחובות ואנו דרכנו עליהם".

מי שלא הלך בקצה הדרוש בשיירה נורה. לאורך כל מסלול ההליכה חיכו המוני רומנים ופגעו באנשי השיירה, הכו והשפילו אותם.

הרוקח הירשצילה כתב יומן, וכך כתב ביומנו:

"... כשיצאנו מהחצר נתקלנו במבול של צעקות, צווחות קללות ואיומים מצבא של בני בלייעל שהצטופפו לאורך הרחוב... ברחוב שהוביל לתחנת הרכבת לא יכול היה ההמון להתאפק עוד, וחמושים במה שנפל לידיהם – קרשים, מקל מטאטא, לוח של חבית או ענפי עץ פשוטים – החלו לחבוט בנו. כובעו של חמי עף, ראשו הוצף בדם וברכיו מוט אבל [ברגע האחרון] התיישר, והמשכנו בריצה עד לעיגול הפרחים שממול לתחנת הרכבת. כאן פעל "המכס"... ז'נדרמים וחיילים פשפשו בכיסינו, עבדו בתשומת לב וביסודיות, כדי ששום דבר לא יימלט מעיניהם... הם לקחו ממני את ארנקי ואת מסמכי, 8,000 ל"י, את שעוני, עט נובע ושתי ממוחטות. מפנקסי הצבאי הבחינו שאני לויטננט במילואים, וקרעו אותו לחתיכות. נאספו שם חפצי ערך רבים ומגוונים וסכומי כסף גדולים. אחר כך החל השלב השני של התופת: הדחיפה אל הרכבת... נוסף לחיות הטרף האזרחיות החלו עכשיו גם החיילים לחבוט ברוביהם".

* * * * *

לפינוי כל יהודי יאסי, הוזמנו רכבות, והיה צורך להעביר את היהודים שנותרו בחיים בחצר הקסטורה אל תחנת הרכבת. בחצר הקסטורה נותרו בחיים 5,000 עד 8,000 יהודים. הם הובלו משם אל תחנת הרכבת, תוך הכאתם בדרך על ידי ההמון וחיפוש נוסף שנעשה בכיסיהם ועל גופם, כדי לשדוד כל מה שנותר.

בתחנת הרכבת הצטוו לשכב על הרצפה ולאחר הגעת הרכבת, נדחסו לקרונות שנועדו להובלת כימיקלים או להובלת בהמות. בקרונות מהסוג הראשון לא היו חלונות כלל ובקרונות מהסוג השני היו מעט חלונות עם סורגי ברזל. עובדי הרכבת אטמו את החלונות בלוחות עץ מחוברים במסמרים וזאת תוך כדי ואחרי העמסת היהודים. ליהודים שצופפו בכוח לא היה אוויר לנשימה, אך הניסיונות שנעשו לפרוץ פתח בקרונות הובילו לירי

והרג המנסים. כדי לחסוך בקרונות צופפו את היהודים לתוך קרונות בהם יכלו לעמוד 40 איש, נדחסו 120-150 יהודים.

הפינוי בוצע בשתי רכבות שיצאו בשעות שונות אל יעדים שונים.

הרכבת הראשונה יצאה מיאסי לטרגו-פרומוס ב-30 ביוני 1941, שעה 2:00 בלילה. היא נסעה מספר קילומטרים, עצרה וחזרה ליאסי ולבסוף עזבה את העיר בשעה 4:00. הרכבת הזאת נועדה להוביל את היהודים למחנה הריכוז טרגו-פורמוס, שם נכלאו יהודים שפוננו מעיירות השדה, אך משהסתבר שלא היה שם מקום לאלפי יהודים נוספים, שונה יעדה.

בשעות הבוקר ובשעות הצהרים נפתחו לזמן קצר מרבית הקרונות (לא כולם) לצורכי איזורור. ברכבת היו כ-50 קרונות ובהם כ-5,000 יהודים וחיילי משמר. **רבים מנוסעי הרכבת מתו כתוצאה ישירה של חנק מחוסר חמצן. מי שניסה לברוח נורה. בתחנות הרכבת, דרכן עברה הרכבת, היו ניסיונות מחודשים לשדוד את היהודים על ידי רומנים שלא ידעו שכבר לא נשאר מה לשדוד, ותוך כדי כך נרצחו עוד יהודים.**

הרכבת השנייה, שיצאה אל פודול-אילואיי, נשאה כ-2,500 יהודים וכללה בנוסף ליתרת הגברים, גם את הנשים והילדים שלא יצאו מחצר הקסטורה וגם את היהודים שנכלאו במרתפי הקסטורה לפני הפוגרום.

הרכבת הייתה מוכנה ליציאה (כל הקרונות אטומים) בשעה 6:00 בבוקר, 30 ביוני, אך המתינה עד שנאספו מהתחנה עוד 80 גוויות, של יהודים שנורו או הוכו עד מוות בידי פועלי הרכבת והועמסו על קרון נוסף.

יהודים נוספים, שנאספו ברחובות יאסי, הובאו במשאיות. גם ברכבת זו צופפו את היהודים, ובכל קרון היו 120-150 יהודים. הרכבת כללה 20 קרונות עם יהודים, 5 קרונות עם חיילים ועוד 52 קרונות שנועדו ליעדים אחרים. הרכבת הגיעה לפודול-אילואיי (במרחק 20 ק"מ מיאסי) בשעה 13:00 אך הקרונות נפתחו רק אחרי השעה 16:00.

היהודים המעטים שנותרו בחיים וירדו מהרכבת היו עירומים או כמעט עירומים ובמצב גופני ירוד ביותר. המתים פונו מהרכבת על ידי יהודים שנכלאו עוד קודם לכן במחנה זה.

כאלפיים גוויות פונו מהרכבת. קבוצות של צוענים ושל איכרים פשטו על הגוויות, כדי לגנוב מהם את שארית הבגדים ואת שיני הזהב. לא רק ביאסי, אלא גם ברכבות ובתחנות לאורך הדרך היחס התאפיין ברצחנות, תאוות בצע ורשעות.

ד"ר פלדמן, אחד מניצולי הרכבת לפודול-אילואיי, מספר שבאחת התחנות הצליח לשחד, תמורת שעון היד שלו, את אחד השומרים, כדי שייתן לו בקבוק מים. עם קבלת הבקבוק, פלדמן המיובש מיהר לשתות, אך חש צריבה נוראה - בבקבוק היה נפט.

הסבל בקרונות הרכבת היה רב, בקרונות מסוימים הוכנסו יהודים פצועים וגוססים והם מתו עוד לפני תחזות הרכבת. בקרונות שבהם היו יהודים "שלמים" התנהל מאבק על כל טיפת אוויר.

ישראל שלייר שהעיד במשפט כנגד פושעי רצח יהודי יאסי תיאר את הייסורים הנוראיים שהתחוללו בקרונות הרכבת:

"... הוכנסו מעל למאה איש בקרון... הפצועים שדמם שתת, ואלה הרוב, נפלו על הרצפה. היתר, מחוסר מקום, דרכו על הפצועים. החזקים ביותר התנפלו על החלונות הקטנים, דבר שגרם להתכתשויות. לאסוננו היו רק שני חלונות קטנים סגורים בסורגים ובתריסים. כשיצאנו, מוסמרו התריסים. בעת הנסיעה התריסים נשברו. המשמר הבחין בדבר, וירה ירי ישיר בלי הבחנה [לתוך הקרון] בתחנה השנייה. באווירה כזו, בלי אוויר ואור, צעקות אימים של הפצועים שזעקו לעזרה, רבים מביננו השתגעו והתחילו לחבוט זה בזה".

הרכבת הייתה למעשה בית קברות הנע על גלגלים, והמטרה הייתה לחסל אותם בדרך זו. רבים נשברו, לא הייתה כל דרך להיאבק בחום הנורא, במחנק ובצמא.

סמואל בוגן מצהיר בעדותו:

"... חבריי לנסיעה, שרבים מהם היו מותשים ממכות ומהייסורים שסבלו במשך היום הטרגי של ה-29 ביוני התמוטטו על רצפת הקרון במקום שעמדו בו, ורבים מבניהם לא קמו עוד. הם נחנקו בגלל הצפיפות ובגלל החום הנורא בשרב של חודש יולי. עד יום מותי לא אשכח את ההמיה הנוגה של הגוססים שביקשו אוויר ומים... לבלי הועיל... הקרונות נעצרו בעצירות בלתי נורמליות, ובגללן נפלנו זה על זה ונחבלנו. הרכבת רק עברה דרך כמה תחנות כדי שנחזור אחר זמן מה למקום שממנו יצאנו... הבנתי כי נסיעתנו היא מסע אל המוות, מפני שהחום בקרונות, ריח הגוויות והמחסור באוויר ובמים מחסלים אותנו". [7]

הסופר האיטלקי הנודע מאלפארטה שהגיע לרכבת-המוות השנייה יחד עם הקונסול האיטלקי, סארטורי מתאר את ביקורו: "המתים נסו מן הרכבת. הם צנחו בהמונים – אגב חבטות עמומות כפסלי בטון... החיילים טיפסו אל תוך הקרון והחלו להטיל החוצה את הגופות בזו אחר זו. היו שם מאה שבעים ותשע – כולן חנוקות, ראשי כולם היו תפוחים ופרצופיהם כחלחלים... הזבובים זמזמו בזעף. מספר המתים הערוכים לאורך רציף המסילה הגיע לכדי אלפיים. אלפיים גופות שרועות בשמש הן מספר רב – רב מדי. תינוק בן כמה חודשים היה לחוץ, חי, בן ברכי אמו. הוא התעלף, אך עוד נשם. אחת מזרועותיו נשברה".

בהמשך הוא מספר שכנופיות של צוענים ואיכרים עטו על החללים והפשיטו את בגדיהם ואף עקרו את שיני הזהב. מאלפארטה מוסיף: "סארטורי ניסה למחות, אך הרב הניח ידו על זרועו. 'אין מה לעשות', אמר, 'זהו מנהג', והוסיף בלחש, אגב חיוך נוגה 'הם יבואו מחר למכור לנו את הבגדים הגנובים מן המתים ואנו ניאלץ לקנותם וכי מה אנו יכולים לעשות?'".

מקורות: אנצ'ל ז'אן: **הקדמה לרצח – פרעות יאסי, 29 ביוני 1941**,

עמ' 117-120, 153, 158-159.

אנצ'ל ז'אן ולביא תיאודור {עורכים}: **פנקס הקהילות, רומניה**, עמ' 170.

אביגדור מנדלוביץ

מספר על מותו של יהודי מתבולל ברכבת המוות

על הנעשה ביאסי ובתוך רכבות המוות, שמעתי בבית התמחוי מפיו של רופא, שסיפר על מותו של חברו למקצוע, רופא צבאי, שהיה מתהדר במדיו הצבאיים ובשרותו את ה"מולדת". הוא היה מתבולל מרצון ומאהבה. גאה היה על שפתו הרומנית העסיסית שבפיו. בשיחה, השתדלו רומנים נוצרים להרבות בדברי שבח על הלשון הרומנית העשירה שבפיו, ובמיוחד על מבטאו המושלם. וכך היו אומרים הרומנים בפניו: "לו היו כל היהודים כמוך..." והוא, כמוכן מאליו, הרגיש את עצמו טוב מאד וגאה בחברתם של רומנים אתניים. ועוד היו אומרים עליו הרומנים: "אין בו, ברופא הזה, כל דמיון ליהודי טיפוס".

מפגישות עם יהודים היה נמנע בשיטתיות. על פניהם של מכריו היהודיים היה עובר בחיפזון. אם כבר עמד לשיחה, לא הסכים לשמוע על משהו הנעשה בציבור היהודי, ברחוב היהודי, או במדינה: "לו, לא חשוב כל זה, לא נוגע לך, הוא לא שייך לזה".

והנה, לפני סגירת הדלתות בקרון האחרון ברכבת הראשונה, שיצאה מיאסי הבוקר, נדחק בכוח לקרון גם הרופא הזה. בגדיו היו קרועים, פניו נפוחים ממכות, כתמי דם נראו עליהם, בראשו בלט פצע עמוק, כנראה ממכת כידון, וממלמל היה מילים מוזרות, חסרות משמעות. בדוחק הנורא הבינו הסובבים אותו, שכנראה נטרפה עליו דעתו מן העינויים שעבר במעצר כל הלילה. הוא לא יכול היה לעמוד על רגליו ועד הדקות הספורות לפני שהוציא את נשמתו במחנק, היה ממלמל בקול חלוש: "אקווה... אקווה..." (מים, מים) ו... נשאר בלי נוע. עיניו הגדולות פקוחות, תוהות, כאילו שואלות: איך הגעתי לכאן? מה הקשר שלי לכאן?

גורלם של כל היהודים בעיר, השיג גם את הרופא שפעם, בעבר, היו לו מדים שהתגאה בהם כל כך. לא עמדו לו מבטאו הרומני המצלצל כל כך והמדויק... הוא נקבר יחד עם כל הקורבנות של הרכבת הראשונה בבית הקברות היהודי...

* * * * *

אחד מבין הניצולים מרכבת המוות שיצאה מיאסי, סיפר כי בעצירת הרכבת בתחנת רומאן, הצליח להרחק לוח אחד מהקיר שבקרון ואחריו עוד אחד, ודרך הפתח שנפתח, הצליחו כמה מהעצורים להסנן החוצה. כל מי שקפץ אחריו ניצל...

המקור: מנדלוביץ אביגדור: **עדות**, הוצאת ירון גולן, תשנ"ו – 1966. עמ' 144-145.

* * * * *

הוצאת גוויות מרכבת המוות

זלמן דוד

תירגם מיידיש: יונה טופר

רכבות המוות מיאסי

התזכורה אחי,
ולדי אם תזכור
את הסופה האכזרית
את צינת המגור ?

התזכרי הוי אימא,
ליבתי יקרה
את הכאב היהודי
את האסון שקרה ?

רוצחים בהמונים,
קלגסים בזוגות,
התעללו ביהודים לפי סימן ואות.

דם נזל ברחובות,
באין אומר הרף והס,
אימים וזדון שולט בכל
נהי והי הושלך ביאסי.

דם נשפך בעיר,
הרג ורצח יהודים,
מפה לפה עובר רחש
הינה הפורעים באים.

תוך רעש תותחים
ומכות האכזר,
מעמיסים אותנו בקרונות
כחיות בר.

אבות ובנים,
טף וזקן,
האם יחזרו הביתה,
האם יראו שוב את הקן ?
תנו לנו טיפת מים,
נדבו נא אוויר – אלוה
חפים ללא עוון בכף
למה התרחשה השואה ?

העולם חרב ושוקע
אנו מוקפים שמיר ושיית
אם כי ממירים בכסף,
לחם עובש פת כזית.

אלוקים, הבט משמים וראה

קולנו אסוף באמתחת
חפז מהר ושלח
עליהם מפלה ניצחת.

אנא אדוניי שמע לתפילתי

והאזינה לקול בכיי,
שעוד אראה את ביתי,
שאחזור בשלום אל נוי.

מקור "רכבות המוות מיאסי": מתוך עדות שנמסרה לארכיון "יד ושם",
חטיבה: 0.76 תיק: 238.

לוח זיכרון ליזכר הנספים בבית הקברות ביאסי

סיום יאסי

שרונה שלום

ארבעה ימים ברכבת המוות

מגרוסוורדיין-הונגריה בדרכה לאושוויץ

המנעול נקש בכבדות. הרכבת יצאה לדרכה בקצב איטי. זוכרת אני יפה מועד זה: יום רביעי בשבוע, שעה ארבע אחר הצהרים. התאריך המדויק אינו זכור לי, אך היו אלה הימים הראשונים של חודש יוני.

- שבעים שואל הז'נדארם חבוש כובע-נוצות-תרנגול.

- שבעים ושניים – עונה לו הניצב על ידו.

שבעים ושניים בני אדם – סליחה, לא בני אדם, רק יהודים – נדחסו לקרון הבקר, שנועד לשישה סוסים מלכתחילה. שבעים ושניים יצורים חיים, כבושים אהדדי, אוספים רגליהם תחתם, אילמים וחווירי-פנים רובצים על מיטלטליהם העלובים. חטא כבד רובץ על כתפיהם, הפצה פושעת של רעיונות משחיתים עולם: "לא תרצח!", "כבד את אביך ואת אמך", "מה ששנא עליך, אל תעשה!".

דוהרת לה הרכבת הארוכה, שקשוק הגלגלים משקף את המטען הכבד שנשאו על גבם: לבבות שבורים של יהודים, טף, זקן ונער. לכל קרון ניתנו ארבעה דליים לצרכיהם.

גבר קשיש, מזוקן, שהרכיב נכד בן 5-6 שנים על ברכיו, הפר לראשונה את הדממה התמשכת: "עלי לעשות את צרכיי!". צעיר מפלוגות העבודה, סרט צהוב על זרועו, דילג בקושי מעל לראשי ההמון, ניגש אליו והוליכו בידו אל הדלי. "אינני מסוגל, מתבייש אני" – אמר הזקן ותלה עיניים עצובות במלווהו. הלה לחש דבר מה לאוזנו וטפח בעדינות על כתפו.

ירד הערב, אך השקט טרם הופר מחדש. רק הוראותיו של איש פלוגות העבודה נשמעו, כשניסה לארגן אותנו בשורות, כדי שלכולנו יהיה מעט מקום. "עכשיו ינסה כל אחד לישון מעט, בבוקר אולי נדע, לאן מובילים אותנו". - מוטב היה קודם להתפלל מנחה – אומר אדון גולד, השען. הגברים קמים על רגליהם ופותחים בתפילה.

בתחילה נשמע אך מילמול חרישי, אחר כאילו במקהלה ייבבו הקולות ברכבת האסירים. כל הלילה נשמעו עוד אנחות ואנקות מפינות הקרון.

אחותי, שהדבקנו לה את הכינוי "אימא קטנה, באבי, לילי ואנוכי מצאנו יחד מקום בקצה השני של הקרון, שם נותרה פירצה כטפח בדלת. יהודית, בתה של לילי, אשר ארם מלאו לה ארבע שנים, התיישבה בחיקנו, אך לא נחה עד שהגיעה לידי.

עוד לא הייתה בת שנה כשפלטה את המילה הראשונה "נאנא". קראתי בשמחה לאחותי: הנה בתה קוראת לה! אך זו נדה לשלילה, לא את אימא רצתה, אלא עלי הצביעה באצבעה הזעירה, וחזרה על המילה "נאנא". מאז זה היה שמי עבודה.

"לישון, יוסקה, לישון" – אמרתי והתחלתי לנענעה. היא משכה אליה את ראשי וביקשה בלחש: "שירי לי את שיר העיר, נאנא!". לא פעם הרדמתי את יהודית בשיר הערש היפה של טמאש אמד, בלחש ככל שיכולתי, פתחתי בשיר:

"גם הרחוב, נרדם העיר

נום גם אתה, בני

הנה פרפר מעליך יעיד!".

במהרה שקעה יהודית בשינה. גם אני ביקשתי לנמנם, אך השינה סירבה לנחות על עפעפי. זיכרונות התרפקו על השנים בהם הייתי בעצמי עדיין תלמידה בבית הספר היסודי. מכרתי בליל חודש מאי, כשפרחו עצי התידהר ואנו רדפנו אחרי "פרות משה רבנו!" בדילוגים עליזים.

הרכבת המשיכה לדהור לקול הנחרות והאנחות הרוטטות, בתוכי ליל הירח, לקראת מטרה בלתי מוכרת לנו. הרכנתי את ראשי לאחור, לבל יפלו דמעותיי על ראשה של יהודית. בקרון התחיל הכול ללבוש צבע אפור כשל עופרת.. קרבה שעת השחר, האנשים נעו זה על זה. אחדים התחילו לפקוח עיניים מבוהלות. מולנו השתופפה אישה שמנמנות, כבת 40-50, ציפורניה מכוסות לכה, על פניה הנאות. עקבות טיפוח. כשפקחה את עיניה, נפלטה מפיה זעקה: "פיטר, היכן אני נמצאת? אוי, איפה בקבוקון הבושם?". בעצבנות החלה למשש סביב בידיה. אחר כך סיפרה לי שבעלה, פטר, משרת בגדודי העבודה בחזית

הרוסית, אין להם ילדים, אך הם אוהבים מאד זה את זה. אחר הוסיפה עוד להתאבל על הבקבוקון השטוח, היפה, בו החזיקה פעם בושם צרפתי, וזה נשאר בגטו. במשך היום נרדמה מדי פעם, וכשהתעוררה, הייתה מבכה חליפות את פטר שלה ואת הבקבוקון השטוח, בו שמרה פעם את הבושם הצרפתי.

באחת הפינות ישבה אישה זקנה, מצומקת, עם שני בנותיה, בתולות זקנות. לקראת הצהריים פרצו הבנות בזעקות שבר: "אימא, אימא שלנו מתה, איננה עוד!", לא היה רופא בקרוננו.

איש פלוגות העבודה ועוד גבר או שניים נדחקו אל פינתן. "לא קרה דבר – קרא אחד הגברים – בסך הכול גמרה לשתות את בקבוק היי"ש עד תומה. עד הבוקר תפוג שכרותה ושום רע לא אונה לה".

יהודית הייתה צעירה בקרון, לא בכתה, לא הטרידה איש, התנהגותה הממושמעת הטילה עלינו עצב בשעות האחרונות התבגרה, או אולי קפצה עליה הזיקנה. מידי פעם הייתי מביטה בפניה הנהדרות, בעינה הגדולות, התכולות הנוצצות. מהרהרת הייתי, מה יהיה בסופה? עלתה בדעתי הנערה הפולנייה, איתה הארכתי פעם בשיחה. "ומה עושים עם הילדים?" – שאלתי. "שורפים אותם" – ענתה בקול עצב עמוק, כמוהו לא הגיע עוד לאוזני.

אם פרץ בקרון ויכוח קולני, יהודית תמיד הצליחה להשתיק אותם, כששרה את הלהיטים שהיו מקובלים בימים ההם, תמיד פתחה באותו פזמון:

- עוד יום כל עולמנו
רק עוד נשיקה אחת
מי יודע מה יביא לנו
יום המחרת?

מזוננו הלך וכלה, כי לא היה למו דבר להביא עמנו מן הגטו. בשקית אחת מצאנו מעט אורז בלתי מבושל, אותו גרסנו בין שינינו כל היום. בשקית שנייה היה מעט סוכר, אך בזה לא נגעו הגדולים, זו הייתה מנתה של יהודית. בינתיים כבר התרוקנו מימיות אחדות. "עוד קצת סבלנות – קרא אחד הגברים – בקאשה יורידו אותנו, שם נקבל מים ומזון". אסירי הקרון פרצו באנחת רווחה. שוב ירד עלינו הלילה. נרדמו הפעם כולם, רק יהודית ואנוכי נותרנו ערות. בלחש הייתי

משמיעה מעשיות באוזניה, את הסיפור על בת המלך השבויה, אשר נסיך תמיר חש לשחררה.

חשבתי שנרדמה ונשתתקתי. "עוד, נאנא, עוד. אולי גם אחרינו יחוש הנסיך היפה?" פתחתי בשיר אהוב עליה, עד שנפלה עלה סוף סוף התרדמה. אני לא הייתי מסוגלת לישון, העליתי בדמיוני את דמות הורי, שהושלכו לגטו בסטרצה. מה נורא, חשבתי, כי מששת ילדיהם לא נמצא אף אחד לידם. שלושה נשארו ברומניה, בטמשוואר. אח אחד בגרוס ורדיין, ואני עם אחותי כאן. מה עצובה הייתה שעת הפרידה מהורי! לא השמענו מילה, רק מבטינו הצטלבו. הייתי ניצבת ליד חלון הרכבת, והם שניהם תחת עף ערמון-הבר המלבלב. אבי תומך את אימי בכתפה ואני מוסיפה להביט בהם מאשנב הקרון שהתחיל לנוע, מביטה בהם עד שהיו לנקודה זעירה האובדת במרחק. ברכבת התרפקתי על כתפו של דוד גיורקה, משרת ביתנו הנאמן במשך ארבעים שנה. עכשיו הוא ליווה אותי חזרה, אחרי שהות של יומיים בבית, למרוש-וושארהלי. השרת בבית המועצה סיפר לגיורקה, שגזרו עלי דין מוות, כי לא ענדתי את שושנת צבעי הדגל בעת כניסת הצבא ההונגרי לעיר. קארול פיכלר פסק כך, החזן הפרוטסטנטי, מנהיג אנשי צלב החץ. אבל ידעתי כי לא השושנה מטרידה אותו. עוד קיווה קארול פיכלר, שהנערה היהודיה תהיה לו לשלל. דוד גיורקה הוסיף ללטף את פני ולנחמני: "אל תבכי ילדונת, מוטב לך לשוב אל אחותך. לא רצינו לספר לך, איך ירה פיכלר, קללת כפרנו, במו ידיו באויבו מימי נעוריהם. שם במרעה האחו, הוא היה רותם צעירים יהודיים למחרשתו וכך חרש בהם את שדהו. אחיה של סוכנת הדואר, יאנה שילאי, זירז אותם בשוט".

והקרון שלנו מוסיף לדהור, נושא את מטענו העגום: אנחות יהודים, דמעות יהודיות. פעם עוד ב-1941, עברתי לפני ביתו של מזכיר המועצה, אשתו פרועת השיער, אשר ריח זיעה נודפת ממנה, קראה לי, שאסביר לה איזו דוגמה של סריגה.

אחיה היה רבוץ בכיסא המרגוע וקרא את ה"פוטאר", ביטאון-הסחי של האנטישמיים ההונגרים. הסברתי לאשת המזכיר, כיצד לסיים את סריגת החצאית. כשיצאתי, קראה לאחיה בקול רם: "צ'אבה פתח את הדלת! שיצא מכאן הסירחון היהודי!".

גם את הדודה אירמה לא אשכח. דודה אירמה החכמה, הנבונה, הייתה ידידתה הטובה של אימי שנים רבות.

פעם, כשהייתי עוד קטנה מאד, הבאתי לה את הכיבוד הרגיל מן המצה של פסח, יחד עם פרוסות מעוגת האגוזים הנפלאה. והיא אמרה: "עכשיו תאמרי לי, הרי את יכולה לסמוך עלי, לא אספר לאיש! נכון שמהלתם במצות כמה טיפות של נוצרי!".

שוב עלה השחר, יושבי הקרון מתחילים להתעורר. אדון גולד מוציא טלית ותפילין ופותח בתפילת שחרית. גם יתר הגברים שבקרון מחרים-מחזיקים אחריו. עולה התפילה הקולנית לשמיים, אך לא מצאה שם מענה. קמה גם האישה שממול, ומילמלה פעמים אחדות את שם בעלה, ושוב החלה לבכות את בקבוקון הבושם השטוח, בקבוק הבושם הצרפתי.

פתאום ירד גשם סוחף. הושטתי ספל דרך הפירצה שבדלת וקלטתי מעט מי גשם, כדי להרטיב לפחות את שפתי הילדים. בשעות המוקדמות של אחר הצהריים קרא מישהו, שהנה קרבים אנו לקאשה. קמה התרגשות בין הנוסעים: התכוונו לרדת. אך הרכבת עברה את העיר ונעצרה בתחנת מעבר לה. נפתחו הדלתות וחילי ס.ס. עלו לקרונות. דרשו תכשיטים ודברי ערך, איימו כי יוציאו להורג כל עשירי במניין, אם לא נמסור אותם. אך לא היה דבר-ערך בידי איש, הכול נשאר כבר אצל הז'נדארמים ההונגריים. אז נטלו את הטליתות. "יהיה יפה לכורכו סביב הרגל" – אמר הגרמני. פרמו את תיבות התפילין, אחר כך נטלו את חולצותיהם של הגברים. ואנו עוד ציפינו לירידה, אך כתום שעה של חנייה שוב חתמו את הקרונות.. כולם חזרו והתיישבו במקומם, חיוורים, דוממים, קפואים כאבן. הרכבת הגבירה את מהירותה, בלילה הזה לא ישנו רבים. לחשושים נשמעו מכול צד.

"את ישנה! – שואלת לילי. לא – עניתי. "כמה אני מצטערת עכשיו, שלא מסרתי את יהודית לידי הדיירים נוצרים. היו נוטלים אותה לבודפשט ושתינו היינו אולי נשארות בחיים. על כל פנים, ליהודית בוודאי לא היה קורה דבר. ואני האמנתי במעשייה של 'מחנה עבודה', ועכשיו אשלם על כך בחיי שתינו, יודעת אני בביטחון כי שעותינו ספורות, שהרי לא אסכים להשאיר את בתי לבדה. אלך איתה לכל מקום שיובילוה, ואני יודעת כבר היכן סוף הדרך?"

שתקתי, לא היו עוד מילים בפני. "את תישארי בחיים – המשיכה לילי בכעין נבואה – ככל שירבו תלאותיך, אותך לא יצליחו להשמיד, עלייך להישאר בחיים, כדי שתוכלי לספר, לזעוק באוזני כל העולם, כי התרבות אינה אלא שקר, כמוה כאהבת הנוצרי. כי במאה העשרים השתלטה הברבריות האכזרית ביותר. סבל נורא יהיה מנת חלקך, תהיי עדה לכל מעשה אכזריות שיבצעו החיות בצורת אדם. כולכם שתישארו בחיים, לכו לארץ-ישראל, בנו את הארץ, כי כל עוד לא תהייה ליהודים מדינה משלהם, תמיד יוכלו להיות מופקרים בידי עולם ברברי". וכך הוסיפה ליל עד הבוקר.

למחרת שוב השתלטה הדממה בקרון, נוסעי רכבת-המוות ישבו שקועים בתוך עצמם, גם שכנתי פסקה מלהתאבל על בקבוקון הבושם השטוח. בלילה רבים פרצו בזעקות שבר מתוך חלום-סיוט. מי יודע אילו חלומות הטרידום? "היום יום ראשון של חג השבועות" – אמר אדון גולד. בתו דוצי ואני החלפנו מבטים. עיניה היו אדומות מבכי, ידיה ליטפו את אחיה הקטן. הגברים פתחו בתפילה, עתה כבר ללא טליתות, אך קולם נשמע כה חלש, כאילו ביקשו שלא לטרוד את אלוקים משנתו.

בשעות אחר הצהריים חזרתי והצצתי החוצה דרך הפירצה שבקרון. אויר נפלא של אביב פשט בכל. בנות פולין ובניה, בני גילי בערך, עמדו ליד אחד המחסומים, רוח קלה בידרה את שולי שמלות המשי של הבנות, פרעה תלתליהן. ביקשתי עוד לחיות, שהרי עוד לא טעמתי טעם של אהבת-אמת, לא שבעתי עוד את פירות הקיץ. הטרגדיה שלנו לא עכשיו החלה – הרהרתי – ישנה-נושנה היא, מלפני אלפיים שנה, מאז אבדה לנו ארצנו, גורשנו, נגררנו ממנה כשבויים, מאז שהשליכו בנם ובנות יהודים לפני אריות רעבות בקלוסיאום, כדי לבדר את דעתן של גבירות רומא הנעלות, של אדוניהן האצילים. "אם אשכך ירושלים תשכח ימיני – אך אנו שכחנוה.

בלילה הזה הצלחתי להירדם. בחלומי חזרתי אל כפר הורי. שם ישבתי עם אימי, בעזרת הנשים של בית הכנסת הגדול, יפה-הקמרונות. מבטי נעוץ בתיקרה התכולה-כסופה. חלל בית הכנסת מתמלא בצלילי הכסף של קול אבי, הקורא את ההפטרה. אחר כך אנו פונים לביתנו. אבי מימיני, אימי משמאלי. אבי אווז

בידי האחת, בשנייה אני נושאת את טליתו, כמו בימי ילדותי. בצר, בין אבני השפה המסידות לבן, פורחים מיליוני פרחים צבעוניים.

השולחן הגדול של חדר האוכל ערוך לסעודה, עליו עוגות המפיצות ריחן, פרחי לילך, צבעוני וורדים ענקיים בכל אגרטל. אבי יושב בראש השולחן, סביבו אחי ואחיותיי, אך מספרנו גדל בהרבה, משום מה. נכדים ונינים לבושי חג. אבי זוקף קומתו התמירה, נוטל בידו את גביע הכסף של הקידוש ואומר בחיוך: "לחיים, ילדים, לחיים, לחיים!".

פורח לו החלום היפה, ואני מתעוררת. חזרתי ועצמתי את עיניי, למען אשכח את המציאות, אך החלום פרח לו ולא חזר עוד. הרכבת הוסיפה לדהור ועם שחר יום ב' של חג השבועות, שנת 1944 באו בני ישראל אל פתח בית החרושת של המוות.

המקור: "ארבעה ימים", מתוך ספר הזיכרון של קהילת גרוסוורדיין, עמ' 352 ואילך
Grosswardein (1984)

**גופות בתוך קרון רכבת במחנה הריכוז דכאו
צולם לאחר שחרור המחנה.**

יצחק פלר

בריחה מרכבת המוות

שיצאה מביאליסטוק לטרבלינקה

לפנות בוקר נמלטנו אני ויוסקה פלאנסקי ובלי דעת לאן לפנות החילוננו לשוטט בכפרי הסביבה. במשך שלושה שבועות הסתתרנו בשדות ויערות. הכפריים שהכרנו הביאו לנו מעט מזון אך איש לא רצה להכניסנו לביתו. בימים הראשונים של חג הסוכות הגענו לביאליסטוק וחמקנו לבין חומות הגטו. היה זה עוד לפני ה"פרוז'נער עוואקואציה" והחיים התנהלו כסדרם. בגטו מצאתי את גיסתי ובתי הקטנה שהייתה עמי עד פרוץ האקציה הראשונה.

בחמישי לפברואר 1942 ניתן האות לאקציה הראשונה, אני ועוד כארבעים איש ואישה מצאנו לנו מקלט בחדרון קטן מוסווה מאחורי קער סמוי. הגרמנים ערכו חיפושים במקום אך לא הצליחו למצוא את מחבואנו. עם תום האקציה הראשונה יצא אחי אהרון מחוץ לגטו ושילם לכפרי מכר סכום כסף ניכר שיסכים להסתירנו בביתו כאשר תתחולל שואה דומה בגטו.

ואכן לא ארכו הימים - בשישה עשר לחודש אוגוסט 1943 החלה האקציה השנייה. אחי ואני לא הצלחנו לצאת את חומות הגטו בעוד מועד וביום בהיר אחד מצאנו את עצמנו עומדים בשורה ארוכה ברחוב יורוביצקי ההולכת אל הטרנספורט להשמדה. לפתע נשמעו קולות נפץ וצרורות מכונות ירייה מכיוון רחוב סמולנה. היו אלה צעירים שהתקוממו וקידמו את פני הגרמנים בהתנגדות נמרצת. הבתים שברחוב סמולנה ופאבריצנה החלו עולים בלהבות. השיירה התפזרה ואנחנו בילינו את הלילה באחד הבתים הריקים שבסביבה.

למחרת בבוקר הוציאו אותנו אל מחוץ לחומות הגטו לפיעטרושי. על גגות הבתים עמדו גרמנים עם מכונות ירייה מכוונות אלינו ועל כל צעד ושעל לאורך הגדר עמדו גרנים מזוינים. הרחבה שבפיעטרושי הייתה מוקפת עשרות אוקראינים ואלות בידם, וכאן החל מסע עונשין של הגרמנים - מוקפים מכל הצדדים החלו לצופף אותנו יותר ויותר, הדוחק גבר והמחנק היה איום. האוקראינים היו מכים באלותיהם ללא הבחנה, החום והמחנק היו ללא נשוא,

האנשים החלו מסירים מעצמם כל בגד מיותר והנשים החלו שומטות את פעוטותיהן שהיו בחיקם - איש רמס את רעהו.

במשך יומיים התעללו בנו הגרמנים ועוזריהם האוקראינים. רק ביום חמישי לפנות בוקר הרפו מאיתנו והחלו דוחסים אותנו לתוך קרונות הובלה, תשעים איש בקרון, הגברים לחוד, הנשים לחוד והילדים לחוד, כאן הפרידו ביני לבין ילדתי הקטנה.

משאך זזה הרכבת ממקומה החלה פעילות קדחתנית בתוך הקרונות.

האנשים התחילו לשבור את הקרשים ולפרוץ את הדלתות. הגרמנים הבחינו בדבר, עצרו את הרכבת ובאופן שיטתי עברו על פני הקרונות והמטירו לתוכן אש קטלנית. בקרון שלנו נפלו עשרה איש, רק אז זזה הרכבת ממקומה. שוב התחלנו בעבודה ובעזרת מכשירים שהצלחנו להחביא, פרצנו פתח בדופן הקרון, וכבר התארגנו לקפיצה כעשר הרכבת שוב נעצרה. הגרמנים חזרו על "מבצעים" הקודם ושוב נפלו קורבנות. יחד עם זאת פתחו הגרמנים כל קרון ודרשו את כל המכשירים וכלי העבודה רק אז נחה דעתם והרכבת התחילה בפעם השלישית את מסעה אל המוות.

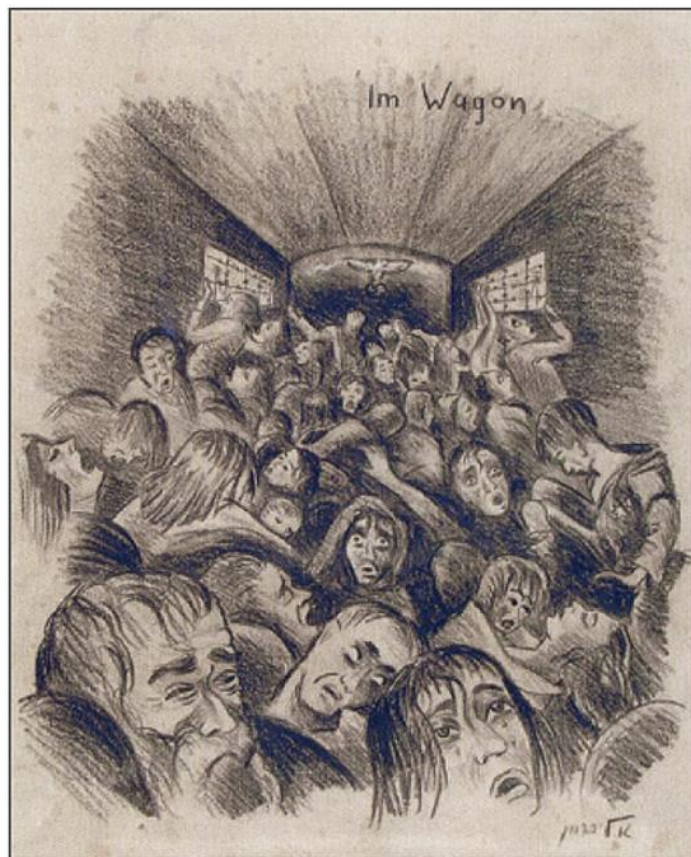
למרות שהיה בקרון שלנו פתח יציאה לא יכולנו לקפוץ כי בצד שפרצנו עברה מסילת ברזל וכל מי שהעז לקפוץ ריסק את איבריו על פסי הרכבת - כל עמלנו היה לשווא, אך לא התייאשנו. במשנה מרץ התנפלנו על הדופן שממול ובשארית כוחותינו לאחר שלוש שעות עבודה מאומצת הצלחנו לפרוץ פתח שיאפשר לאיש אחד להשתחל דרכו ולקפוץ החוצה.

הראשונה קפצה אישה שלבשה בגדי גבר. עמדתי אחריה ב"תור אל החופש", ראיתי נופלת על גזע עץ ומתרסקת במקום. **עצמתי את עיני וקפצתי בעקבותיה אל החלל. שמעתי אחרי צרור מכונת ירייה מקוטע. משחלפה הרכבת התרוממתי, מששתי את גופי, למזלי יצאתי רק בשריטות קלות.**

לפתע, ראיתי מתקרב מולי לייזר אולשטיין גם הוא קפץ מרכבת זו ואחריו אחיו זיסקינד. נפלנו איש בזרועות אחיו והתנשקנו. במקום התלכדו אלינו עוד ארבע איש וביחד יצאנו לתור אחר מחבוא מתאים. לא הספקנו להרחיק כאשר הבחנו בקבוצת גויים עם קלשונים ביד רצים לעברנו. נמלטנו מפניהם אל היער הסמוך. כעבור שעה הוקף כל היער גרמנים ופולנים, נשמעו יריות וצעקות. הגרמנים סרקו את כל הסביבה ותפסו רבים מהיהודים שהצליחו לקפוץ מהרכבת. אנחנו

הסתתרנו בין העצים מוסווים בענפים ועלים. עם חשיכה העזנו לצאת ממחבואנו, אך שוב נתקלנו בשלושה פולנים שאיימו להסגירנו בידי הגרמנים. שיחדנו אותם ופדינו את חיינו תמורת שעוני יד ותכשיטים אחרים שהין ברשותנו. הם הסתלקו להם אך אנחנו הרגשנו ששוב אין חיינו בטוחים. נפרדנו לשתי קבוצות, אני ושני חבריי הטיקטינאים ופנינו לכיוון עיר מולדתנו.

המקור: ספר הזיכרון לקהילת טיקטין - Tiktin (1959), עמ' 487 ואילך.

בקרן המשא
ציירה: אלה ליברמן-שיבר

ד"ר שקלאי אליעזר {מתוך עדותו}

בריחה מרכבת המוות מביז'ני לבלז'ץ

הגיבורים, עזי הנפש שקפצו מרכבת המוות מביז'ני בדרכה לבלז'ץ. הפעם לא נתנו לנו הגרמנים שהות ארוכה. בסוף חודש אוקטובר, בליל שלושים ואחד לחודש, באו הגרמנים בשקט גמור במכוניות בלתי מוארות והתקרבו בזהירות לגטו.

מספר הרוצחים ועוזריהם היה כמספרם בפעולה הקודמת. הדבר הראשון שעשו היה העמדת משמרות בכל נקודות המפתח של הגטו. עד שנודע לנו על המתרחש היה כבר הגטו סגור מכל העברים. היו בינינו אנשים, שעדיין לא הכינו לעצמם או לא גמר לבנות מחבוא. אלה ניסו לברוח אל מחוץ לגטו, הרי לא הייתה להם ברירה. רק מעטים הצליחו להימלט. רובם נהרגו מיריות הגרמנים, אשר הפעם לא רדפו אחריהם, אף לא ניסו לתפוש אותם. הם ירו ללא אבחנה וללא אזהרה לכל הכוונים. והיו הפעם הרוגים רבים יותר מהמספר, שהיה באקציה הראשונה.

המשמר מסביב לגטו הקטן היה יותר קפדני ויותר יעיל, הגרמנים בעזרת מספר קטן של אנשים הצליחו לסגור את הגטו סגירה הרמטית, אין יוצא ואין בא. את האקציה עצמה דחו לשעות הבוקר. הם פחדו להיכנס לגטו בשעות הלילה, בחושך.

אינני צריך לתאר כאן את האקציה בפרוטרוט, שכן הייתה חזרה על הקודמת, רק מתוקנת יותר, מהירה יותר, יעילה יותר ואכזרית יותר. באותם הכוחות הצליחו לבצע הפעם בכמה שעות פעולה, שלא הצליחו לבצע בפעם הקודמת במשך יומיים.

למהירות ולריבוי הקורבנות הפעם היו כמה סיבות: אנשים רבים, שנשארו בחיים אחרי הפעולה הראשונה, טרם התאוששו מהמהלומה של אקציית יום כיפור, אלה לא גילו שום התנגדות, הם נפלו מיד לידי הרוצחים. הגרמנים גם הספיקו בינתיים ללמוד פרק בהלכות החיפושים, היכן לחפש, איך למצוא את המחבוא, איך לפתוח אותו במהירות. נוסף על לכך, אנו עצמנו לא היינו מוכנים עדיין להתגונן בפני אקציה זו. רוב המחבואים, כפי שאמרתי, טרם הסתיימה בנייתם,

הם היו יותר פרימיטיביים, יותר שטחיים מן הקודמים. בכל בונקר, אם גילו אותו, תפשו יותר מעשרים איש, והיו כאלה, שהיו בהם כשישים איש.

השינוי בפעולה זו - שהייתה הרבה יותר קצרה, יותר מהירה ויותר מאורגנת היה בזה שהתחילו אותה עם אור הבוקר, כשהגטו היה כבר מוקף כבר מחצות הלילה. החיפושים התחילו בבת אחת מכל הצדדים וכמעט בכל הדירות באותו הזמן. אחרי החיפוש הראשון באו השני והשלישי. הם התקדמו מהר, בהתאם לפקודה ולתוכנית. פרצו דלתות וחלונות, צעקו, הרסו קירות, הרימו קרשים מהרצפה, חיפשו במרתפים ובכל מקום, שהיה חשוד בעיניהם. כמו בפעם הקודמת בשעת חיפוש לא חסו על רהיטים ועל כלים, בכוונה שברו הכול וזרקו את השברים החוצה, את הזקנים והחולים הרגו במקום בירייה ולא טרחו כלל לקחתם למקום האסוף. לשם הובילו את כל אלה שתפשו והיו יכולים להגיע בכוחות עצמם.

שוב אותה "הצגה", אלא שקהל הצופים היה הפעם אחר: הפעם היו אלה האיכרים מהסביבה, שהגרמנים רצו להראות להם את כוחם וגבורתם למען יראו וילמדו מזה לקח. הפעם היו גם סתם מכות כדי לגוון ולשפר את ההצגה וצעקות עד כדי שיגעון על מנת להפחיד את האנשים ולזרז את עצמם, לגמור את האקציה לאור היום. הם אומנם הצליחו, אחרי הצהרים סיימו את הובלת האנשים לתחנת הרכבת.

סיימו את ההטענה, סגרו את הקרונות, נעשתה ביקורת, צפירת הקטר, והרכבת זוה לבליץ.

אחרי שעזבה הרכבת את העיר, ניגשו אנשים לעבודה, לפרוץ את הדלת, לקפוץ החוצה, לברוח ולנסות את מזלם ולחזור לגטו, אם יעלה הדבר בידם, וכך היה! קרון אחר קרון נפרץ, ואנשים קפצו החוצה בזמן שהרכבת אצה במלוא מהירותה.

אנשינו למדו איך לקפוץ מתוך רכבת נוסעת במהירות ועזרו איש לרעהו בזמן הקפיצה. אחד האנשים עמד מן הצד ושימש משקיף בחושך, בתתו סימנים לשני האנשים, שעמדו משני צידי הדלת, להודיעם, אם הדרך פנויה, אם אין עצים ואבנים או עמודי טלפון בדרך. לפי הסימן השני עזרו האנשים לאדם המוכן לקפוץ בכוון הנכון, למקום הנכון ובזמן הנכון. לא ידוע לי כמה אנשים קפצו, וכמה מהקופצים נשארו בחיים, אולם במשך הלילה חזרו העירה, לגטו, כמאה איש, ביניהם הרבה פצועים, זקוקים לטיפול וגם לטיפול כירורגי.

טיפולתי בפצועים, והם סיפרו לי את אשר עבר עליהם מן הרגע שנתפשו עד שחזרו לגטו. בשביל כל אחד מהם הייתה זו חוויה מיוחדת במינה, שלעולם אין שוכחים אותה. כל קפיצה היא סיפור רב מתח, הרפתקה בלתי נשכחת. בין הקופצים היו חמישה אנשים, שזו להם הפעם השנייה שקפצו והצליחו להימלט שקפצו והצליחו להימלט ולהמשיך לחיות ולחכות לאקציה השלישית. אלה שקפצו בהצלחה הלכו לאורך פסי הרכבת ועזרו לפצועים לחזור הביתה או להסתתר בדרך. סיפרו על עגלון אחד מעירנו, שמו צבי הרשלי מיאצישציוער, שעזר לאנשים לקפוץ מן הקרון, ובראותו שאנשי הקרון הסמוך אינם מצליחים לפתוח את הדלת מבפנים, קפץ תוך כדי נסיעה לאותו קרון, כשבדיו גרין קטן, ופתח להם את הדלת. הגרמנים גילו אותו בשעת מעשה וירו בו צרור כדורים. אדם זה הקריב את חייו כדי לשחרר אחרים ולהצילם.

היו עוד הרבה אנשים גיבורים שעשו מעשיהם בשקט ובהקרה וידעו, שלא יספרו עליהם ולא יהללום כגיבורים.

האנשים שקפצו חזרו לגטו בלילה והתגנבו לדירות בזהירות רבה, כדי שלא ייודע לגרמנים, שהיו בוודאי מוציאים אותם להורג. הם חששו גם מהמיליציה שלנו, שמא תגלה את סודם.

למחרת היום, לאחר החורבן השני, שממדיו לא היו פחות קשים מן החורבן הראשון, החלו האנשים, שנשארו בחיים, לבנות מחבואים חדשים. הפעם במהירות יותר גדולה כדי להיות מוכנים לסיבוב השלישי, אשר ידענו, כי בוא יבוא.

הלם החורבן הזה היה חזק מאד והשפעתו על האנשים, אשר נשארו בחיים, הייתה רבה אומנם, אולם לא נמשכה זמן רב. האנשים התאוששו מהר וכבר הכניסו את עצמם למצב של ערב סיבוב שלישי כדי להיות מוכנים בצורה יותר יעילה, לברוח, להסתתר ולקפוץ, אם יהיה צורך בזה ולחיות!

המקור: ספר הזיכרון לקהילת בז'לני Brzeżany מעמוד 321 ואילך.

**שלבי הטרור המוקדמים שעשו הגרמנים
לקהילת דונאסרדאהלי – 'Nagymagyar', הונגריה,
לקראת הובלתם ברכבת המוות,
תלאותיהם וייסוריהם ברכבת
עד הגיעם למחנה ההשמדה אושוויץ**

בית קודשנו היה לשריפת אש וכל מחמדינו לחרפה...

ובכל אלה לא היה די לצוררינו, והמה לשואה יבקשו נפשותינו. את דמנו הם דורשים, את ראשינו ואת נפשינו.

זה כבר משתולל המוות **ברחבי הונגריה**. בכל פרשת דרכים אורב המוות וקוצר את קצירו. **ביום חמישה עשר במאי מובילות ארבע רכבות ליום את מטענן לעבר שערי הגיהנום**. כל שערי התופת ופתחי הגיהנום נפתחו לרווחה. שלושה עד ארבעת אלפים יהודים מובלים לטבח בכל רכבת ורכבת. מאה ושישה עשר אלף יהודים גורשו מהקרפאטים ומטרנסילבניה בעשרת הימים הראשונים.

בשביעי ביוני נסתיים השלב הראשון של הגירוש באזורי הז'נדרמריה השמינית, התשיעית והעשירית. **מאתים שמונים ותשעה אלף יהודים הובלו בתשעים ושתים רכבות מגורשים לעברי פי פחת**. ובשמיני ביוני החל ריכוז יהודי האזורים השני והשביעי לקראת גירושם לאושוויץ.

בבוקרו של יום חמישי, השמיני ביוני 1944, נצטווה ה"יודנראט" להכריז על פינוי הגטו.

בשעות לפני הצהרים התחילו להגיע משמרות הז'נדרמים בליווי ה"נאמנים" המקומיים, הקובצ'ים, הסבואים והקסטטשים, לחצרות הגטו כדי להעביר אותנו למקום ריכוזנו החדש, לבית-הכנסת הגדול, לחצרו ולמבנים שמסביב לו. "הזרזו", הזדרזו" קראו אלינו, "עד הערב חייב הגטו להיות פנוי". שוב מתכוננים,

שוב אורזים, אך הפעם רק מצרכים חיוניים ביותר. למי שיש כוח לסחוב את כל המזוודות והחבילות? האם לזקנים, לנשים, לילדים? עוד דקה ועוד דקה, ושש שבע המשפחות בחצר הגטו מוכנות לקראת בהלתי נודע" בואו, בואו ילדים, נישאר ביחד, ילדים חפים, טהורים", פורצת אימא בבכי לראשונה, בפעם הראשונה מאז נכנסו לעיר הנצורה. "האם כך צריך להיות, אדון קרסטטשי?", שואלת אימא תוך בכי, לגוי העומד בסמוך. "אימא אל תבכי, למי את מתנה צרותיך? לז'נרמים? לליבותיהם הטמאים והערלים? האם עיניים להם לראות את העוול? האם אונניים להם לשמוע את הזעקות?", אני מנסה להרגיע אותה.

בעוד שעה קלה אנו מגיעים לבניין בית הקהילה ומשם לחצר בית-הכנסת הגדול. אולם, המעבר מן הגטו סגור עדיין. "חכו, חכו, עמדו בתור יהודים!" עוד פעם חיפוש, עוד פעם בילוש. אין סוף לחקירות ודרישות בלתי פוסקות, "הבו את מטמוניכם, הבו את תכשיטיכם ויהלומיכם, תנו, תנו!". המחסום הורם ואנו עוברים ונכנסים לבית הכנסת. שומו שמים! מה עוללו לנו? בית-הכנסת מלא מפה אל פה, הכול תפוס עד אפס מקום. זקנים וחולים שרועים על הרצפה הקרה.

נשים וילדים יושבים או שוכבים על הרצפה, על המדרגות, בעליית הגג ובעזרת נשים, בפרוזדור ובכניסה. אין כל מקום ריק. שלושת אלפי יהודי הקהילה וכפרי הסביבה נדחקו ונדחסו לבית הזה. עינינו תרות מסביב ונשותינו נבהלות מאד, לאן נעלם ארון הקודש? והפרוכת? הבימה, הציץ והנזר? איה ספרי התורה וכלי הקודש והמקדש? לאן נעלמו הספסלים והמושבים והשטיחים", ראה ה' והביטה, שמע קול תחנונינו, הט אונן אל הרינה ואל התפילה, ראה בעוני עמך?

עינינו תרות בהמולה שמסביב. הביטו! מאות אנשים נמצאים בחצר הסמוכה. מי הם? מה טיבם? ומדוע באו הנה? אך רגע קט בלבד ואנו מרגישים מיד מי הם. יראה ופחד אפפנו ולבנו נמס בקרבנו. אחים הם ולא אנשים זרים. יהודי קהילת סמורין ומוגנדורף וגלילותיהן הם שהובאו הנה. לא בנסיבות כאלה פיללנו לקבל את פני שכנינו, צאצאי הקהילות העתיקות, כקהילתנו. אחים לצרה הם יהודי מוגנדורף וסמורין, אחינו הם, יהודים מסכנים כמונו.

שבוע אחד נמוקנו בבית-הכנסת בתנאים האיומים, תוך ייאוש גובר והולך. כבר לא צועקים ולא בוכים יותר, הייאוש והאפאטי הכו כבר כל חלקה טובה. אין כאן יותר אנשים או דמויות אדם, אלא צללים המרחפים באוויר.

ובכל זאת מתעוררים הצללים מפעם לפעם. מכתב או גלויה המתקבלים מהאב, הבן או האח שבפלוגות העבודה, מעוררים את החושים לרגע ולשעה. גם מאבא הגיעה גלויה. מילים פשוטות לכאורה. ניכר היה בעליל שאבא מנסה להסתיר את רגשותיו, כדי לא לעורר את צערנו עוד יותר, אך לשווא מנסה אבא להסתיר את כאבו ויגונו. מכל שורה, מכל מילה מבצבצים רגשי הצער, היגון והאנחה. גם אימא מנסה את כוחה כמידתו וגם היא אינה מצליחה. את כל כוחותיה הנפשיים אוספת אימא ופונה אליו לכתוב את המכתב האחרון:

"בעלי יקירי!

שמחנו מאד לקרוא את גלוייתך והנני ממהרת להשיב לך, כי... אולי... זה מכתבי האחרון אליך. דרכינו נפרדות... ומי יודע אם ניפגש עוד. אנו משתוקקים מאד מאד להיות יחד אתכם, אתך יקירי ועם בננו, אך... אולי... אולי... מוטב שאינכם אתנו. שמור על עצמך יקירי, שמור על בננו בן-ציון ישראל וה' יברך אתכם, ישמור עליכם ויטיב לכם בדרככם.

שלום, אבא, שלום!

נשיקות חמות ואוהבות, מרעייתך ומילדך!"

ריבונו של עולם, רבתה בנו חלחלה, קרן ירדה עד עפר, ומכל נשארנו ערומים. יום יום נאמר מה בסופנו, טוב מוות מחיים אמרנו, חיינו תלויים מנגד, הן אנו כלא היינו, דלים נבזים ושפלים. געולים מאוסים ובזויים. בני נכר משלו בנו, אמרנו נגזרנו ואבדנו. אדון הקל עולנו, ושלח ישע לגאלנו!

"ישראל עמך תחינה עורכים, שהם מצירים ולהיוושע צריכים, צריהם עליהם עול מאריכים, כל זאת הגעתם ושמך מברכים". **קהילתי סרדהאלי**, אנשי אשכולות, אפילו חרב חדה מונחת על צווארם אין הם מתייאשים מן הרחמים, אולי יש תקווה. קהילת סרדהאלי, ברה כחמה, זכה כלבונה! אנשים ישרי לב ותמימים, איתנים בדתם ובאמונתם! סהדי במרומים שאומרי "שמע אלה לא הטיחו כלפי שמיא והם מוכנים לקידוש שמו יתברך, לעלות עולה על מוקדה. אנשים ישרי לב ותמימים, כולם צדיקים, כולם אהובים, כולם טהורים, כולם קדושים.

חרב פתחו רשעים... לטבוח ישרי לב...

אין עוד יהודים בגטו. רק מלאכים בדמות אדם נשארו שם. כלו דמעות עינינו ונסתתמו מעינות הדמע. לא נאנחים ולא בוכים עוד. על מה ולמה לבכות עוד? הן מלאכים אנחנו.

הגיע בוקרו של יום החמישי, החמישה-עשר ביוני, במזרח הפציע השחר, קרני שמש ראשונות מאירות את פני השמים. מוזר, למי הפציע השחר? הן מלאכים אינם זקוקים לקרני אורה.

כשישים קרונות משא מחכים בתחנת הרכבת להסיע את מלאכל הקהילה. קבוצות קבוצות יוצאים המלאכים על פני רחובות ריקים ושוממים מחצר הגטו הדחוסה. ולעת ערב מתמלאים הקרונות במלאכי הקהילה. כשבעים איש, חולים ותשושים, זקנים, נשים וילדים נדחסו בכל קרון וקרון. שריקה, דחיפה קלה, ושיירת המלאכים יוצאת לדרכה האחרונה. אנו עוברים את קומארום. אבותינו, בנינו ואחינו, מחכים לנו בוודאי כדי לראותנו בפעם האחרונה. הליה רד והמלאכים נרדמים שינה עריבה. בודפשט, האטואן מאחורינו. ש-ש-ש, ש-ש-ש, משקשים גלגלי הרכבת. ליל שבת. הגענו לקושיצה היא קשאו. תחנת גבול בין הונגריה לסלובקיה. אנשי ס.ס. גרמניים מחליפים את הזרדאמים ההונגריים העוזבים את הרכבת. עוצרים. שעה, שעתיים והרכבת אינה זזה. שקט, שקט. רק קולות כלבים מייבבים נשמעים ממרחקים. מדוע מייבבים הכלבים כל כך? האם בגלל המלאכים? אוכן, כן, בוודאי. הרי הכלבים אינם גרמנים. כמעט חצות, ושוב נרדמים המלאכים. ופתאום שריקה חדה וארוכה, והרכבת יוצאת לדרכה.

ש-ש-ש, ש-ש-ש, נושפת הרכבת בדרכה לעבר הריה המיוערים של סלובקיה. שבת בבוקר. ליפאני, סלובקיה העליונה. כמה פעלי רכבת עומדים מן הצד ומסתכלים בשוויון נפש לעבר הרכבת. הם אינם מתעניינים בנו ואינם מתרגשים לראותנו. הן יום יום עוברות כאן שיירות של מלאכים. מים מובאים לקרון הרכבת ושיירת המלאכים שוב ממשיכה בדרכה. עתה ברור כבר לאן אנחנו נוסעים. לעבר פולין, לעבר גיא ההריגה. רק פעם אחת נאנחת אימא אנחה קלה. "אולי מוטה היה", היא אומרת, "אילו גם אבא היה אתנו". שוב ירד הלילה. בפעם השלישית נרדמים המלאכים בשינה ערבה.

בדמדומי שחרו של יום ראשון, השמונה-עשר ביוני, כ"ז סיון תש"ד, הגענו שבורים ורצוצים, חבולים, עייפים ויגעים אל תחנתנו האחרונה, אושוויץ. פתח הגיהנום. ארובות מעלות ענני עשן ולפידי אש נראים מרחוק.

איזה בתי-חרושת קיימים פה? מה טיבם של מפעלים אלה? במפעלים אלה נעבוד כאן? **אין לראות הרבה בעד החלונות הקטנים, המסוגרים והמסורגים**, רק בלוקים של בלוקים על פני שטחים עצומים, עמודי חשמל, מגדלי שמירה ותייל חשמלי דוקרני. מי אלה הגרים פה? מלאכים? הביטו! נשים תולות כבסים לבנים. הבכל זאת? כאן גרים כל המלאכים?

פתיחת הדלתות שמה קץ לאשליותינו, נשמעו קריאות: "אוסשטייגן! אוסטשטייגן!" ("החוצה! החוצה!") עשרות אנשים לבושי בגדי פסים עזרו להורידנו ולהצמידנו לעבר קציני סדום ועמורה, בני בלייפל, אנשי דמים ומרמה. הם מפרידים בין הבאים לימין ושמאל:

שמאל, שמאל, ימין שמאל, שמאל, שמאל – מראים בהינף יד קלה. שמאל, שמאל, ימין שמאל, שמאל, שמאל...

שורה ארוכה של מלאכים צעדה כבר בצד שמאל כשהגיע תורנו. כגשר המרחף על גזליו חובקת אימא בזרועותיה את שבעת בניה ובתה האחת, שהפנו יחד אתה אל עבר הצד שהמלכים צועדים בו. אף הגה לא הוציאה אימא מפיה, רק בעיניה הגדולות, העצובות, היא מסתכלת אל עבר בנה הגדול ואל אלעזר בנה הרביעי, הצועדים לכוון הצד השני. כך הסתכלו בוודאי כל האימהות אל עבר בניהן ובנותיהן שבצד השני.

עוד מבט אחרון אל אימא וילדיה, עוד מבט אחרון אל שורת המלאכים שמלפניה ומאחוריה, והנה השורה מתמעטת והולכת, ואחרוני המלאכים נעלמים מטווח ראייתנו.

בדרכם האחרונה...
לתחנת רכבת המשאות דרך רחוב הכוכב (Csillag utca).

בתחנת רכבת המשאות (ברקע ממגורת „אגראסול“)

יוצאים לדרכם האחרונה...

מקור העדות והתמונות: ספר הזיכרון לקהילת דונאסרדאהלי - Nagymagyar
מתוך "פרקי שואה", עמ' 274 ואילך.

בריחה מרכבות המוות

מתוך הפרק "גילויי התנגדות ומרי"

ספר הזיכרון לקהילת קולומיה – Kolomyia-1972, עמ' 313.

לפרשת ההתנגדות הפאסיבית שייכת גם הבריחה מקרונות המוות, שנהרו למחנה ההשמדה בלז'ץ, כשהם טעונים יהודים בצפיפות עד למחנק תחת שמירה חמורה. רבים נקבו חורים בקירות בקרונות וקפצו מתוכם תוך כדי דהירתה של הרכבת.

ישעיהו פדר שנלקח ב"אקציה" של ה-7 בספטמבר, קרע את חוטי התייל מעל לאשנב וקפץ החוצה. כן קפצו מן הקרונות, יעקב זינגר, גב' קירשנברג, שאיבדה עין מן הקפיצה ועוד מספר נערים וביניהם בובי קרנר, בנו של נחמן.

כן קפצו 4 נערים בגיל 14-15, בניהם של ד"ר פסלר, ד"ר טראובר, יוסף מאנדל ושל דוד האברמן. הם חזרו דרך סטאניסלאבוב בעגלה שהביאה מאת המפעל לחומרי גלם סמרטוטים מסטאניסלאבוב ללבוב. מסטאניסלאבוב הביא אותם בחזרה לגטו איכר מקולומיה. ברם, שלושה מהם נספו ב"אקציה" של ה-6 בנובמבר ומאנדל נספה חודש שלאחר מכן.

כן קפצו מן הקרון ב-12 בספטמבר 1942, פפי שטאפל, תלמידת האוניברסיטה בצ'רנוביץ (היא ניצלה על ניירות אריים בתורת פולניה שנסעה לעבודה בגרמניה) ופולה שוואמנוי, שאף היא ניצלה כפולניה בגרמניה.

מהרכבת שיצאה מקולומיה ב-10 באוקטובר קפצה מרים גוטמן, אך היא נתפסה ביחד עם 16 בני קולומיה שנתפסו אף הם וצורפו לקורבנות ה"אקציה" בסטאניסלאבוב.

מרים גוטמן קפצה שנית מן הקרון בבוקאצ'ובצה, אך בפחות הצלחה. היא נחבלה בראשה, בידיה וברגליה, אך הצליחה בסופו של דבר לחזור לקולומיה בתורת מקבצת נדבות.

כמו כן, קפצו מאותה הרכבת מרדכי (מוליו) שפרבר – הפרטיזן וקבוצת אנשים. לא ידועים לנו שמותיהם של אלה שנדרסו תחת הגלגלים, נפצעו או נהרגו ביריות השומרים, או נהרגו ביריות השומרים, או תוך כדי נפילתם על הקרקע. אולם חלק מהם הצליח להימלט. רובם נשדדו ע"י האוקראינים והוסגרו על ידיהם לגרמנים. הקומץ הקטן שהצליח להימלט חיים חזר לגטו בקולומיה.

במעשי גבורה גובלת הבריחה של גוטמן מן הבור בשפרובצה ביום ה-12 בדצמבר 1942 בלילה, ערום כביום היוולדו, פעמיים הוא חצה את נהר פרוט עד שהגיע פצוע וזב דם לגטו הישן שכבר פונה מיהודים. למחרת חזר לגטו המצומצם ביחד עם פועלי האלרבר ששקו באסוף שארית הרכוש בגטו הישן. לא פחות נועזת הייתה בריחתו של שמואל הורביץ, ממש ברגע האחרון שלפני הוצאתו להורג בתוך קבוצה של אחרוני הנידונים בבית העלמין. כן נמלטו מבין אחרוני הנידונים להוצאה להורג: הרופא ד"ר ואסרמן, רופאי השניים – האחים גוטפריד, זוג הספרים זיגמונט ושרה טנר וגב' שנאפס.

בדרך נס ממש הצליח להתחמק מן הבור ליאון אבנר, איש קולומיה עם בתו בת ה-12, שברח עם קבוצה ובתוכה אחיו ובתו. כל הקבוצה נתפסה בהורודנקה ונורתה.

בליל חורף, בכפור עז, עלה בידי אבנר, שהיה פצוע קשה בראש, לצאת מן הבור כשרגלו אחת קפואה ואחרי תלאות רבות ומחלת הטיפוס הגיע עם בתו לרומניה ומשם לארץ-ישראל.

כן הצליח להתחמק מן הבור בקוסוב ולברוח. הקצב אנשל טהן, אך הוא נתפס במרחק מה ע"י הגויים והוחזר למקום ההוצאה להורג.

נועזת ביותר הייתה התחמקותה של גב' לדרנפינד עם בנה בן ה-7 **משורות המובלים לתחנת הרכבת** ביום ה"אקציה" של ה-11 באוקטובר 1942 והצלת בנה.

יעקב גורפיין

בגטו סאנוק – במחנה זאסלוו – ברכבת לבלז'ץ

עדותו במשפט אייכמן.

מתוך פרוטקול ישיבה 21, יום ב' ט"ו באייר תשכ"א - 1.5.1961

היועץ המשפטי: אני קורא את מר יעקב גורפיין.

ש. אתה מדבר עברית ת. כן.

אב בית הדין: שים את הכיפה על ראשך, את ידך הימנית על התנ"ך ותגיד אחרי: "אני נשבע באלוקים שעדותי במשפט זה תהיה אמת, כל האמת ורק האמת". העד חוזר על השבועה.

ש. בפרוץ מלחמת העולם השנייה היית בפולין? ת. כן.

ש. באיזו עיר? ת. **בעיר סנוק שנמצאת בגליציה.**

ש. האם אתה זוכר את הכנסת יהודי סנוק לגטו? ת. כן אדוני.

ש. מתי זה אירע? ת. את יהודי סנוק הכניסו בעצם פעמיים לגטו.

אב בית הדין: איזה חלק של פולניה זה סנוק?

ת. פולניה הדרומית שקוראים לה גליציה.

ש. גליציה המערבית? ת. הייתי אומר המרכזית, היות וזה ע"י הסאן.

מיד אחרי פרוץ המלחמה בין גרמניה ורוסיה ציוו על היהודים לעזוב את בתי המגורים שלהם ולהתרכז באזור מגורים קטן. היתר היו צריכים לפנות את דירותיהם ולהצטמצם בכמה רחובות, בכמה בתים, אולם זה עוד לא היה גטו סגור, לא היינו עדיין מוקפים גדר תייל. הוציאו אותנו לכל מיני עבודות כפייה וכך הלאה. בערך בחודש אוגוסט, חודש יולי 1942, ציוו הגסטפו על כל יהודי סנוק להתייצב במשרדי הגסטפו לשם רישום והטבעת חותמת מיוחדת על תעודות הזהות שלנו, וקראו להם "קאן קרטן". מיד אחר-כך ציוו על הקהילה היהודית לאסוף את כל היהודים, ונתנו להם הוראה...

היועץ המשפטי: מה זה הקהילה היהודית? מי שלט? ת. היודנראט.

ש. ממונה ע"י מי?

ת. על ידי הגסטפו, ציוו על כל היהודים להתרכז, גם יהודי הכפרים שמסביב לסנוק, בתוך מחנה שבנו היהודים בפקודת הגסטפו, **קראו למחנה זה זסלב**. בהתחלת חודש ספטמבר אספו את כל היהודים גם מסנוק וגם מהסביבות והכניסו אותם למחנה הזה. הוא היה מגודר היטב, התברר בזמן המפקד שהיו בסנוק ובסביבתה 13,000 יהודים אז.

ש. נחזור רגע אחורנית, לפני הגטואיזציה. לפני שהכניסו אתכם לגטאות, היו פעולות נגד היהודים בסנוק? ת. כן

ש. מה היה?

ת. הרגו יהודים מיד עם פרוץ המלחמה, זאת אומרת כבר בספטמבר 1939 הרגו כמה יהודים, שרפו בתי כנסת, יהודי אחד אשר רצה להציל ספר תורה מתוך בית הכנסת, הרגו אותו במקום וזרקו אותו כמעט חי לתוך בית הכנסת. כמו כן הרגו הרבה אנשים שחיפשו אותם ע"י אמתלות שונות. הם חיפשו למשל יהודים שהיו חשודים בהשתייכות לקומוניזם, והיות ולא מצאו אותם לקחו אנשים אחרים שהיה להם שם דומה או את בני משפחתם והרגו אותם בסנוק.

ש. כמה זמן נתנו לכם לעבור לגטו?

ת. הם פקדו עלינו לעבור לגטו תוך יום אחד, זאת אומרת מיום אחד למחרתו היינו צריכים להתייצב כולנו. אני עצמי עבדתי בסנוק בבתים של המשטרה הגרמנית. בנינו בנינים של המשטרה, והם הרשו לנו, לי ולבני משפחתי, לעובדים ובני משפחותיהם, להיות בתוך המחנה הזה סגורים ושמורים ע"י הגסטפו. בלילה, באותו הלילה לפני השילוח הראשון של היהודים, באו ראשי הגסטפו של סנוק, אני זוכר את שם הקצין של הגסטפו, שמו היה אלברט שולץ....

ש. מה הייתה דרגתו?

ת. ... הוא בא יחד עם קרצמן ומילר, העמיד אותנו בשורה בלילה, הוציא מתוך השורה אנשים שהם חשבו שאינם מסוגלים לעבודה, זאת אומרת זקנים וילדים, והעבירו אותם למחנה זסלב.

ש. תאר את ההפרדה הזאת, כאשר הילדים הופרדו מהאימהות, מה היה?

ת. כאשר הילדים הופרדו מהאימהות וההורים מהבנים, הנשים התחילו לבכות ולילל שישאירו אותם במקום היות ואנחנו עובדים. אז הם אמרו שזה שום דבר, רק מעבירים אותם למקום מגורים אחר, וכעבור שבוע ימים נוכל להתאחד. לתוך זסלב הכניסו אח"כ קרונות רכבת 10,000 איש. אנשי הגסטפו מצאו כ-500 יהודים שלא באו למפקד זה, הסתתרו בבתייהם, **או אנשים חולים שלא היו מסוגלים ללכת לקרונות הרכבת**, או ילדים, הכניסו אותם לבית הסוהר במקום. היו כ-500 איש, ביניהם דודי, ולמחרת, אחרי השילוח של 10,000 איש, הם הרגו 500 האנשים במקום, בזסלב. דודי ניגש לקצין הגסטפו והבטיח לו כסף שישחרר אותו ואת בני משפחתו. הם העבירו אותו יחד עם האנשים על יד הבור וירו אז ב-500 איש, ולבסוף נתנו לו בעיטה ואמרו לו לברוח. הוא חזר אז למחנה שלנו, אני זוכר זאת, היה מגואל בדם מראשו עד רגליו.

ש. והוא סיפר את הסיפור הזה?

ת. כן, וגם נתן לי שמות של אנשים שהרגו שם במקום. אנחנו עוד המשכנו לעבוד. כל זה קרה בחודש ספטמבר 1942.

ש. לתוך זסלב הלכה מסילת רכבת?

ת. זסלב הייתה פעם בית חרושת לנייר, הייתה שם מסילת רכבת ישנה שלא הייתה בשימוש. כמה חודשים לפני השילוח הגסטפו פקד על היהודים לבנות שם מסילה חדשה או לבנות בתי מלאכה, הם אמרו לנו שאנחנו עלולים לעבוד שם, היות והצבא הגרמני זקוק באופן מיוחד לבגדים, פרוות ונעלים. ציוו עלינו להכין את בתי המלאכה.

ש. ואתם האמנתם?

ת. אנחנו האמנו, היות וכל פעם היו באים אנשי הגסטפו, קוראים את היהודים להתייצב והיו מכריזים באוזניהם שהפירר פקד כבר לא לגרש יהודים, שאנחנו זקוקים לעבודה. לא יהיו יותר גירושים, יותר השמדות ויריות.

ש. אחרי כל גירוש היו מבטיחים זאת?

ת. כל פעם, שלא נפחד, לא נברח, לא נשתולל. בינתיים אנחנו המשכנו עוד לעבוד במקום עד לחוש דצמבר 1942. בחודש דצמבר הוציאו את יתר העובדים וריכוזו אותם בכמה בתים קטנים בתוך העיר סנוק, ומשם לקחו אותנו יום יום

לעבודה. אחרי כל הגירושים, אחרי ההשמדות. נשארנו רק 1,300 איש מתוך אוכלוסייה של 13,000 איש ביוני 1942.

אב בית הדין: 13,000 יהודים בעיירה זו?

ת. בעיירה זו ובסביבתה.

בוקר אחד בהתחלת ינואר או אמצע ינואר 1943 העירו אותנו. ראינו שאנחנו מוקפים ע"י אנשי ס.ס. מסביב לגטו. הם פקדו עלינו להתייצב בחצר. הרשו לכל אחד לקחת שמיכה והובילו אותנו ברגל לזסלב. בזסלב הכניסו את כולם לתוך אולם והחזיקו אותנו שלושה ימים ושני לילות. **ביום שישי בבוקר הכניסו אותנו לקרונות רכבת.** בבוקר שמענו שמגיעה איזו רכבת וראינו שש עשרה קרונות רכבת במקום. בכניסה לרכבת עמדו אנשי ס.ס. עם כלבים, וציוו עלינו להיכנס, להידחק לתוך הקרונות האלה.

היועץ המשפטי: כמה אנשים היו שם?

ת. היינו 1,3000 איש, ולנו היה מזל, אני ספרתי את האנשים בתוך הקרון שלנו, היו 103 איש.

ש. בקרון שלך?

ת. כן, זה היה קרון משא צרפתי. היה כתוב על הדלת: 8 סוסים או 40 איש.

ש. אתה קורא צרפתית?

ת. כן, הכניסו אותנו יחד לקרונות. לא היה מקום לעמוד או לשבת. חלק מהאנשים שכב על הארץ. חלק עמד, וכך כל שעה התחלפנו.

ש. לפני שעליתם לרכבת, כמה זמן הייתם סגורים במחנה זסלב?

ת. שלושה ימים ושני לילות.

ש. נתנו לכם אוכל? ת. לא נתנו לנו שום אוכל ושום שתיה.

ש. נתנו לכם לצאת החוצה לעשות צרכיהם?

ת. לא נתנו לנו לצאת החוצה.

ש. איפה עשיתם את צרכיכם?

ת. בתוך האולם הזה.

ש. אחד בפני השני, נשים, ילדים וגברים יחד?
ת. כן, יחד, בתוך הרכבת היינו כמה שעות. הם סגרו את הדלת. החלונות היו כבר סגורים, מובטחים גם עם חוט תיל. לקראת הצהרים הרכבת זוה, יכולנו להבחין דרך הפתח בחלון שהרכבת נוסעת בכיוון לפשמישל, אחר-כך לכיוון ירוסלב. ידענו שאת יהודי הסביבה משמידים במחנה בלז'ץ. החלטנו שאם הרכבת תפנה ימינה בכיוון רבה-רוסקה, נשתדל לפרוץ את הרכבת.

ש. ימינה זה לכיוון בלז'ץ? ת. כן.
ש. ושמאלה?
ת. לכיוון קראקוב. היה לנו עוד זיק של תקווה שאולי מעבירים אותנו לפלשוב, זה היה מחנה עבודה ע"י קראקוב.

אב בית הדין: כל זה היה ידוע לכם?
ת. כן, הם הכריזו יומם ולילה שהם צריכים את הרכבת בשביל הניצחון שלהם. לא עלה על הדעת שהם מוציאים את היהודים להשמדה כל הזמן. אמרו כל הזמן גלגלים צריכים להסתובב בשביל הניצחון.

היועץ המשפטי: אז לא האמנתם שהתכנית היא להשמיד את העם היהודי?
ת. לא.
ש. למרות שקיבלתם ידיעות מבלז'ץ?
ת. כן, אבל זיק של תקווה עוד התנוצץ בקרבנו בכיוון זה שאולי בכל זאת יקרה איזה נס. הם הבטיחו יומם ולילה שמפסיקים את הגירוש וההשמדה. היות וראינו שהרכבת פונה לכיוון רבה-רוסקה, הצלחנו לפרוץ את החלון וכמה מאנשי הרכבת קפצו החוצה. כל פעם שבן אדם קפץ החוצה, שמענו יריות. על כל קרון היה איש ס.ס. עם מכונת ירייה בידו.
בערך בשעה 2 לפנות בוקר, אחרי ירוסלב, דחפה אותי אימי מהקרון ואמרה לי לקפוץ. קפצתי מהקרון.

ש. בן כמה היית?

ת. בן עשרים ואחת. השארתי בפנים את אימי ואת אחי. הסתתרתי בתוך השלג. העמידו את הרכבת, התחילו לירות אחרי, עברתי לצד השני של המסילה, התחפרתי בתוך השלג, הייתי שעתיים בשלג עד ששמעתי שהרכבת זזה.

ש. האם ראית אחרי זה את אימך?
ת. לא ראיתי אחרי זה אף אחד מבני משפחתי.

ש. כמה שעות היית בקרון הסוסים?
ת. מיום שישי בבוקר עד שעה 2 למחרת.

ש. שם נתנו לכם אוכל?
ת. לא נתנו לנו לא אוכל ולא שתיה. לא הרשו לנו להכניס שלג לתוך הקרון, רצינו לערבב את צרכינו בשלג, ירו לכל קרון שמישהו הכניס לתוכו קצת שלג.

ש. איפה עשיתם את הצרכים? ת. בפינת הקרון.
ש. היו שם נשים וילדים? ת. היו נשים וילדים וזקנים יחד.

ש. לפני הפעולה הזאת תוכל לספר משהו על שוד הרכוש היהודי?
ת. כן, מיד אחרי כניסתם לסנוק בספטמבר 1939 פקדו על היהודים להביא כל דבר ערך שיש להם. זהב, יהלומים, מטבע זר. כמובן שהיהודים נתנו. בחורף 1941 ציווה הגסטפו באמצעות ה"יודנראט" להביא את הפרוות וגם את הסקי למי שהיה. זה היה דרוש לצבא הגרמני. היו מקרים שאנשים פשוט שכחו איזה כפפה או פיסת פרווה, הגרמנים ערכו אחרי כן חיפושים, לקחו את האנשים האלה והביאו אותם לאושוויץ. כעבור חודש ימים, מצאו אצל יהודי אחד חתיכת פרווה, הרגו אותו במקום.

לפני הגירוש הכללי ציוו על היהודים לסגור את הבתים, להשאיר את הכול מסודר ולהביא את המפתחות לבניין הגסטפו. הם העסיקו גם יהודים בהעברת רהיטים. בכל מקום שמצאו רהיטים יפים, העבירו אותם לגרמנים במקום. מה עשו עם היתר, איני יודע. ראיתי במחנה זסלב ערימות ערימות של כלי כסף, פמוטים, שמיכות, סדינים, את הכל הערימו בסדר, במריצות עלו על כלי הכסף, כל כך הרבה היו שם.

ש. הגד לי, כשהטעינו אתכם בתחנת הרכבת על הרכבת העולה לבלז'ץ או שחשבתם שהיא עשויה לנסוע לבלז'ץ, לא התנגדתם?
ת. לא היה כבר כוח, רצינו שזה ייגמר אחת שנים. זה היה בשנת 1943, אחרי כל כך הרבה שנים לא היה לנו כוח התנגדות יותר.

ש. רציתם שזה ייגמר? ת. רצינו שנמות מהר.

ש. מדוע קפצת מהחלון?

ת. היה בכל זאת אימפולס, כשראנו שהרכבת הולכת בכוון בלז'ץ, התעורר איזה זיק, ראינו שמישהו קופץ, אני לא הייתי קופץ לולא אימי דחפה אותי בכוח.

ש. איך ניצלת מגיהנום זה?

ת. אחרי שקפצתי מהרכבת, הלכתי ברגל לכיוון העיירה ירוסלב. משם הגעתי לפשמישל. לא מצאתי שם יהודי. נכנסתי לבית נוצרי. נתנו לי ללון שם. לאחר זה הייתי כמה ימים בפשמישל ונסעתי משם לקראקוב, קראקוב הייתה עיר גדולה. ניסיתי להיכנס לתוך הגטו. הייתי קצת בתוך הגטו, ראיתי שם רע, ברחתי החוצה, הסתתרתי בתור נוצרי. אחרי כן נכנסתי למחנה פלשוב, היות והתנאים היו שם גרועים, ברחתי משם, הסתתרתי בתור נוצרי, אחרי כן עברתי את הגבול לסלובקיה, מסלובקיה להונגריה.

ש. מהונגריה לרומניה?

ת. מהונגריה לרומניה, ומרומניה לתורכיה וב-1944 באתי לארץ ברכבת דרך סוריה. ומאז אני כאן.

מקור: ספר הזיכרון לקהילת סאנוק – Bukowsko, מעמ' 356 ואילך.

פראדיל שיפפר {פרלמוטר}

רכבת המוות במסעה מהורודלה למחנה ההשמדה סוביבור

מתוך עדותה: "יהודי הורודלה בתקופת הכיבוש הגרמני וסופם המר",
ספר הזיכרון לקהילת הורודלה, עמוד 115 ואילך.
Horodlo (1960)

**בעדות זו, מובא בעיקר תיאור ההתעללות והטרור הגרמני
כלפי יהודי הורודלה לפני גירושם ובזמן עלייתם לרכבת המוות.**

גירוש יהודי הורודלה

מועקה כבדה רבצה באוויר העיירה, מורגש היה, כי דברים נוראים עומדים להתרחש, שמועות הגיעו ממקורות שונים, **כי הגרמנים מגרשים את היהודים למקומות בלתי ידועים, ומשם לא חוזרים יותר.** שמענו גם, על שליחת אנשים למחנות ריכוז, חדלנו לפשוט את בגדינו לפני לכתנו לישון, מתוך חשש התנפלות על הבתים היהודיים באמצע הלילה, כשם שעשו זאת בערים אחרות. הכינונו ילקוט-גב משקים, בכדי להיות מוכנים לגזירת הגירוש, הסתובבנו כצללים. השמועות הרעות מערים אחרות מקפאות את דמנו. במצב פחדים זה, הגענו לחג הפסח 1942.

שמונה ימים לאחר החג עבר על עיירתנו אותו הגורל שנועד ליהדות פולין. "מגרשים את היהודים מהורודלה!" פשטה חיש מהר שמועת זוועה. "הגויים" התאספו – כמובן – "לקחת" את שארית הרכוש הדל של היהודים, והיהודים נאלצו למכור במחירים אפסיים, ואילו ראש העיר האוקראיני עבר מבית לבית ורשם את חפצי הבית למען לא יוכלו למכור אותם.

הלכתי אני לאיכר אחד בשם מטיעבקי בודניבסקי, והצעתי לו לקנות את ארון הבגדים שלנו, מזכרתי כי בהיותו פעם אצלנו התבטא, כי הארון יפה ביותר. הוא לקח את הארון, והבטיח לשלם עבורו אלף זלאטי – מחיר יפה למדי, התפלאתי על המחיר הטוב, והבעתי את תמיהתי בגלוי. על זה ענה בודניבסקי: זהו מחיר ריאלי של הארון, אני רוצה לשלם את מחירו, ואינני רוצה לנצל את צרת הזולת.

מוצאת אני לנחוץ להזכיר עובדה זו, שכן ע"י מכירת הארון לאיכר בודניבסקי, התחילה היכרותי עם משפחתו, שהביאה להצלת חי, **כפי שיסופר להלן:**

עדיין קווינו, כי יצליחו לבטל את גזרת הגירוש, ע"י תשלום כופר בעיר הרובישוב – מושב מטה הרוצחים המחוזי, משם יצאו הגזרות מדי פעם בפעם.

מספר אנשים מ"היודנראט", נסעו להרובישוב להשתדל בדבר ביטול הגזרה. בדרכם חזרה – לאחר שהשתדלותם אצל הגרמנים הייתה לשווא, עכבו אותם הגרמנים על יד הכפר קובלה, הוציאו מהם את ר' פתחי בלאט והרגוהו. ר' פתחי היה הקורבן הראשון בהורודלה. הידיעה על השליחות שלא הצליחה והריגת ר' פתחי בלאט, הדהימה את יהודי הורודלה. אימה ודיכאון עטפו את העיירה, יהודים קוננו והתעלפו. התאספנו בביתה של שרה מינדל רזנבלום לומר תהילים, (בביתה של שרה מינדל התפללו כל הזמן לאחר פרוץ המלחמה), קווינו, אולי יבטלו הרוצחים את הגזרה הנוראה אולם הגזרה בוצעה.

שמונה ימים לאחר חג הפסח – 1942, נצטוו כל היהודים, אנשים, נשים וטף, להתייצב בשוק העיר לשם גירושם. הוצאו מצו זה, אנשים המועסקים בעבודות שדה ע"י בעלי האחוזות ואיכרי הסביבה. היהודים רצו לאיכרים והתחננו, שיקבלו אותם לעבודה ללא תשלום. במקרים רבים הבטיחו האומללים לאיכרים לשלם כסף נוסף לעבודתם.

איש אינו מסוגל לתאר את מחזה האימים, כיצד קהילה שלמה, אנשים, נשים וטף, מוצאים מבתיהם ומעירם בה ישבו דורות, מובלים עיפים ורצוצים לכיוון בלתי ידוע. זוכרת אני, איך אימי וילדיה – אפרוחיה עזבו את ביתנו, וכשהתרחקו

כבר מהבית, הפנתה אימי את ראשה לעבר הבית, נאנחת ואומרת: ה' יודע אם אראה שוב את ביתי.

אני הייתי בין אלה, שהצליחו להשיג מקום עבודה, ועל ידי כך נשארתי בעיר. קיוויתי, כי אוכל להמציא לאימי מזון לאחר שייוודע מקום גירושם, ובהיפרדי מאת יקירי, נדמה היה לי, כי ליבי נותר ממקומו. עמדתי קפואת מבט, ותרתי אחרי אימי, אחי ואחיותי, המתרחקים הלאה הלאה...

חזרתי מהשוק הריק ובכיתי בקול גדול, לא היה אכפת לי, אם הגרמנים ישמעו את בכי ויהרגוני. המשכתי ללכת עד שהגעתי לביתנו. אבל לביתנו לא נתנו לי יותר להיכנס. נוצרייה בשם נאדז'אלי, עמדה בפתח הבית ואמרה לי: "מה את רוצה כאן? מעכשיו הבית שלי הוא, ואין לך רשות להיכנס".
אנו הנשארים המעטים ביקשנו שיתנו לנו בית אחד לגור בו, וקיבלנו בית כזה.

כל הבתים נתפסו ע"י הנוצרים. מספר ניכר של בתים, נהרסו ע"י תופסיהם והחומרים הועברו אליהם, רחובות העיירה נשתנו שינוי מפחיד. נדמה היה, כי העיר ורחובותיה מבכים את החורבן. אני מביטה לעבר ביתנו, מסתכלת לעצים שנטעו בידי אחי, ורואה כי התלבלבו ומכוסים פרחי אביב... ליבי נצבט למראיהם. פחד ואימה בכל פינה, פחדנו להיות בעיירתנו.

ימים מספר לאחר הגירוש הוציאו הגרמנים את רחל בלאט, אברהם זיידיל ואת משה ברגר, הובילו אותם לבית העלמין היהודי ורצחו אותם.
כמה ימים אחר-כך, שלחו הגרמנים את חיים ויינטרויב עם מכתב לכפר מאטש, ושם הרגוהו. יומיים אחר-כך שלחו הרוצחים את אברהם – בנה של טובה'לה – עם מכתב דומה לכפר מאטש, כשאמרנו לו שינסה לברוח ולהיחבא, ענה: "לאן אברח ואיפה אתחבא, בין כך לא נוכל להימלט, והדבר שעלול לקרות יקרה בין כך.

באותו הזמן, הרגו גם את שמואל (שמולקה) בנו של רב העיר, וקברו אותו על יד בית הספר הפולני.
אימה ופחד וחוסר ביטחון אישי בכל פינה, אף הצל האישי שלנו הטיל את פחדו עלינו.

מגורשי הרודלה בעיר אוכאן

כעבור שבוע ימים בערך נודע לי, כי אימי והילדים יחד עם יהודי הורודלה נמצאים באוכאן. שמענו גם על רצח המוני ומחריד על יהודי אוכאן. נמסר לנו, כי הגרמנים הוציאו רבים מיהודי אוכאן, הובילו אותם לבית העלמין היהודי ורצחו אותם במכונת ירייה. בין ההרוגים היו גם 22 מיהודי הורודלה, מבין אלה שהובלו להרג, נשארו שניים לבד, שהעסיקו אותם בקבורת ההרוגים, והם: יעקב זיידיל, וחתנו של מוטיל סופר. סיפורם על הרצח הברברי שביצעו הרוצחים הגרמנים הקפיא את הדם.

מגורשי הורודלה בעיר אוכאן

שמונה ימים לאחר חג השבועות, שנת 1942, לאחר גמר עבודת הנטיעות אצל האיכרים, גרשו גם אותנו הצעירים מהורודלה, והובילו אותנו לאוכאן, הריצו אותנו ללא מנוחה עד לאוכאן. מה מאושרת הייתי, כשפניהם חיוורים ומחבקים אותי ובוכים. גדול היה אושרי בכך, שהבאתי להם בעגלה שנסעה בעקבותינו ושהובילה את החבילה של המגורשים – עומר תפוחי אדמה ועצים להסקה, אשר קיבלתי מהאיכר בודניבסקי על חשבון ארון הבגדים שמכרנו לו תוך הבטחה לשלוח לנו את יתרת הגיע, כשנכתוב לו על מקום מגורנו החדש.

הגולים באוכאן

מראיהם וחזותם של יהודי הורודלה, השתנו מאד במשך אותם השבועות מאז הגירוש מהורודלה. הגברים היו גזוזי זקן מאונס, דבר ששינה מאד את מראיהם ואת חזותם מלבד רב העיר, ששמר על הזקן עד יומו האחרון.

מלאי המזון הדל הלך והצטמצם ביותר. כל המזון שלנו הספיק לארבע שבועות. הלחם היה מכוסה עובש. היה זה, הלחם שנאפה בהורודלה, ואכלו אותו במנות זעומות תוך חיסכון וזהירות. על אף המצוקה הזאת, לא שכחה

אימי לתת מלחמה הדל מדי פעם, לאנשים רעבים שלא היה להם מה לאכול, בהוסיפה, כי בזכות זאת ינצלו ילדיה ממיתת רעב.

גרוע ביותר היה מחסור בעצי הסקה. אם כבר נזדמנו באיזה אופן שהוא, תפוחי אדמה מעטים, לא היה במה לבשל אותם. אימי הייתה הולכת ליער – מרחק 8

ק"מ – בכדי להביא חבילת עצים קטנה, בסכנה על ידי כך את חייה, כי מדי פעם בפעם שמענו על יהודים שנורו "בחטא" הבאת עצים מהיער. בכל זאת גבר יצר הקיום על כל הסכנות. אנשים חיפשו דרכי קיום, וקיוו לעבור את הגזרות והצרות.

השמדת יהודי הורודלה

זמן רב לא ניתן לנו להיות יחד. שבוע ימים לאחר בואי לאכאן – זה היה שבועיים בערך לאחר חג השבועות, כ"ד בחודש סיוון -, **הובילו את יהודי הורודלה בדרכם האחרונה, למחנה ההשמדה בסוביבור**, אחד ממחנות ההשמדה שהקימו הרוצחים הנאצים.

מצעד המוות של יהודי הורודלה, חרות הוא על לוח ליבי, ולא אשכחהו לעולם. ביום המר ההוא, לקחו את יהודי הורודלה, **והובילו אותם למיונצין על יד זמושץ והביאו אותנו לתחנת הרכבת בעיר הזאת.** בתחנה עמדה רכבת עם קרונות משא. על הנוער והגברים בגיל העמידה, ציוו הרוצחים לסור למקום צדדי, ואילו את הזקנים. האימהות והילדים, אילצו במכות אכזריות וביריות לתוך ההמון הצפוף לעלות לקרונות המשא.

אוי ואבוי! אין מילים לתאר את מחזה האימים והזוועה שראיתי ועברתי באותו היום במיונצין! בדאבון ובכאב מסתכלים אנו ורואים את יקירינו, נדחפים נדחקים ומסתערים לעלות מהר על הקרונות, **בכדי להימלט מכדורי הרוצחים**, ולנו העומדים בצד אין אפשרות להגיש להם עזרה ולחלצם מצרתם. **הקרונות גבוהים מדי**, וקשה לאומללים לטפס ולעלות עליהם. אחד סוחב את השני ועוזר לו לעלות, והרוצחים אינם מפסיקים לירות באומללים.

פה ושם, גולשות ונופלות מהקרן גוויות אנשים שנפגעו מכדורי המרצחים תוך טיפוסם וזחילתם לתוך הקרון. רואה אני, אימי המסכנה סוחבת את ילדיה ועוזרת להם לעלות לקרון, ובתוך ההמולה והמבוכה חוזרת היא בריצה לקחת את חבילת האוכל וקנקן המים, שלקחנו אתנו בעזבנו את אוכאן. בינתיים מרגיש בה מרצח גרמני, ומכוון לעומתה את אקדחו. כאן לא יכולתי להבליג יותר, וצעקתי לעברה: אימא! תברחי! מלטי את נפשך!

לשמע זעקתי, היפנה המרצח את אקדחו לעברי, וירה, אולם, כאן קרה דבר משונה: על ידי עמדה עמדת פרומעט – בתו של אליהו אידל והיא משכה אותי אליה למען אפסיק לזעוק. במושכה אותי, נאלצתי להתכופף קמעה, וזאת בדיוק

בעת הירייה של המרצח והכדור עבר אז מעל לראשי. הגרמני עשה תנועת יד, ואימי עלה בינתיים לקרון.

הקרונוט נסגרים, והרכבת זזה לאיטה ומפליגה עם יקירנו המעונים והאומללים לדרך שממנה לא שבו עוד, כשעינינו הקפואות והנפחדות מלוות אותם תוך צער ויגון.

כל הלילה ישבנו על החבילות – כשמסביבנו פזורים גוויות ההרוגים שנהרגו במבצע הרצח ובכינו וספדנו על גורלם וסופם המר של יקירנו ושל יהודי הורודלה, על קהילת היהודים הצנועים והשקטים, שחוסלה באופן אכזרי ואיום על ידי אוכלי אדם גרמניים.

מיון הנשאים להשמדה ולעבודה

למחרת הזוועה, הופיעה ועדת רוצחים, שמיינו את השרידים הנשאים, למסוגלים לעבודה ו"לחלשים". את המסוגלים לעבודה – שגם אני הייתי בתוכם – החזירו לאוכאן, ואילו את "החלשים" העבירו למחנה ריכוז בסטאו על יד חלם. היה זה מחנה איום, **האומללים התהלכו במחנה כביום היוולדם.** על זוועות המחנה מסר לנו יעקב זיידל שגם הוא היה בין האומללים שהוסעו לסטאו והצליח לברוח מהמחנה ולהצטרף אלינו.

**העלאת יהודים על קרון משא בלובלין-פולין
המופנה למחנה ההשמדה בלז'ץ**

ברטה מורגנשטרן **ברכת המוות לטראנסניסטריה**

הוכנסנו לקרונות של בכלי חיים, כשהדלתות נסגרו עלינו, **הנסיעה ברכבת נמשכה מספר ימים**. סבלנו ממחסור במים ואכלנו מכל מה שהיה לנו. היינו רבים בכל קרון. הצפיפות הייתה עצומה. חום גדול שרר בפנים עד כדי מחנק.

זה קרה בחודש אוקטובר. במשך כל הדרך נשמעו צעקות ובכי של הילדים והמבוגרים. כך נסענו מספר ימים עד שהגענו למארקולשטי בביסאראביה. הגענו בערב, הורידו אותנו מהקרונות. לא הרשו לנו לקחת כל המטען שהיה ברשותנו **והיה עלינו ללכת, רגלי, מספר קילומטרים**.

הואיל והריצו אותנו בדרך, איבדנו המרוץ הזה איש את רעהו, ילדים נפרדו מהוריהם וההורים מילדיהם, אחים מאחיותיהם וכו'. נשמעו צעקות וצווחות כשהאחד מחפש את השני. הדרך הייתה בוצית ובמקומות רבים שקענו עד הברכיים. הוכנסנו לבתים, לבתים שנעזבו ע"י יהודים שגרו שם מקודם ואשר במשך הזמן, גורשו ונרצחו.

בימים הראשונים לשהותנו במקום, הוצאנו ע"י חיילים רומנים בשעות הבוקר מהבתים בהם גרנו, וגורשנו לעבר בתים אחרים. הם פגעו בנו באלות וברובים ורדפנו ללא רחמים. באחד הערבים הוכנסנו לבתים בהם הרצפות היו מרוחים בעיטרן {נפט}, כדי שלא נוכל לשבת עליהן.

תעודותינו נלקחו מאתנו ונאמר לנו, כי אין לנו צורך בהן, הואיל וביו-כך כולנו נמות. כן לקחו מאתנו את כל התכשיטים ואף את כלי הבית ושעונינו. **למחרת הוצאנו כולנו והובלנו בשיירה של כ-1,500 איש רגלי לעבר טראנסניסטריה**.

מקור: ספר הזיכרון - מארקולישטי -יד למושבה יהודית בבאסרביה, עמ' 466.
ברטה, ילידת צ'רנוביץ מסרה עדותה ב"יד ושם" בשפה הגרמנית. תיק: 3/9/1959

ברכבת לטראנסניסטריה

מקור התמונה: ספר קלאראש-ש-Calarasi-באסרביה, רומניה, עמ' 381.

גופות אסירים בקרון רכבת 1.5.1945
גרמניה - Seeshaupt

הלה אכטמן

בריחה מרכבת המוות שיצאה מחלם לעבר מחנה ההשמדה סוביבור

פרק של ייסורים וכיליון

החיילים הקיפו את היהודים והעבירם לחצר הכנסייה. אנשים מגיעים מכל העברים, מובילים עניים ועשירים, זקנים וצעירים, גדולים וקטנים. נשמע קול פיצוצים במקומות שאי אפשר היה למצוא בהם יהודים, זורקים אנשי הגסטפו רימונים והורגים את המסתתרים.

השעה כבר תשע, אחי, משה, מגיע עם קבוצת אנשים, אנו פונים אליו בשאלות על המתרחש. הוא מספר, כי הוא ועוד משפחה עמדו לצאת את העיר, אולם האוקראינים עצרו אותם, אילצו להתפשט וחיפשו אצלם כסף, וכשלא מצאו, הריצו אותם חזרה העירה והעבירו אותם אלינו לכנסייה.

בחצר נמצאים כבר ד"ר ואלברגר עם כל משפחתו, כל פקידי המועצה המקומית (גמינה), כל הפועלים ממקומות העבודה הגרמניים הרשמיים, מביאים את הכול, בלי יוצא מן הכלל. אין שמים לב לתעודת העבודה, ערכם עתה הוא כאין וכאפס, גורל אחד ודין אחד לכל יהודי – להגיע לחצר הכנסייה המוקפת חיילים. שם מצלמים אותנו.

אני מסתכלת ומחכה: אולי יביאו גם את הוריי, אם כי אנו מתפללים שימצא את מותם במקום הימצאם, ושלא יצטרכו לבוא הנה ולראות במו עיניהם את האסון הגדול של כולנו.

השעה אחת-עשרה, הובלת האנשים בעיצומה, על ידי עומד בן דודי וראשו פצוע, אינו מרגיש בדם הניגר ממנו. "זה לא חשוב" – הוא אומר. כשהביאו בשעה שתיים-עשרה את היודנראט, היה ברור לכל שהמצב רציני, ושיעבירו מכאן את כולנו. והנה החיילים מעמידים את היושב-ראש, פרנקל, בצד, על ידו – את הטכנאי טננבוים ואת משפחותיהם. מתעוררת מחשבה: הרי לא ישמידו את כל

היהודים, ואולי יהיה חלקנו עם המאושרים... הביאו את אנשל בידרמן והעמידוהו על ידנו.

ואנשים מגיעים גלים גלים. הגרמנים כבר עייפים ורוצים לנוח. הגיעה שעת הצהריים, הם משאירים מספר לא גדול של חיילים לשמור עלינו ומסתלקים. לאחי משה היה צרור של דברי מאכל ובקבוק חלב (אנחנו לא לקחנו אתנו לכאן שום דבר). הוא מוציא פרוסות קטנות של חלה ומתחלק אתנו באומר, שעלינו לשמור על האוכל לשעת חירום. הוא היה בטוח כי לפנינו עוד ימים קשים מאלה של היום.

הדבר היחיד, ששימח את ליבי, היה זה, שהוריי אינם אתנו כאן (אמנם לא הייתי בטוחה, כי הם עודם בחיים), ואינם נאלצים להיות נוכחים בשבר הגדול שפקד אותנו.

השעה שתיים, כל אנשי הגסטפו ומפקדם בראש הגיעו. הלב הולם, מי יחיה?... מי ימות?... הבעת פני העצורים אינה אחידה. ישנם פנים חיוורים, ישנם מרוכזים, ויש גם אדישים. המפקד וקציניו מתהלכים ומתבוננים בקהל. גורלנו בידיהם. הם בוחרים את החזקים, את הבריאים ואת הצעירים, אולי כדי להשאירם בחיים. באמצע המגרש עומדת קבוצה קטנה, ובה פועמת כבר תקוות החיים. המפקד שם עין בבעלי וקרא לו. בעלי תופש בידי ומוליכנו אתו. אולם צפייתי הייתה קצרה ביותר. המפקד עבר בין האנשים המאושרים, השגיח בי וציווה על שנינו לחזור לקבוצה הנדונה למוות.

אנו חוזרים, המהומה גדולה, צעקות התייפחות, פסה כל תקווה. איש הגסטפו ניגש ללבנהרץ הצעיר ופוקד עליו לעבור לקבוצה הנבחרת, אבל אך ורק הוא, בלי אשתו ובלי ילדו. מובן, כי איש זה מהגסטפו לא התרשם כלל וכלל מלבנהרץ, שבחר להישאר יחד עם אלה, שנועדו לכליה. היה זה המקרה היחיד, שהבעל לא הסכים להציל את חייו, אם לא ניתן לו להציל את אשתו.

גם ד"ר ואלברגר השתוקק להינצל, וכשהעביר אותו אחד מאנשי הס.ס. לקבוצת הנבחרים, החזירו איש ס.ס. אחר בדחיפה גסה אחת לשורות "המתים". בסופו של דבר הצליח – אותו ואת בנו להשאיר בין "החיים".

הזמן עובר, חבורת הנידונים לכליה הולכת וגדלה, מביאים עוד אנשים, לאחר שגילו את מקומות מחבואיהם. אני מבקשת את בעלי שיציל את נפשו, כי איווולת לוותר על החיים ולהצטרף אלי, אולם הוא אינו משתכנע ונשאר אתי. אנחנו כבר שלווים, וכשאנו מצפים למוות, אנו מתבוננים רגועים למתרחש סביבנו. אני יודעת איפה אחיי, אני רואה רק את המאבק לחיים, והנה עובר קצין, מכרו של בעלי, ורומז לו. אני דוחפת את בעלי משורותינו, ואני שומעת את קולו: "הלה, הצילי את נפשך", אני מנסה להגשים את ציווי. מתבוננת בקצינים אבל איך אפשר לרמותם?... איך אפשר להתגנב לבין "החיים?", אני מנסה אפילו לצעוד כמה פסיעות אבל העין הרעה של המשמר כבר נחה עלי. מחשיך. החיילים מעמידים אותנו ארבעה אנשים בשורה. אני מביטה לצדדים ומחפשת את קרובי. אני מוצאת את אחי משה ושואלת אותו בדבר שני אחינו הצעירים, יאנקל וברוך. תשובתו הייתה, כי התמזל מזלם והם בין "החיים".

לא עבר זמן רב וששת אלפים איש העומדים ארבעה-ארבעה יוצאים מחצר הכנסייה **וצועדים דרך הרחובות פיארסקה, שנקביצ'ה וקוליובה לעבר הרציף.** השורות מוקפות חיילים, רוביהם דרוכים בידיהם ומכוונים אלינו. אני הולכת ליד אחי. **המחשבה על בריחה אינה עוזבת אותי.** באוזניי מצלצלות המילים: "הלה, הצילי את נפשך". אני שומעת אותך, אני מוכרחה לעשות משהו. אני מסתכלת בבתים, שאנו עוברים על פניהם, אולם, חוץ מהעיניים הזועמות של אנשי הגסטפו, אני רואה שום דבר, אך תקוותי עוד אתי.

מחשיך, לידי צועד חייל, בעיניי אני מנסה לבקש ממנו רחמים, אבל הוא מקב אלי את קנה הרובה, **וכך אנו מגיעים לרציף.**

הרכבת טרם הגיעה, הגרמנים מצווים עלינו לשבת על האדמה ולחכות. האנשים מנסים שוב להיחלץ מהצרה, הם מוציאים אישורים ממקומות העבודה ומהסדנאות הגרמניים

ומציגים אותם לפני הקצינים. אלה מעמידים פנים של קוראים בהם ואר כך קורעים אותם לגזרים. העצורים טוענים לפניהם, שהתמידו בעבודתם במשך כל הזמן, נוקבים בשמות קצינים גרמניים בכירים המכירים אותם. אולם לשווא, ילדים בוכים ואיתם האימהות.

פתאום משכה את תשומת ליבי נערה נהדרת, שמה היה גרוס, היא משוחחת עם חייל, וזה מוציא אותה מהשורה ושניהם מסתלקים. האמנו, שהוא החזיר אותה העירה. היא השאירה את אימה הנכה במקום והלכה לה.

אני עוברת בין השורות, אשת מורנשטרן ושני ילדיה עומדים שקטים ורגועים. לא רחוק מהם – אשת ואלברגר, הגברת ואלברגר עם בתה ועם פשה, שעבדה תמיד אצל ד"ר ואלברגר, הגברת מספרת לי, **שהיא מתכוונת לברוח.**

ניגשה אלי בתו של דובקובסקי ומשתוממת, שאני כאן ולא נמלטתי. אמרתי לה, שאני בפרצופי הפולני עודני כאן, כי רציתי לראות מה יקרה למשפחתי, וחיכיתי עד הרגע האחרון, אבל עוד אינצל. באותו רגע עבר קצין, שאלתי אותו לאן עליי לפנות לצרכי. הוא הוליכני הצידה. אני התיישבתי, כשהוא עומד עלי ואקדחו טעון. כהרף עין – ואני תופסת את ידו ואומרת: - "הרי אתה בן אדם, יש לך לב, אני רוצה לחיות, עודני צעירה, תן לי לחיות".

- "רוצי!" – ענה לי – " אבל אני מצווה לירות". באותו רגע ניגש אלי אלינו עוד קצין ושאל מה רצוני. ענה לו הראשון, שאני רוצה למות והנחית מכה על רגלי, התכופפתי וזחלתי אל קבוצתי. הייתי כבר מיואשת, ידעתי שעלי למות. חיפשתי ומצאתי את משה אחי, והנה באה פקודה לקום ולהסתדר בשורות.

הרכבת הגיעה, כקודם אנו מתקרבים ברביעיות אל הקבר לשאול. משני עברי דלת הקרון **עומדים חיילים ומגלבים בידיהם**, ומי שמתקרב לפתח, מתכבד במכות. כשדרכתי כבר על הכבש שמעתי צריחה: "אוי!" – אחי אווז בידיו את ראשו. המגלב פגע במסכן.

הקרונות שהיו מיועדים להובלת בקר, מרופשים. לכל קרון דחסו למעלה ממאתיים איש, לא היה מקום לשבת. הכול מוכרחים לעמוד. אני נשענתי על אחי.

אצל אחד העצורים היו גפרורים, לשני – נר. הדליקוהו – ויהי אור. איני יכולה לשכוח את התמונה שנתגלתה לעיניי: לפני עומדת נערה כבת חמש-עשרה, היא מוציאה מכיסה חתיכת לחם, מתחילה לאכול ואומרת: "זה עוד לא הסוף. שלוש פעמים כבר עמדתי מול פני המוות ועודני חיה". אני מסתכלת בה ומשתוממת על אומץ ליבה.

אחי פותח את צורו, לוקח את החלב ואת הלחם ומחלק אותם בינינו. אני מציעה לו, שיכבד גם את האחרים, אולם הוא בשלו: צריך לשמור לשעת חירום. הכרתי את אחי וידעתי את ליבו היהודי החם, שאינו מסוגל להשיב פני מבקש ריקם, ולכן הפליאוני מאד דבריו.

אני אומרת לו: "משה, לך יותר קל למות מאשר לי. אין לך עולם הזה, לכן יהיה לך העולם הבא" (הוא האמין בעולם הבא). אולם תשובתו הייתה, כי אינו יודע, כי "נשבר לו". אם כן – אני שואלת אותו – במה הוא מאמין עכשיו, **הרי מוטב לקפוץ דרך אשנב הקרון ולמות**. הוא עונה לי, שהוא מקווה, כי ייתכן **שבסוביבור** יהיה מחנה ואולי ישלחו אותו לשם. בזה אני מפסיקה את השיחה בינינו.

סביבנו עומדים אנשים, ילדים בוכים, חושך, סגרו אותנו מבחוץ **והרכבת זזה ממקומה**.

אנו שומעים קולות ומרגישים, שנדחפים אל האשנב. אני שואלת: "מדוע? מה הסיבה?" עונים לי, כי שני אנשים קפצו דרך החלון הקטן. **גם אני רוצה לנסות**, אולם שכניי מייעצני להרפות מזה, כי הקצין, הנמצא בחוץ, שם לב למתרחש, ושמישהו מוציא את ראשו, הוא מכוון אליו מיד את רובהו. **הרכבת אצה במלוא הקיטור**, שקשוק הגלגלים מרדים לאט לאט את הקהל, אנו מתקרבים למוות בטוח. אינני מרגישה שום דבר. אני אדישה. יבוא מה שיבוא, רק חיש מהר. פתאום אני קולטת שוב לחישות ודחיפות. נודע לי כי מישהו קפץ החוצה. אני שואלת אחי, אם הוא אינו חושב לנסות... הוא מסרב.. איני עונה לו. איני נפרדת ממנו, ומיד אני נדחפת בין ראשים, רגליים, גופים, ואני כבר על יד האשנב.

הרכבת נוסעת במהירות רבה, אני שואלת את עצמי: איך עלי לקפוץ? ואני שומעת תשובה: **קפצי בכיוון הרכבת. אני מבקשת שיעזרו לי, ידיים דוחפות אותי לתוך האשנב, רגליי כבר בחוץ. עודני נאחזת בידי בפתח האשנב, תלויה באוויר, אין לי מחשבה כלשהי, מדריך אותי רק האינסטינקט. איני מרגישה כלום. אני שומעת קולות ואיני יודעת מובנם. דחיפה אחת מקיר הקרון ואני קופצת למטה.**

אין לי מושג כמה זמן שכבתי מתעלפת. אני פוקחת את העיניים ומתחילה להיזכר איפה אני נמצאת, והנה אני רואה דמות מתקרבת אלי. אני שואלת אותה, **האם אמת הדבר, שאנו נסענו לסוביבור? "כן" עונה הדמות. הם הגיעו לגדר של סוביבור, וכשנעצרה הרכבת, הצליחה לקפוץ ממנה, היא השאירה את אימה בקרון, ואימה זרקה אחריה צעיף חורפי כדי שלא יהיה לה קר.**

אני מתבוננת סביבי: תיקי מונח על ידי והמפתחות נפלו ממנו. אני אוספת את הכול ובלי משים אני נוגעת בלחות. אני מסתכלת – שלולית דם. אני זזה כלשהו ומרגישה מיד כאב בלסתי. אני ממששת אותה. יש לי חור בלסת. נראה, כי בקופצי מהקרון נפלתי בפנים על פס הרכבת ופילחתי את הלסת. אני מסירה את הצעיף מהצוואר וקושרת בו את הלסת, שלא תהיה תלויה. עד היום יש לי חתך מתחת ללסת, שנשאר לי מאז. אינני זוכרת את שם הנערה. החלטנו לרדת מפסי הרכבת ולחכות עד הבוקר. התיישבנו ליד שיח והתכסינו בצעיף אימה. רעדתי ואיני יודעת, האם מקור או בגלל הדם שנשפך ממני. לא הייתי מסוגלת לשבת במקום.

עם עלות השחר התחלנו ללכת לאשר יישאנו הרגליים. שניהו לא הכרנו את הסביבה.

פתאום צצה לפנינו בקתה של איכרים. אחותי לצרה פחדה שמיד יכירו, כי יהודייה היא. גם השפה הפולנית שבפיה לא הייתה משובחת. יעצתי לה להמעט בדיבורים, אני אעשה זאת במקומה. כשנכנסנו לבית נבהלו האיכרים מפני. בו במקום בדיתי סיפור, כי הגרמנים רצו להעביר אותי לגרמניה לעבודה, קפצתי מהחלון ונחבלתי. הם הגישו לי מים להתרחץ. כיבסתי את הצעיף ובעודו רטוב, קשרתי בו את הלסת. מעילי היה כולו מלוכלך בדם, אבל לזה לא הייתה לי שום

עצה. הסתכלתי בראי וראיתי שפני פצועים ונפוחים. האיכרית כיבדה אותנו במרק חם ובפרוסות לחם ממאפה ידיה.. חברתי אכלה לשובע, ואני לא יכולתי לבלוע אפילו כף מרק.

רציתי לשלם לאיכרים והוצאתי מארנקי שטר בן עשרים זלוטי, אולם הם שמו לי אותו לכיסי בחזרה. הם הראו לנו את הכיוון לחלם. עזבנו את ביתם ושמנו לדרך פעמינו.

המקור: מתוך עדותה של הלה אכטמן "בכף הקלע", ספר זיכרון חלם, מעמ' 671 ואילך.
Chelm (1981)

יהודים
עולים לרכבת גירוש
לעבר טרבלינקה,
פולין – Siedlce,
23.8.1942
צולם בחשאי ע"י חייל
ורמאכט
אנטי-נאצי
ממוצא אוסטרי
במהלך נסיעה
אל החזית המזרחית.

